

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra obchodního práva

Smlouva o úvěru (Loan Agreement)

Rigorózní práce

Zpracoval: Mgr. Miroslav Dubran

Malodunajské nábřeží 12, 945 01 Komárno

Vedoucí rigorózní práce: JUDr. Petr Liška

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 5. 2010

„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

Mgr. Miroslav Dubran

Obsah

Zkratky	6
Úvod	7
1. Základní vymezení smlouvy o úvěru a pojem úvěru	9
1.1. Základní vymezení smlouvy o úvěru	9
1.2. Pojem úvěru	9
1.3. Členění úvěrů	12
2. Historický vývoj právní úpravy a zahraniční právní úprava	13
2.1. Vývoj právní úpravy smlouvy o úvěru	13
2.2. Pojetí úvěru a smlouvy o úvěru v cizích právních řádech	20
3. Smlouva o úvěru	26
3.1. Právní úprava smlouvy o úvěru	26
3.2. Dispozitivnost a kogentnost ustanovení	26
3.3. Podstatné části smlouvy o úvěru	27
3.3.1. Smluvní strany	28
3.3.2. Závazek věřitele na žádost dlužníka poskytnout v jeho prospěch peněžité prostředky	30
3.3.3. Určení výše peněžních prostředků	31
3.3.4. Závazek dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky	32
3.3.5. Závazek dlužníka platit úroky	32
3.4. Forma smlouvy o úvěru	32
3.5. Úvěrové podmínky	33
3.6. Porovnání smlouvy o úvěru se smlouvou o půjčce	37
4. Právní úkony v souvislosti se smlouvou o úvěru	40
4.1. Příslib úvěru	41
4.2. Právní úkony zakládající práva a povinnosti	45
4.2.1. Žádost o poskytnutí peněžních prostředků	45
4.2.2. Žádost o vrácení peněžních prostředků	49
4.3. Právní úkony způsobující zánik práv a povinností	50
4.3.1. Výpověď poskytnutí peněžních prostředků	50

4.3.2. Odstoupení od smlouvy o úvěru	54
4.3.2.1. Obecné možnosti odstoupení	54
4.3.2.2. Zvláštní možnosti odstoupení od smlouvy o úvěru ..	55
4.3.2.3. Následky odstoupení od smlouvy	58
4.3.2.4. Doručování právních úkonů	59
5. Práva a povinnosti účastníků smlouvy o úvěru	61
5.1. Základní práva a povinnosti plynoucí ze smlouvy o úvěru	61
5.1.1. Povinnost rezervovat peněžní prostředky a úplata za rezervaci	62
5.1.2. Měna peněžních prostředků	63
5.1.3. Poskytnutí peněžních prostředků	66
5.1.4. Účelově vázaný úvěr	73
5.1.5. Úroky	76
5.1.5.1. Výše úroků	76
5.1.5.2. Doba, za kterou náleží úroky	80
5.1.5.3. Splatnost úroků	81
5.1.6. Vrácení poskytnutých prostředků	83
5.2. Další práva a povinnosti ze smlouvy o úvěru	85
5.3. Zajištění povinností ze smlouvy o úvěru	89
6. Spotřebitelský úvěr	92
6.1. Právní úprava spotřebitelského úvěru	92
6.2. Vymezení spotřebitelského úvěru	93
6.3. Informační povinnosti a povinnost prověřovat schopnost spotřebitele splácet úvěr	96
6.4. Ukončení smlouvy o spotřebitelském úvěru	97
6.5. Smlouva o vázaném spotřebitelském úvěru	99
6.6. Splácení spotřebitelského úvěru	101
6.7. Regulace subjektů poskytujících spotřebitelský úvěr .	103
7. Hypoteční úvěr	103
7.1. Pojem hypotečního úvěru	103
7.2. Význam právní úpravy hypotečního úvěru	107
7.3. Praktické problémy při uzavírání smlouvy o hypotečním úvěru	110

8. Zvláštní podmínky poskytování úvěru kapitálovou společností	
.....	113
8.1. Okruh regulovaných právních úkonů	114
8.2. Okruh regulovaných smluvních stran	115
8.3. Zvláštní podmínky pro regulované právní úkony	116
8.4. Sankce	118
Závěr	120
Resumé	123
Seznam klíčových slov	124
Seznam použité literatury	125

Zkratky

obchodní zákoník nebo ObchZ - zákon č. 513/1991 Sb.,
obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

občanský zákoník nebo ObčZ - zákon č. 40/1964 Sb., občanský
zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon o spotřebitelském úvěru nebo ZSÚ - zákon č. 145/2010
Sb., o spotřebitelském úvěru a změně některých zákonů,
v platném znění

zákon o dluhopisech - zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech,
v platném znění

návrh nového občanského zákoníku - vládní návrh občanského
zákoníku schválený usnesením vlády ze dne 27. 4. 2009

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR označená pouze spisovou
značkou jsou dostupná na internetových stránkách
www.nsoud.cz

Úvod

„ANTONIO: Mám celé jmění na moři, jak víš, hotovost nemám, ani zboží, abych tu sumu složil na místě. Však jdi, zkus v Benátkách ji sehnat na můj úvěr. K prasknutí napnem ho, jen abys moh jet do Belmontu za svou Porcií. Běž, ptej se všude, já to zkusím taky, peníze budou, věř mi, ber, kde ber, buď z přátelství, anebo na úvěr.“¹

Při podnikání trpí podnikatel často nedostatkem finančních zdrojů. Tento problém se vyskytne už při započetí s podnikáním, kdy musí podnikatel pořídit nemovitosti, ve kterých bude provozovat svoji činnost, stroje, materiály atd. Stejná potřeba vyvstane, když chce podnikatel svoji činnost rozšiřovat. I v průběhu podnikání může nedostatek prostředků vzniknout v důsledku nerovnoměrného toku závazků a pohledávek podnikatele. Tento nedostatek může podnikatel řešit z vlastních zdrojů nebo prostředky získat od jiného subjektu, a to zejména tak, že mu tento subjekt poskytne úvěr.

Nedostatkem finančních prostředků netrpí jenom podnikatelé. V dnešní době jsou to i spotřebitelé, kteří potřebují peníze na bydlení, nákupy nebo třeba i kvůli lásce (viz výše). I tyto subjekty využívají úvěr k uspokojování svých potřeb.

Na druhé straně stojí subjekty, které mají peněžních prostředků přebytek a rozhodnou se je poskytnout za účelem zvýšení jejich hodnoty, při co nejmenším riziku. Jedná se buď o podnikatele (např. banky, družstevní záložny), nebo o osoby, které tak činí pouze jednorázově nebo sporadicky.

Platná česká právní úprava obsahuje několik institutů umožňujících přelévání finančních prostředků od subjektů, které mají přebytek těchto prostředků, k subjektům, které trpí jejich nedostatkem. V praxi se využívá i prostředků práva, které nesměřují přímo k tomuto účelu.

¹ Shakespeare, W. Kupec benátský. Praha: Orbis. 1955.

Ve své práci se zabývám jedním z těchto institutů - smlouvou o úvěru. V úvodu práce nastiňuji, na které právní vztahy tato úprava dopadá, rozebírám historický vývoj právní úpravy a zahraniční úpravu.

Dále se zabývám platnou právní úpravou smlouvy o úvěru, procesu sjednávání smlouvy o úvěru, právních úkonů spojených se smlouvou o úvěru, jednotlivých práv a povinností ze smlouvy o úvěru, jakož i zvláštními podmínkami pro poskytování spotřebitelských úvěrů, hypotečních úvěrů a úvěru poskytovaných kapitálovými společnostmi určitým subjektům.

V práci srovnávám úpravu smlouvy o úvěru s úpravou nejpodobnějšího smluvního typu - smlouvy o půjčce.

V určitých případech upozorňuji na návrh nového občanského zákoníku (definice je uvedena níže), a to v případech, kdy se navrhovaná úprava liší od současné.

Jako základ své práce jsem zvolil svou diplomovou práci s tím, že jsem změnil její strukturu, části původní práce jsem vypustil a doplnil části nové (zejména historický vývoj, zahraniční úprava, úprava návrhu nového občanského zákoníku, úprava hypotečního úvěru a § 196a ObchZ), původní text jsem prohloubil a přepracoval.

Účelem této práce je zejména posouzení platné právní úpravy smlouvy o úvěru včetně judikatury a de lege ferenda posouzení nutnosti existence dvou smluvních typů - smlouvy o půjčce a smlouvy o úvěru.

1. Základní vymezení smlouvy o úvěru a pojem úvěru

1.1. Základní vymezení smlouvy o úvěru

Smlouvou o úvěru se zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky.

Smlouva o úvěru je tzv. absolutní obchod ve smyslu § 261 odst. 3 písm. d) ObchZ, tzn., že smlouva o úvěru a právní vztah vzniklý na základě této smlouvy se řídí vždy obchodním zákoníkem bez ohledu na povahu stran.²

1.2. Pojem úvěru

Pro účely této práce je nutné vymezit vztahy, na které tato právní úprava dopadá. Proto se dále zabývám vymezením pojmu úvěr.

Úvěrovým vztahem se rozumí vztah vznikající při návratném poskytování peněžních prostředků mezi subjekty za předem nebo v průběhu jednání stanovených podmínek tohoto přenechání.³ Úvěrem je pro účely zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů definován v jeho § 1 odst. 2 písm. b) jako dočasné poskytnutí peněžních prostředků v jakékoliv formě.

Podstata úvěru spočívá v tom, že subjekt, který má k dispozici nevyužité peněžní prostředky, uspokojí potřeby jiného subjektu tím, že mu tyto prostředky dočasně poskytne.

² Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006, str. 1217.

³ Lochmanová, L. Smlouva o úvěru. Pocta Milošovi Tomsovi k 80. narozeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. str. 226.

Zdrojem nevyužitých peněžních prostředků jsou zejména zisky podnikatelů a úspory domácností.⁴

K poskytování volných peněžních prostředků může docházet přímo jejich tvůrci nebo nepřímo prostřednictvím bank, které volné prostředky přijímají jako vklady. Rozvojem hospodářství se vyvíjejí trhy peněžních prostředků, kde poskytovatelé úvěrů tyto prostředky nakupují a poté je poskytují zájemcům o úvěr.

Škála příjemců úvěrů je různorodá. Jsou to zejména domácnosti, které využívají úvěr k uspokojování svých potřeb, a podnikatelé, kteří využívají úvěr jednak k překonání časového nesouladu svých peněžních příjmů a peněžních povinností a jednak k investicím, na které nepostačí jejich zisk.

Motivace k poskytnutí úvěru může být různá. Bude to zejména zisk, ale není tomu vždy tak. V běžném životě dochází často k dočasnému poskytnutí peněžních prostředků bezplatně - např. v rodině, mezi přáteli, mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem.

Úvěr může být realizován různými způsoby. Osoby disponující peněžními prostředky mohou tyto prostředky poskytnout přímo osobě, která je potřebuje, s tím, že je po uplynutí určitého času vrátí (v hotovosti, bankovním převodem).

Úvěr může spočívat i v časovém rozlišení mezi převodem vlastnictví na základě kupní smlouvy a obdržetím kupní ceny (tzv. zbožový úvěr).⁵ Jedná se o zvláštní úpravu platebních a dodacích podmínek v kupní smlouvě, kdy dodání zboží předstihuje po určitou dobu zaplacení kupní ceny. Vzniká tak časový rozdíl mezi plněním závazku a zaplacením.

⁴ Marková, H. v *Bakeš, M. a kol. Finanční právo. 4. aktualizované vydání.* Praha: C.H.Beck. 2006. str. 99.

⁵ *Lochmanová, L. Smlouva o úvěru. Pocta Milošovi Tomsovi k 80. narozeninám.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. str. 225.

Práva a povinnosti stran se v tomto případě neřídí úpravou smlouvy o úvěru, protože nejsou splněny pojmové znaky smlouvy o úvěru. Úvěr v tomto případě nevzniká za předem stanovených podmínek, ale na základě shodné vůle stran o platebních podmínkách dříve uzavřené smlouvy.⁶ Od úvěru poskytovaného na základě smlouvy o úvěru se liší svou podstatou, kterou je prodej zboží na úvěr za účelem zajištění odbytu u zbožíového úvěru, kdežto u úvěru na základě smlouvy o úvěru jde o získání úrokového výnosu z poskytnutých prostředků.⁷

Další formou úvěru je úvěr kontokorentní. Kontokorentní úvěr se poskytuje po zřízení kontokorentního účtu (§ 711 ObchZ). Banka plní svou povinnost poskytnout peněžní prostředky tím, že provádí platby a umožňuje výběr z tohoto účtu i v případě, že dlužník na něm nemá dostatek prostředků. Banka tedy provádí i platby, které nejsou kryty kreditním zůstatkem na účtu, a to až do výše sjednaného limitu - tzv. debetní zůstatek.⁸ Práva a povinnosti stran se řídí úpravou smlouvy o úvěru, jestliže nejsou sjednány ve smlouvě o běžném účtu (§ 711 ObchZ).

Úvěr může mít i formu odkupu dosud nesplatných pohledávek (faktoring, forfaiting) nebo směnek (eskontní úvěr). Další formou poskytnutí prostředků je leasing, kdy věřitel za vlastní prostředky pořídí věc, kterou dlužník od uzavření smlouvy užívá a platí sjednané splátky po stanovenou dobu. Po uplynutí této doby dochází k převodu vlastnického práva na dlužníka.

Právní úpravou smlouvy o úvěru se řídí jenom prvně uvedená forma poskytnutí peněžních prostředků a kontokorentní úvěr,

⁶ *Lochmanová, L.* Smlouva o úvěru. Pocta Milošovi Tomsovi k 80. narozeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. str. 225 - 226.

⁷ *Marek, K.* Smlouva o úvěru. Bulletin advokacie č. 11-12/2005. str. 29.

⁸ *Tamtéž,* str. 29.

není-li ve smlouvě o běžném účtu sjednána odchylná úprava práv a povinností. Pod tuto úpravu spadají pouze vztahy úplatné.

Vzhledem k tomu, že smlouva o úvěru je absolutním obchodem, aplikuje se její úprava bez ohledu na subjekty daného úvěrového vztahu. V určitých případech se, s ohledem na subjekty úvěrového vztahu, na úvěrový vztah aplikují zvláštní pravidla.

1.3. Členění úvěrů

Úvěry lze členit podle různých kritérií, např.:⁹

- z hlediska bank na aktivní (poskytované) a pasivní (přijímané),
- podle doby, na kterou je úvěr sjednáván, na úvěry dlouhodobé (nad 4 roky), střednědobé (1-4 roky) a krátkodobé (do jednoho roku),
- podle účelu na provozní (např. na zásoby), investiční (např. na nákup technologického zařízení), hypoteční, spotřební apod.,
- podle měny na úvěry v českých korunách a úvěry devizové,
- podle dlužníka na podnikatelské, spotřebitelské, mezibankovní, komunální,
- podle způsobu zajištění na ručitelské (zajištěné ručením třetí osoby), zástavní (zajištěné obecně zástavním právem), hypotekární (zajištěné zástavním právem k nemovitosti), lombardní (zajištěné zástavním právem k cenným papírům nebo movitým věcem) a smíšené.

⁹ Marek, K. Smlouva o úvěru. Bulletin advokacie č. 11-12/2005. str. 29; Lochmanová, L. Smlouva o úvěru. Pocta Milošovi Tomsovi k 80. narozeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. str. 237 - 238.

2. Historický vývoj právní úpravy a zahraniční právní úprava

2.1. Vývoj právní úpravy smlouvy o úvěru

V římském právu existoval reálný kontrakt mutuum (půjčka), kterým věřitel převedl na dlužníka vlastnictví určitých zastupitelných věcí s dohodou, že dlužník v určeném čase vrátí zastupitelné věci stejného množství, kvality a druhu. Dohoda nebo příslib poskytnutí půjčky v budoucnosti byla soudně nevyžaditelná, pokud nebyla učiněna formou stipulace. Předání věcí se nemuselo dít z ruky do ruky, ale mohlo k němu dojít i formou traditio brevi manu (dlužník nabude do držby věc, kterou má u sebe z jiného důvodu) nebo traditio ficta (symbolické odevzdání, např. klíčů od skladu). Dlužník měl povinnost vrátit půjčené věci v určené lhůtě, jinak na požádání věřitele. Z půjčky neplynula povinnost platit úroky.

Už i římské právo znalo zvláštní druhy půjčky. Na základě contractus mohatrae odevzdal věřitel dlužníkovi věc, kterou měl prodat, a kupní cenu si měl ponechat jako půjčku. Senatusconsultum Macedonianum upravovalo půjčku, kterou získal syn pod otcovskou mocí. Taková půjčka byla pouze naturálním závazkem. Dalším zvláštním typem půjčky bylo faenus nauticum, kdy se dlužník zavázal vrátit půjčku za podmínky, že se půjčka nebo za ní nakoupený tovar dostane lodí do místa určení.¹⁰

V raném středověku se v českém právu půjčka nepoužívala, a to z důvodu nerozvinutosti hospodářství a existence institutu lichvy, tedy zákazu braní úroků, která byla trestána smrtí.

Později si však hospodářský život vyžádal poskytování peněžních prostředků a lichva se obcházela institutem věčných

¹⁰ Rebro, K. v Rebro, K., Blaho P. Rímské právo. Bratislava: IURA EDITION. 2003. str. 356 - 357.

platů. Plat vázl jako břemeno na nemovitosti a vlastník nemovitosti byl povinen platit oprávněnému z věčného platu stanovenou částku. K jejich zrušení došlo za husitského hnutí.

Koncem 15. století dochází k právní úpravě úroků a stanovení jejich maximální možné výše. Za lichvu se považuje pouze braní úroků vyšších.¹¹

Rakouský obecný zákoník občanský z roku 1811 upravil smlouvu o zápůjčce jako reálný kontrakt. Podle § 983 obecného zákoníku občanského vzniká smlouva o zápůjčce odevzdáním vypůjčitelí věcí spotřebitelných s podmínkou, že sice s nimi může volně nakládat, ale po určitém čase musí vrátit věci stejného druhu a jakosti. Závazek poskytnout půjčku v budoucnosti bylo možné zřídit na základě smlouvy o smlouvě budoucí podle § 936 obecného zákoníku občanského. Zápůjčka mohla být poskytnuta v penězích (kovových mincích, papírových penězích nebo veřejných dluhopisech) nebo v jiných spotřebitelných věcech. Zápůjčka mohla být úročná nebo bezúročná. Všeobecný zákoník obchodný z roku 1863 neupravoval zvláštní smluvní typ pro poskytování peněžních prostředků.

Zákonem č. 11/1918 Sb. byla výše uvedená právní úprava recipována i do československého právního řádu a platila na českém území. Až do druhé světové války nedošlo k rekodifikaci soukromého práva, i když byla připravována. Formou vládních nařízení došlo ve 30. a 40. letech. 20. století k úpravě výše úrokových sazeb, a to nařízením č. 85/1933 Sb., č. 238/1935 Sb. a 209/1940 Sb.

K zrušení této úpravy došlo až novým občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb. Ten přejmenoval smlouvu o zápůjčce na smlouvu o

¹¹ Malý, K. v Malý, K. a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde. 2003. str. 134 - 135.

půjčce (a původní smlouvu o půjčce podle obecného zákoníku občanského na smlouvu o výpůjčce). Jednalo se o reálný kontrakt, kterým věřitel přenechává dlužníkovi věci určené podle druhu, zejména peníze, a dlužník se zavazuje vrátit po čase věci stejného druhu. Občanský zákoník dále dispozitivně upravoval splatnost povinnosti vrátit půjčené věci, a to bez zbytečného odkladu od žádosti věřitele. V případě, že byly ujednány úroky, nesměly převyšovat úroky placené z vkladů ústavy lidového peněžnictví.

Výraznější změnu právní úpravy přinesl až občanský zákoník z roku 1964. Ten rozlišoval mezi službami, které poskytovaly socialistické organizace občanům, a občanskou výpomocí, kterou si poskytovali občané mezi sebou. Služby byly poskytovány na základě smluv nebo jiných právních skutečností, občanská výpomoc na základě smlouvy.

Mezi peněžní služby náležela půjčka. Smlouvou o půjčce vznikalo občanovi právo, aby mu organizace poskytla peněžitou půjčku pro účel, jemuž má půjčka sloužit. Oproti původní úpravě došlo tedy k významným změnám - nově se jedná o smlouvu konsensuální, vztahuje se jen na poskytnutí peněz a je ze zákona účelová. Další změnou je nutná písemná forma smlouvy. Poskytnutí půjčky se mělo dít úhradou závazků dlužníka, nebylo-li dohodnuto nebo nevyžadovala-li povaha věci jinak. Smlouva byla ze zákona úročná a výše úroků byla stanovena vyhláškou ministerstva financí č. 47/1964 Sb. Občan byl oprávněn splatit celou půjčku i před sjednaným datem splatnosti. Ve smlouvě mohla být dohodnuta možnost organizace připisovat úroky k pohledávce. Použil-li občan půjčené částky bez souhlasu organizace na jiný než smluvený účel, byla organizace oprávněna požadovat na něm její splacení před uplynutím dohodnuté lhůty.

O občanskou výpomoc šlo v případě, kdy občan pro jiného občana na jeho žádost provedl nějakou práci, poskytl mu půjčku anebo mu jinak vypomohl. Občanský zákoník rozlišoval mezi půjčkou peněz, věcí určených podle druhu a individuálně určených věcí. U peněžité půjčky bylo možné požadovat úroky jen v případě, že to bylo dohodnuto ve smlouvě, a ve výši nepřesahující maximální výši stanovenou vyhláškou ministerstva spravedlnosti č. 45/1964 Sb. (2 % ročně). Dohoda o jiných majetkových výhodách byla neplatná.

K dalším změnám došlo v oblasti hospodářského práva. Prvními právními předpisy v této oblasti byly zákon č. 99/1950 Sb., o hospodářských smlouvách a státní arbitráži a nařízení vlády č. 33/1955 Sb., o hospodářských smlouvách. Tyto právní předpisy neobsahovaly úpravu smluvních typů (resp. typů hospodářských závazkových vztahů). Tu přinesl až zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, který jako typ hospodářského závazku upravoval mimo jiné i bankovní úvěr. Tato právní úprava nestanovila formu smlouvy o úvěru, její náležitosti, není z ní ani patrné, zda se mělo jednat o smlouvu reálnou nebo konsensuální.

Organizace byly povinny svou úvěrovou potřebu plánovat. Úvěr mohla poskytovat pouze Státní banka československá, popřípadě jiné peněžní ústavy nebo jiné orgány pověřené právními předpisy. Příjemcem úvěru byly organizace. Hospodářský zákoník zakazoval poskytování úvěrů mezi organizacemi navzájem. Tento zákaz byl později zmírněn.

Pro poskytování úvěrů platila zásada přímosti, účelovosti, návratnosti, zajištěnosti a úročitelnosti. Lhůtu splatnosti a způsob zajištění určoval poskytovatel úvěru. Úroky se platily v případě, že tak stanovil právní předpis. Poskytovatel úvěru

mohl uspokojovat své pohledávky odepsáním z bankovních účtů organizace bez jejího uvědomění.

Podrobné podmínky poskytování úvěrů byly stanoveny vyhláškou generálního ředitele Státní banky československé č. 105/1966 Sb., o úvěrování socialistických organizací a úrokových sazbách. Úvěr se poskytoval na základě úvěrové smlouvy, která musela mít písemnou formu. Smlouva vznikla až dohodou o všech jejích podmínkách.

Nedodržela-li organizace podmínky úvěrové smlouvy, mohl poskytovatel úvěru zvýšit úrokové sazby, požadovat splacení úvěru před lhůtou splatnosti, vyloučit z úvěrování potřeby, které nezajišťují návratnost úvěru, omezit objem poskytovaných úvěrů, popř. odmítnout poskytovat úvěr. Významná práva poskytovatele úvěru tedy byla založena vyhláškou, a nikoliv zákonem.

Další práva a povinnosti stanovovala vyhláška pro zvláštní typy úvěrů, a to investiční úvěr, provozní úvěr a devizový úvěr. Vyhláška upravovala i výši úroků podle účelu úvěru a jeho příjemce.

Tato vyhláška byla později zrušena a nahrazena dalšími vyhláškami, a to vyhláškou předsedy Státní banky československé č. 158/1975 Sb., o poskytování úvěrů, vyhláškou předsedy Státní banky československé č. 103/1985 Sb., o poskytování úvěrů a úrokových sazbách a vyhláškou Státní banky československé č. 201/1989 Sb., o úvěrových vztazích socialistických organizací. Posledně zmíněná vyhláška byla zrušena vyhláškou Státní banky československé č. 561/1990 Sb.

Zákonem č. 98/1988 Sb. došlo k novelizaci ustanovení hospodářského zákoníku o bankovních úvěrech. Splatnost úvěru a

jeho zajištění dále neurčoval poskytovatel úvěru, ale právní předpis. Úroky se nově platily v dohodnuté výši nebo výši stanovené právním předpisem.

Do hospodářského zákoníku byla nově zapracována ustanovení o úvěrové smlouvě. Touto smlouvou se poskytovatel úvěru zavazoval poskytnout organizaci úvěr na dohodnutý účel a v dohodnutém čase. Organizace se zavazovala použít poskytnutý úvěr na dohodnutý účel, zaplatit stanovený úrok a úvěr ve stanoveném čase splatit.

V úvěrové smlouvě měly být dále dohodnuty podmínky úvěrování, zejména rozsah poskytnutého úvěru, způsob a časový plán jeho čerpání a splácení, způsob a formy předkládání vzájemných informací a podkladů, záruky na úvěr, pravidla úrokování a úvěrové sankce. Úvěrová smlouva měla vzniknout až dohodou o celém jejím obsahu (na rozdíl od obecné úpravy uzavření smlouvy podle § 153 hospodářského zákoníku).

Další novela ustanovení hospodářského zákoníku o úvěru byla provedena zákonem č. 109/1990 Sb. Byla vypuštěna povinnost plánování úvěrové potřeby a úprava zásad úvěrování. Úrok a splatnost úvěru měly být nadále dohodnuty ve smlouvě, nikoliv stanoveny. Podrobnější obsah smlouvy už neupravovaly prováděcí právní předpisy. Poskytovateli úvěru bylo zachováno právo uspokojovat bez uvědomění své splatné pohledávky z účtů, které měla u něj organizace. Dále byl zrušen zákaz poskytování úvěrů mezi organizacemi navzájem.

Významnou změnou právní úpravy půjček a úvěrů představoval rok 1992. V průběhu roku 1991 byl přijat nový obchodní zákoník zákonem č. 513/1991 Sb. a novela občanského zákoníku zákonem č. 509/1991 Sb. Těmito zákony byla přijata současná právní úprava smlouvy o půjčce a smlouvy o úvěru. Právní úprava

smlouvy o půjčce novelizována již do dnešního dne nebyla, právní úprava smlouvy o úvěru pouze jednou.

Od výše uvedené novely občanského zákoníku byl připravován návrh nového občanského zákoníku. První návrh vypracovaný pod vedením Františka Zoulíka byl odmítnut odbornou veřejností. Dalšími pracemi byli pověřeni Karel Eliáš a Michaela Zuklínová. Jejich návrh byl jako věcný záměr schválen roku 2001. V roce 2008 proběhlo meziresortní připomínkové řízení a 27. 4. 2009 byl návrh schválen vládou.

Záměrem nového občanského zákoníku je upravit co největší část soukromého práva. Nový občanský zákoník má spolu se zákonem o obchodních společnostech a družstvech nahradit i zákoník obchodní. Tak dojde k jednotné úpravě závazkového práva. Návrh nového občanského zákoníku upravuje jak smlouvu o zápůjčce tak smlouvu o úvěru.

Smlouva o úvěru je v návrhu nového občanského zákoníku upravena v Části IV. - Relativní majetková práva, Hlava II. - Závazky z právních jednání, Díl 2. - Přenechání věci k užití jinému, Oddíl 7. - Úvěr, § 2231 - § 2238. Navrhovaná úprava se až na drobné změny od původní neliší. Změny dozná úprava pojmenování smluvních stran, možnosti vypovězení poskytnutí úvěru, poskytování úvěrů v cizí měně a úroků a úprava odstoupení (k tomu viz dále).

Smlouva o zápůjčce je upravena ve stejném dílu - Přenechání věci k užití jinému - jako smlouva o úvěru Oddíl 6. - Zápůjčka, § 2226 až § 2230. Definice smlouvy o zápůjčce je inspirována obecným zákoníkem občanským z roku 1811. Smlouva o zápůjčce vzniká, přenechá-li zapůjčitel vydlužiteli zastupitelnou věc tak, aby ji užil dle libosti a po čase vrátil věc stejného druhu.

Pro budoucnost tedy mají v českém právu existovat dva smluvní typy, na základě kterých může dojít k poskytnutí peněz. Aplikace příslušných ustanovení nového občanského zákoníku nebude záviset od povahy stran, ale od obsahu smlouvy. Vzhledem k tomu, že smlouva o úvěru je podle současné úpravy absolutním obchodem, platí tento závěr i na současnou právní úpravu a pro budoucnost v tomto smyslu ke změně nedojde. O změnu se bude jednat pouze v tom ohledu, že obecná úprava závazků bude společná pro oba smluvní typy.

2.2. Pojetí úvěru a smlouvy o úvěru v cizích právních řádech

V rámci evropského kontinentálního práva existuje různorodá úprava smluvních typů, na základě kterých dochází k poskytnutí peněz. Dají se rozdělit do čtyř skupin podle množství smluvních typů a podle toho, zda se jedná o smlouvy reálné nebo konsensuální. Podle tohoto dělení existují právní úpravy s jedním reálným smluvním typem, jedním konsensuálním smluvním typem, dvěma smluvními typy, ze kterých je jeden reálný a druhý konsensuální, a konečně právní úprava se dvěma konsensuálními typy. V případě právní úpravy s jedním reálným kontraktem bývá závazek poskytnout úvěr řešen smlouvou o smlouvě budoucí.

Francouzský Code Civil upravuje smlouvu o půjčce (prêt de consommation nebo simple prêt) v § 1892 - § 1914. Touto smlouvou jedna smluvní strana předává druhé smluvní straně určité množství věcí, které se užíváním spotřebují, za podmínky, že druhá strana jí vrátí stejné množství stejného druhu a kvality. Smlouva může být úročná i bezúročná.¹² Při poskytování úvěru se mezi bankou a klientem uzavře smlouva,

¹² Internetové stránky Veřejné služby pro zveřejňování práva Francouzské republiky URL: <<http://www.legifrance.gouv.fr>> [20. dubna 2010].

která je slibem o uzavření smlouvy budoucí a nazývá se smlouvou o otevření úvěru. Samotným poskytnutím peněz dochází k uzavření smlouvy o půjčce.¹³

Rakouský ABGB upravuje smlouvu o půjčce (Darlehen) v § 983 až § 1001. Smlouva o půjčce vzniká tím, že jedna smluvní strana přenechá druhé smluvní straně spotřebitelné věci za podmínky, že s nimi může libovolně disponovat, ale po určitém čase vrátí stejné množství stejného druhu a kvality. Půjčka může být úročná i bezúročná.¹⁴

Podle § 1842 občanského zákoníku Malty je půjčkou (mutuum) smlouva, kterou jedna smluvní strana přenechává druhé smluvní straně určité množství spotřebitelných věcí za podmínky, že dlužník vrátí věřiteli stejné množství stejného druhu a kvality. Smlouva o půjčce může být taktéž úročná i bezúročná.¹⁵

Lotyšský zákon o občanském právu upravuje smlouvu o půjčce jako reálný kontrakt. Umožňuje však, aby si strany sjednaly závazek poskytovatele poskytnout peníze. Porušením tohoto závazku však vzniká příjemci pouze právo na náhradu škody.¹⁶

Druhým typem právní úpravy smluvních typů je například úprava německá. Podle § 488 BGB smlouva o půjčce (Darlehensvertrag) zavazuje poskytovatele půjčky dát k dispozici příjemci půjčky sjednané množství peněz. Příjemce půjčky se zavazuje platit úroky a po splatnosti vrátit půjčku. Do roku 2002 však i

¹³ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 370

¹⁴ Internetové stránky Právního informačního systému Rakouské republiky URL: <<http://www.ris.bka.gv.at>> [20. dubna 2010].

¹⁵ Internetové stránky Ministerstva spravedlnosti Maltské republiky URL: <<http://docs.justice.gov.mt>> [20. dubna 2010].

¹⁶ Internetové stránky Centra překladů a terminologie Lotyšské republiky URL: <<http://www.ttc.lv>> [20. dubna 2010].

německé právo upravovalo půjčku peněz jako reálnou smlouvu, dnes však už tato úprava platí jen pro jiné věci než peníze.¹⁷

V italském právu je upravena smlouva o půjčce i smlouva o úvěru. Podle § 1813 italského občanského zákoníku je půjčka (mutuo) smlouva, kterou jedna smluvní strana přenechává druhé smluvní straně určité množství peněz nebo jiných spotřebitelných věcí a druhá smluvní strana se zavazuje vrátit stejně tolik věcí stejného druhu a kvality. Není-li dohodnuto jinak, je dlužník povinen platit úroky. Smlouvou o poskytnutí bankovního úvěru (L'apertura di credito bancario, § 1842 italského občanského zákoníku) se banka zavazuje mít pro klienta vyčleněnou a uchovávanou určitou peněžní částku po stanovenou dobu nebo na dobu neurčitou. Klient může v této době požádat o čerpání peněžní částky. Poskytovatelem úvěru může být pouze banka. Italský občanský zákoník obsahuje i speciální úpravu kontokorentu.¹⁸

Ruský občanský zákoník upravuje smlouvu o půjčce (zaem, § 807 - § 818 občanského zákoníku) a smlouvu o úvěru (kredit, § 819 - § 823 občanského zákoníku). Smlouvou o půjčce převádí poskytovatel do vlastnictví druhé smluvní strany peníze nebo druhově určené věci a příjemce se zavazuje vrátit poskytovateli stejné množství peněz nebo stejné množství věcí stejného druhu a kvality. Není-li dohodnuto jinak, smlouva je úročná. Smlouvou o úvěru se zavazuje banka nebo jiná úvěrová organizace poskytnout příjemci peněžní prostředky v množství a za podmínek sjednaných ve smlouvě a příjemce se zavazuje vrátit poskytnuté prostředky a zaplatit úroky. Na smlouvu o

¹⁷ Internetové stránky Spolkového ministerstva spravedlnosti Spolkové republiky Německo URL: <<http://www.gesetze-im-internet.de>> [20. dubna 2010].

¹⁸ Internetové stránky Univerzity v Trentu URL: <http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_dictum/codciv/Codciv.htm> [20. dubna 2010].

úvěru se přiměřeně použijí ustanovení o smlouvě o půjčce.¹⁹ Stejná právní úprava platí i v Litvě.²⁰

Polské právní předpisy obsahují taky úpravu dvou smluvních typů. Podle polské úpravy jsou však oba smluvní typy konsensuální. Polský občanský zákoník upravuje v § 720 - § 724 smlouvu o půjčce (umowa pożyczki). Smlouvou o půjčce se poskytovatel půjčky zavazuje převést do vlastnictví příjemce půjčky sjednané množství peněz nebo druhově určených věcí a příjemce půjčky se zavazuje vrátit stejné množství peněz nebo stejné množství věcí stejného druhu a kvality.²¹ Smlouvu o úvěru (umowa kredytu) upravují § 69 - 79c zákona o bankovním právu. Smlouvou o úvěru se banka zavazuje rezervovat dlužníkovi určitou částku peněžních prostředků po dobu sjednanou ve smlouvě s tím, že tyto prostředky mají být použity ke stanovenému účelu, a dlužník se zavazuje požádat o tyto prostředky podle podmínek sjednaných ve smlouvě, vrátit poskytnuté prostředky spolu s úroky v termínu splatnosti a zaplatit poplatek za poskytnutí úvěru. Tuto smlouvu může jako poskytovatel úvěru uzavřít pouze banka.²²

Estonský zákon o závazkovém právu upravuje dva podobné smluvní typy - laenuleping a krediidileping. U obou se jedná o konsensuální kontrakty, rozdíl je jen v tom, že první smluvní typ se vztahuje na poskytnutí peněz i spotřebitelných věcí, kdežto druhý smluvní typ jen na poskytnutí peněz. Druhý smluvní typ je úročný, první jen v případě, že se peníze poskytují na hospodářské a profesionální účely. Na druhý smluvní typ se použijí ustanovení upravující první smluvní

¹⁹ Internetové stránky URL: <<http://www.russian-civil-code.com/>> [20. dubna 2010].

²⁰ Internetové stránky Parlamentu Republiky Litva URL: <<http://www3.lrs.lt>> [20. dubna 2010].

²¹ Internetový systém právních předpisů Parlamentu Polské republiky URL: <<http://isap.sejm.gov.pl>> [20. dubna 2010].

²² Internetový systém právních předpisů Parlamentu Polské republiky URL: <<http://isap.sejm.gov.pl>> [20. dubna 2010].

typ. Předmětem druhého smluvního typu může být i odložení splatnosti peněžitého plnění, leasing nebo jiná obdobná finanční služba.²³

Anglické právo rozlišuje úvěr ve dvou formách, kterými jsou půjčka peněz (loan credit) a odklad placení (sale credit). Půjčkou peněz se rozumí výplata peněz dlužníkovi nebo třetí straně na dlužníkovu žádost.²⁴ Anglické právo nestanoví žádné speciální náležitosti pro smlouvu o úvěru, proto platí obecné podmínky platnosti smlouvy - návrh, jeho akceptace, protiplnění a úmysl stran založit právní vztah.²⁵ Pro úvěrovou smlouvu není vyžadována písemná forma.²⁶

V kanadské provincii Québec se uplatňuje kontinentální právo. Úvěr (loan) je upraven v občanském zákoníku (Civil Code of Québec, S.Q., 1991, c. 64.). Québecká úprava rozlišuje mezi „loan for use“ a „simple loan“. Loan for use odpovídá výpůjčce, simple loan půjčce. Simple loan je kontrakt reálný, předmět jsou peníze nebo jiné věci určené podle druhu. U peněžité půjčky se presumuje, že je úplatná, u nepeněžité je tomu naopak. V případě, že věřitel ve smlouvě přislíbí poskytnutí půjčky, porušení tohoto příslibu zakládá pouze právo dlužníka na náhradu škody.²⁷

V islámských zemích uplatňujících právo šaría je pojetí financování odlišné od západního. Hlavní příčinou odlišností je institut ribá - zákaz úroků. V současné době je úrok přísně zakázán pouze ve čtyřech islámských zemích (Saudské Arábii,

²³ Internetové stránky ministerstva spravedlnosti Estonské Republiky URL: <<http://www.legaltext.ee>> [20. dubna 2010].

²⁴ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 371 - 372

²⁵ Adams D., Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 21

²⁶ Adams D., Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 32

²⁷ Internetové stránky publikačního odboru vlády provincie Québec URL: <<http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca>> [20. dubna 2010].

Pákistánu, Súdánu, Malajsii). Výklad tohoto pojmu se liší od jedné ze čtyř uplatňovaných škol islámského práva. Islámské právo však nezakazuje obchod, naopak, prorok Mohamed byl sám obchodníkem. Proto potřeba financování je přítomna i v islámských zemích. V těchto zemích se taky vyvinul bankovní systém se zvláštními instituty umožňující financování bez braní úroků. Spočívají v účasti banky na riziku financovaného projektu. Prvním institutem je mudáraba - společné financování, kdy banka poskytuje do projektu kapitál a druhá strana své znalosti. Odměnou pro banku je pak podíl na zisku projektu podle předem stanovených pravidel. Dalším institutem je mušáraka - společný podnik, kdy do projektu vkládají kapitál obě strany a podíl na zisku se dělí podle výše vloženého kapitálu. Jestliže strana odlišná od banky vkládá i své odborné znalosti, odzrcadlí se to i na podílu na zisku. Institut murabaha - náklady plus přirážka - představuje třístrannou smlouvu, kdy banka pořizuje zboží pro zájemce a k jeho hodnotě přidá předem sjednanou přirážku. Nejvíce podobný k našemu leasingu je institut idžára, kdy banka koupí a pronajímá zboží klientovi. Zboží je po celou dobu vlastnictvím banky, klient zaplatí předem sjednanou přirážku. Institut istana`a spočívá v dodání požadovaného produktu bankou (dodávka na klíč), který klient následně bance splácí. Posledním institutem je qard hasan - bezúročná půjčka poskytována převážně fyzickým osobám ve finanční nouzi. Banka si účtuje administrativní poplatek.²⁸

²⁸ Němec, P. Islámské bankovníctví. URL: <<http://www.bankovnipoplatky.com>>. [11. 5. 2010].

3. Smlouva o úvěru

3.1 Právní úprava smlouvy o úvěru

Smlouva o úvěru je upravena v ustanoveních § 497 - § 507 ObchZ. Tato úprava byla od účinnosti obchodního zákoníku novelizována pouze jednou, a to zákonem č. 370/2000 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2001. Tento zákon upravil následky odstoupení od smlouvy v případech upravených v §§ 505, 506 a 507 ObchZ.

Zvláštní podmínky pro některé smlouvy o úvěru stanoví zákon o spotřebitelském úvěru, zákon o dluhopisech a § 196a obchodního zákoníku.

3.2. Dispozitivnost a kogentnost ustanovení

Určení povahy úpravy jednotlivých ustanovení upravujících smlouvu o úvěru je důležité pro možnost stran odchýlit se od zákonné úpravy. Každá konkrétní smlouva o úvěru je uzavíraná za jiných podmínek, kterým musí být přizpůsobena i úprava vzájemných práv a povinností smluvních stran.

Pro závazkové právo je důležitá zásada smluvní volnosti. Ta je v případech veřejného zájmu prolomena začleněním kogentních ustanovení do právní úpravy. Pro část třetí obchodního zákoníku, která upravuje obchodní závazkové vztahy, určuje kogentní ustanovení § 263 ObchZ.

V prvním odstavci obsahuje toto ustanovení výčet kogentních paragrafů. Je v něm zahrnut i § 499 ObchZ, který upravuje úplatu za sjednání závazku věřitele poskytnout na požádání peněžní prostředky.

Odstavec druhý stanoví, že strany se nemohou odchýlit od základních ustanovení této části a od ustanovení, které předepisují písemnou formu právního úkonu. Proto o smlouvu o úvěru půjde jenom v případě, kdy smlouva obsahuje všechny podstatné části uvedené v § 497 ObchZ. Obchodní zákoník písemnou formu pro smlouvu o úvěru nevyžaduje.

Kogentní je dále právní úprava spotřebitelského úvěru, hypotečního úvěru a § 196a ObchZ.

Návrh nového občanského zákoníku vychází ze zásady, že osoby si mohou práva a povinnosti ujednat odchýlně od zákona, nezakazuje-li to zákon výslovně. Zakázána jsou však ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti (§ 1 odst. 2).

3.3. Podstatné části smlouvy o úvěru

Smlouvou o úvěru se věřitel zavazuje, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky. Dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky (§ 497 ObchZ). Z toho plyne, že podstatnými částmi smlouvy o úvěru jsou:²⁹

- individualizace stran a určení, která z nich je dlužníkem a která věřitelem (podle návrhu nového občanského zákoníku úvěrovaný a úvěrující),
- závazek věřitele na žádost dlužníka poskytnout v jeho prospěch peněžní prostředky,
- určení výše a měny peněžních prostředků, které mají být poskytnuty,
- závazek dlužníka vrátit poskytnuté prostředky,

²⁹ Eliáš, K. a Marek, K. v *Bejček, J. Eliáš, K. Raban, P. a kol.* Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 4. vydání. Praha: C. H. Beck. 2007, str. 430.

- závazek dlužníka zaplatit úroky.

Podle ustanovení § 1544 návrhu nového občanského zákoníku se ustanovení upravující konkrétní smluvní typ použijí v případě, že smlouva obsahuje podstatné náležitosti stanovené v základním ustanovení pro tuto konkrétní smlouvu. Pro smlouvu o úvěru je to ustanovení § 2107, které obsahově stanoví stejné náležitosti jako ustanovení § 497 ObchZ.

3.3.1 Smluvní strany

Strany smlouvy o úvěru jsou zákonem označeny jako věřitel a dlužník. Toto označení je nepřesné, protože smlouva o úvěru zakládá synallagmatický vztah. Po uzavření smlouvy je věřitelem strana, která je oprávněna žádat poskytnutí peněžních prostředků. Strana, která má povinnost na žádost druhé strany poskytnout jí peněžní prostředky, je dlužníkem. Po poskytnutí prostředků se tato situace obrací a dlužníkem je strana, která obdržela peněžní prostředky, a věřitelem strana druhá.³⁰

Návrh nového občanského zákoníku přináší nové pojmenování smluvních stran smlouvy o úvěru i smlouvy o půjčce (nově zápůjčce). Smluvními stranami smlouvy o úvěru jsou úvěrující jako poskytovatel úvěru a úvěrovaný jako jeho příjemce. U smlouvy o půjčce je to zapůjčitel a vydlužitel. Nové pojmenování více vystihuje podstatu těchto smluv.

Dlužníkem může být jakákoliv osoba, právnická nebo fyzická, podnikatel nebo nepodnikatel. Při určení povahy věřitele není odborná literatura zajedno, existují dva základní názory. Podle prvního může být věřitelem pouze banka. Toto pojetí vychází ze zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění

³⁰ Plíva, S. Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI. 2006, str. 212.

pozdějších předpisů, kde jsou přijímání vkladů a poskytování úvěrů uvedeny jako dvě samostatné činnosti. Ostatní osoby by mohly poskytovat úvěry jen výjimečně.³¹

Druhé pojetí vychází z názoru, že poskytovat úvěr může kdokoli, právnická i fyzická osoba, i nepodnikatel, avšak tato osoba nesmí spojovat poskytování úvěrů s přijímáním vkladů. Toto pojetí vychází z výkladu ustanovení § 2 zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto ustanovení nesmí nikdo přijímat vklady od veřejnosti bez povolení působit jako banka. Proto je vyhrazenou činností bank přijímání vkladů od veřejnosti, ale nikoliv poskytování úvěru. Toto pojetí zastává i Česká národní banka.³²

Zastávám druhý názor, a to s ohledem na zásadu, že je povoleno vše, co zákonem není zakázáno. Z žádného právního předpisu, ani ze zákona o bankách, neplyne, že by poskytování úvěrů bylo zakázáno subjektům odlišným od bank.

Nejvyšší soud ČR se k této problematice vyjádřil v rozhodnutí sp. zn. 29 Cdo 813/2001 uveřejněném v časopise Soudní judikatura č. 10/2003 na str. 802. Podle tohoto rozhodnutí: *„smlouvu o úvěru (§497 ObZ) může jako věřitel uzavřít jakýkoliv subjekt. To, zda poskytování úvěru je předmětem činnosti věřitele, může být významné pro řešení otázky, zda si věřitel může platně sjednat úplatu za převzetí závazku poskytnout úvěr (§ 499 ObZ), nebo pro úvahu pro určení okruhu osob oprávněných tento smluvní vztah za věřitele založit (§ 20 odst. 2 věta druhá ObZ).“*

³¹ Kopáč, L. Obchodní kontrakty. II. Díl. Jednotlivé typy smluv a smlouvy v mezinárodním obchodu. Praha: Prospektrum. 1994. str. 463.

³² Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 10 - 11.

Jestliže je poskytování úvěrů předmětem podnikání, musí mít věřitel příslušné povolení. Poskytování úvěrů by mohlo být živností, jestliže jsou splněny její pojmové znaky. Bude se řídit zákonem č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů.³³ Jde o živnost volnou, jejíž obsahová náplň je uvedena v příloze č. 4 nařízení vlády ČR č. 278/2008 Sb., položka č. 80. Od 1. 1. 2011 bude poskytování spotřebitelského úvěru živností vázanou (viz níže v části o spotřebitelském úvěru).

Zvláštním subjektem, který poskytuje úvěry jako předmět své činnosti podle zákona č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech, ve znění pozdějších předpisů, je spořitelní a úvěrní družstvo. Není bankou a předmět jeho činnosti je uveden v § 3 uvedeného zákona. Pro poskytování úvěru družstvem platí stejná pravidla jako pro ostatní věřitele s výjimkou, že dlužníkem spořitelního a úvěrního družstva může být jen jeho člen.³⁴

3.3.2. Závazek věřitele na žádost dlužníka poskytnout v jeho prospěch peněžité prostředky

Věřitel musí na požádání dlužníka poskytnout peněžní prostředky. Z toho dovozují, že věřitel musí mít po celou dobu, ve které je dlužník oprávněn tyto prostředky požadovat, peněžní prostředky připraveny a rezervovány pro dlužníka. Za tuto rezervaci náleží úhrada jenom v případě, že byla sjednána, a za splnění dalších podmínek (viz níže).

³³ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 11.

³⁴ Lochmanová, L. Smlouva o úvěru. Pocta Milošovi Tomsovi k 80. narozeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006 str. 238.

3.3.3. Určení výše peněžních prostředků

Ve smlouvě musí být stanovena výše prostředků, které mají být poskytnuty, není třeba určení lhůty pro jejich poskytnutí nebo stanovení podrobnějších pravidel pro jejich čerpání.³⁵ Určení výše se děje buď stanovením limitu, který je maximální částkou, ve které je možné úvěr čerpat, nebo se věřitel zaváže k poskytnutí prostředků přímo jako určité částky.³⁶

Toto rozlišení má význam i v případě, kdy má být dlužník sankcionován (např. smluvní pokutou) za to, že nedodržel povinnost čerpat peněžní prostředky zčásti nebo zcela.

Jestliže je povinnost poskytnout peněžní prostředky vyjádřena pomocí limitu, ve kterém mají být čerpány, věřitel sice musí rezervovat dané prostředky v maximální možné výši čerpání, ale dlužník je oprávněn nečerpat prostředky vůbec, nebo jen zčásti.

Je-li však ve smlouvě vyjádřena povinnost věřitele poskytnout peněžní prostředky v určité výši a povinnost dlužníka prostředky v této výši čerpat, je možné dohodnout smluvní pokutu pro případ, že dlužník ve stanovené době a výši peněžní prostředky nevyčerpal.³⁷

Určitou výjimkou je tzv. revolvingový úvěr, který je po dobu platnosti smlouvy možné čerpat opakovaně za splnění dalších podmínek uvedených ve smlouvě.³⁸

³⁵ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 375.

³⁶ Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1217.

³⁷ Lochmanová, L. Smlouva o úvěru. Pocta Milošovi Tomsovi k 80. narozeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. str. 228 - 229.

³⁸ Kopáč, L. Obchodní kontrakty. II. Díl. Jednotlivé typy smluv a smlouvy v mezinárodním obchodu. Praha: Prospektrum. 1994. str. 463 - 464.

3.3.4. Závazek dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky

Smlouva musí obsahovat závazek dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky, nemusí však v ní být určena lhůta, ve které je dlužník povinen poskytnuté prostředky vrátit, ani měna, ve které je má vrátit.³⁹

3.3.5. Závazek dlužníka platit úroky

Postačí samotný závazek platit úroky, smlouva nemusí obsahovat určení výše úroků. V případě, že smlouva nestanoví výši úroků, uplatní se § 502 ObchZ.⁴⁰ Smlouva o poskytnutí peněžních prostředků bez závazku dlužníka platit úroky nemůže být považována za smlouvu o úvěru.

V praxi se však smlouvy o úvěru neomezují pouze na stanovení podstatných částí, ale obsahují řadu pravidel pro určení práv a povinností stran, např. způsob a lhůty poskytnutí peněžních prostředků, účel úvěru, výši úroků, lhůtu k vrácení úvěru a smluvní pokutu.⁴¹

3.4. Forma smlouvy o úvěru

Obchodní zákoník nevyžaduje, aby byla smlouva o úvěru uzavřena písemně. Písemná forma je však nutná, jestliže jedna strana projeví vůli uzavřít smlouvu písemně (§ 272 odst. 1 ObchZ). Stejně pravidlo platí i podle § 1616 návrhu nového občanského zákoníku.

³⁹ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 375.

⁴⁰ Tamtéž, str. 375.

⁴¹ Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1217.

Smlouva o úvěru musí být písemná i v případě, že se jí sjednává tzv. spotřebitelský úvěr ve smyslu zákona o spotřebitelském úvěru.

Vzhledem k tomu, že smlouva o úvěru se řídí vždy obchodním zákoníkem, postačí ke změně nebo zrušení písemné smlouvy jednání ústní i konkludentní, ledaže je ve smlouvě dohodnut opak (§ 272 odst. 2 ObchZ).

To však neplatí pro smlouvu o spotřebitelském úvěru. Tato smlouva má ze zákona písemnou formu, proto se nebude aplikovat ustanovení § 272 odst. 2 ObchZ, ale ustanovení § 40 odst. 2 ObčZ a smlouva může být změněna nebo zrušena pouze písemně.⁴²

Podle § 1754 návrhu nového občanského zákoníku vyžaduje ujednání o novaci nebo o narovnání písemnou formu, byl-li i původní závazek zřízen v písemné formě nebo činí-li se o právu již promlčeném. Návrh nového občanského zákoníku tedy převzal koncepci občanského zákoníku a ne zákoníku obchodního.

V praxi se smlouva o úvěru uzavírá téměř vždy písemně. Písemná smlouva nemusí být obsažena v jediném dokumentu, návrh a jeho přijetí mohou být samostatné dokumenty, avšak oba musejí splňovat požadavek písemné formy.

3.5. Úvěrové podmínky

Součástí smlouvy o úvěru bývají často úvěrové podmínky. Jedná se o obchodní podmínky ve smyslu § 273 ObchZ, které jsou jednostranným projevem vůle věřitele.

Úvěrové podmínky si převážně vydává každý věřitel sám, buď jednotné pro všechny úvěry, nebo pro určité typy úvěrů

⁴²Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 32 Odo 890/2006.

samostatně. Obchodní zákoník rozlišuje mezi všeobecnými a jinými obchodními podmínkami. Prvé vypracovává odborná nebo zájmová organizace. Na takové obchodní podmínky postačí ve smlouvě odkázat. Jiné obchodní podmínky jsou vydány kýmkoli jiným a je nutné, aby byly stranám při uzavírání smlouvy známe nebo ke smlouvě připojené.

Otázkou je, zda úvěrové podmínky bank je možné považovat za všeobecné obchodní podmínky ve smyslu obchodního zákoníku. Banku sice při poskytování úvěru lze považovat za profesionála, avšak výklad, který považuje obchodní podmínky banky za všeobecné obchodní podmínky, by vedl k absurdnostem. Pak by každé obchodní podmínky vydávané podnikatelem, který je profesionálem v té dané oblasti, byly všeobecnými. O všeobecné obchodní podmínky půjde v případě, že upravují práva a povinnosti neurčitého počtu povinných a oprávněných subjektů, přičemž odborná organizace bude osoba odlišná od věřitele nebo dlužníka ze smlouvy, jejímž obsahem jsou dané obchodní podmínky.⁴³ Všeobecné obchodní podmínky musí sledovat „určitý obecnější zájem a ne zájem jednotlivých podnikatelů.“⁴⁴ Proto je vhodnější považovat úvěrové podmínky bank za jiné obchodní podmínky.

Po splnění výše uvedené podmínky se úvěrové podmínky stávají součástí smlouvy a řídí se jimi práva a povinnosti smluvních stran. Jestliže smlouva obsahuje odlišnou úpravu některých práv nebo povinností od úvěrových podmínek, rozhodná je úprava obsažená ve smlouvě (§ 273 odst. 2 ObchZ).

⁴³ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 12 - 13.

⁴⁴ Tomsa, M. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck. 2004.

Je možné odkázat jenom na část úvěrových podmínek, práva a povinnosti stran se ve zbytku budou řídit smluvním ujednáním nebo obchodním zákoníkem.⁴⁵

Obchodní podmínky bank mají často různé názvy - všeobecné smluvní podmínky, všeobecné úvěrové podmínky, všeobecné podmínky pro hypoteční úvěry atd. Vždy se bude jednat o jiné obchodní podmínky, jak je uvedeno výše. Většinou je mezi těmito podmínkami jedné banky vztah speciality - všeobecné smluvní podmínky se vztahují na všechny bankovní obchody, všeobecné úvěrové podmínky budou obsahem všech úvěrových smluv a konkrétní úvěrový typ budou upravovat speciální podmínky.

Tak například čl. 1.1 Všeobecných obchodních podmínek Raiffeisenbank a.s. účinné od 31. 10. 2009 stanoví, že k vybraným bankovním službám vydává banka samostatné produktové podmínky, případně technické podmínky. V případě rozporu mezi všeobecnými obchodními podmínkami a produktovými podmínkami nebo všeobecnými obchodními podmínkami a technickými podmínkami je rozhodný text produktových podmínek a/nebo technických podmínek.

Věřitelé vydané úvěrové podmínky také mění nebo nahrazují novými. Je proto důležité odpovědět na otázku, jak taková změna ovlivní vztah vzniklý na základě smlouvy, jejímž obsahem jsou původní úvěrové podmínky. Smlouva jako dvoustranný právní úkon nemůže být měněna jednostranným projevem vůle banky, kterým vydá nové nebo změní původní úvěrové podmínky. To by bylo možné jenom na základě dohody stran, kterou se změněné nebo nově vydané úvěrové podmínky stanou součástí smlouvy uzavřené mezi stranami.

⁴⁵ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 14

Častým obsahem obchodních podmínek je ujednání, že věřitel oznámí změnu obchodních podmínek dlužníkovi a ten musí s jejím zněním vyslovit nesouhlas. V případě, že dlužník bance nesdělí svůj nesouhlas, má se za to, že s nimi souhlasí. Toto však odporuje druhé větě § 44 odst. 1 občanského zákoníku, podle kterého mlčení nebo nečinnost samy o sobě neznamenají přijetí návrhu.⁴⁶ V konkrétním případě musí existovat další okolnosti, aby bylo možné mlčení považovat za přijetí návrhu. Touto okolností však nemůže být ustanovení obchodních podmínek, které stanoví, že každé mlčení je přijetím návrhu.

Podle Obchodních podmínek České spořitelny, a.s. pro hypoteční, doplňkové a stavební úvěry účinné od 15. 7. 2002 je nutné vedle výslovného nesouhlasu s novým zněním podmínek splnit všechny závazky ze smlouvy o úvěru a zaplatit bance poplatek. Jsem názoru, že takové ustanovení je v rozporu s dobrými mravy, protože banka sankcionuje dlužníka jen proto, že nesouhlasí s jejím návrhem na změnu smlouvy.

Další možností, i když ne ideální, je sjednání práva banky v úvěrové smlouvě měnit v budoucnosti úvěrové podmínky. Není ideální s ohledem na ustanovení § 574 odst. 2 ObčZ, protože tímto ujednáním může dojít ke vzdání se práva, které má v budoucnosti teprve vzniknout. To bude záležet případ od případu na tom, o jakou změnu úvěrových podmínek se bude jednat.⁴⁷ Podle návrhu nového občanského zákoníku však pravidlo, že není možné vzdát se práva, které má v budoucnosti teprve vzniknout, již nebude platit. Podle důvodové zprávy k návrhu nového občanského zákoníku bylo toto pravidlo zavedeno teprve socialistickým právem, a to z důvodu, že

⁴⁶ Plíva S. v *Plíva S., Elek Š., Liška P., Marek K.* Bankovní obchody. Praha: ASPI Publishing. 2009. str. 28.

⁴⁷ *Plíva, S.* Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 13 - 14.

opačná situace by byla v rozporu se zásadami socialistického soužití.

Podle ustanovení § 56 odst. 3 písm. h) občanského zákoníku je nepřipustné ujednání ve spotřebitelské smlouvě, které dovoluje dodavateli jednostranně změnit smluvní podmínky bez důvodu sjednaného ve smlouvě. Tzn., že dodavatel může měnit smluvní podmínky v případě, že je tato možnost sjednaná ve smlouvě a je sjednán i důvod, na základě kterého tak může činit. O jaký důvod se má jednat, občanský zákoník neuvádí. Návrh nové směrnice o právech spotřebitelů, která má nahradit směrnicí 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách v spotřebitelských smlouvách a je založena na z principu tzv. úplné harmonizace, však vychází z obecné možnosti jednostranné změny smluvních podmínek, vylučuje ji pouze v konkrétních případech.⁴⁸

3.6. Porovnání smlouvy o úvěru se smlouvou o půjčce

Nejbližší smluvní typ, který lze srovnat se smlouvou o úvěru, je smlouva o půjčce. Z ekonomického hlediska mají obě smlouvy stejný význam. Smlouva o půjčce je upravena v ustanoveních § 657 - § 658 ObčZ. Smlouvou o půjčce přenechává věřitel dlužníkovi věci určené podle druhu, zejména peníze, a dlužník se zavazuje vrátit po uplynutí dohodnuté doby věci stejného druhu.

Z uvedeného vymezení smlouvy o půjčce plyne, že jde o smlouvu reálnou, což znamená, že k uzavření smlouvy dojde až předáním peněz nebo jiných věcí určených podle druhu. Na rozdíl od toho je smlouva o úvěru smlouvou konsensuální, vzniká již dohodou stran o jejich podstatných částech a nevyžaduje ke vzniku

⁴⁸ Pelikán, T. Jednostranná změna smluvních podmínek ve světle návrhu nové evropské směrnice o právech spotřebitelů. Bulletin advokacie č. 7-8/2009. str. 50.

předání peněžních prostředků. K poskytnutí peněžních prostředků dochází až na základě žádosti dlužníka.

V tomto ohledu dopadá právní úprava smlouvy o půjčce na užší okruh vztahů, než je smlouva o úvěru. Nereguluje vztahy, ve kterých ještě nedochází k poskytnutí peněz, ale pouze k jejich rezervaci. Úpravu vztahů před poskytnutím peněz je možné řešit uzavřením smlouvy o smlouvě budoucí.

Dalším srovnáním smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce se zabývám u jednotlivých rozebíraných problémů.

Je otázkou, jakou úpravou se bude řídit tzv. „bezúročná“ smlouva o úvěru. Jde o smlouvu, která naplňuje všechny znaky smlouvy o úvěru, až na závazek dlužníka zaplatit úroky z poskytnutých peněžních prostředků.

Bez tohoto závazku nemůže být uzavřena smlouva o úvěru podle obchodního zákoníku, i kdyby tak byla nazvána stranami. Opačný názor⁴⁹ se opíral o § 263 ObchZ, který obsahuje katalog kogentních ustanovení. V tomto ustanovení není uveden § 497 ObchZ, který stanoví podstatné části smlouvy o úvěru, proto by se mohly smluvní strany od tohoto ustanovení odchýlit. Podle opačného názoru⁵⁰ však to, že toto ustanovení není uvedeno ve výčtu kogentních ustanovení, nemění nic na tom, že jestliže se má daný právní vztah řídit ustanoveními o smlouvě o úvěru, musí být dodrženy podstatné části stanovené v § 497 ObchZ.⁵¹

Tento rozpor vyřešila tzv. druhá novela obchodního zákoníku, která do § 263 doplnila odstavec 2, podle kterého se strany nemohou odchýlit od základních ustanovení třetí části

⁴⁹ Píšek, Z. v Chalupa, R., Štenglová, I. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník - Komentář. 2. Vydání. Praha: C.H.Beck/SEVT. 1994. str. 419.

⁵⁰ Plíva, S. Některé problémy právní úpravy smlouvy o úvěru. Právo a podnikání č. 3/1995. str. 2.

⁵¹ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 8.

obchodního zákoníku a od ustanovení, které předepisují písemnou formu právního úkonu.

Někdy je bezúročná smlouva o úvěru považována za smlouvu o půjčce.⁵² Smlouva o půjčce je smlouva reálná. Bezúročná smlouva o úvěru, jak jsem ji popsal výše, je dohodou, kterou se jedna strana zavazuje poskytnout druhé straně peněžní prostředky na její žádost a druhá strana se zavazuje poskytnuté prostředky vrátit (práva a povinnosti stran mohou být sjednány i odlišně, proto je každou takovou smlouvu nutné posuzovat případ od případu). Z takového vymezení plyne, že jde o smlouvu konsensuální, která nemůže být považována za smlouvu o půjčce.

Jestliže není možné tuto smlouvu považovat ani za smlouvu o úvěru, ani za smlouvu o půjčce, jde o smlouvu nepojmenovanou, kterou umožňuje uzavřít občanský i obchodní zákoník.

Proto je nutné řešit, kterým z těchto zákoníků se bude daný vztah řídit. Odpovědí jsou ustanovení § 261 odst. 1 a 2 ObchZ, která určují, které vztahy se řídí obchodním zákoníkem. Je zřejmě vyloučené, aby někdo v rámci své podnikatelské činnosti poskytoval bezúročné úvěry (viz např. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 5 Cmo 27/94, uveřejněné v časopise Právní praxe v podnikání č. 10/94, str. 20: *„Za podnikatelskou činnost nelze považovat poskytnutí bezúročné peněžní půjčky, neboť taková činnost má jednorázovou povahu a nesměřuje k dosažení zisku. Nejsou tedy naplněny základní pojmové znaky podnikání, byť by šlo o vztah mezi podnikateli.“*). Proto se tento vztah nemůže řídit obchodním zákoníkem na základě ustanovení § 261 odst. 1 ObchZ, ale bude se řídit občanským zákoníkem.

⁵² *Kopáč, L.* Obchodní kontrakty. II. Díl. Jednotlivé typy smluv a smlouvy v mezinárodním obchodu. Praha: Prospektrum. 1994. str. 463.

Podle § 853 ObčZ se bude řídit ustanoveními občanského zákoníku, která upravují vztahy obsahem i účelem mu nejbližší. To budou ustanovení upravující smlouvu o půjčce.

Strany si však mohou dohodnout na základě § 262 ObchZ, že jejich vztahy se budou řídit obchodním zákoníkem. V tomto případě se na daný vztah použijí ustanovení upravující smlouvu o úvěru, a to na základě použití § 853 ObčZ ve spojení s § 1 odst. 2 ObchZ.⁵³

Někdy je smlouva o úvěru chápána jako smlouva o budoucí smlouvě o půjčce.⁵⁴ Na základě této smlouvy se jedna strana zavazuje rezervovat peněžní prostředky a na žádost druhé strany uzavřít s ní smlouvu o půjčce. Samotným poskytnutím peněžních prostředků dochází k uzavření smlouvy o půjčce. Jiní autoři však toto pojetí odmítají, zejména s ohledem na úpravu práva na úplatu za sjednání závazku věřitele poskytnout peněžní prostředky (§ 499 ObchZ), možnosti vypovědět poskytnutí úvěru a práva věřitele odstoupit od smlouvy (§§ 499, 500, 505 až 507 ObchZ).⁵⁵ Z hlediska de lege lata není dle mého názoru možné ztotožňovat smlouvu o úvěru se smlouvou o budoucí smlouvě o půjčce. Jedná se o odlišné instituty, na které se vztahuje odlišná právní úprava a plynou z nich odlišné práva a povinnosti, což ještě umocňuje odlišná úprava obecných otázek závazků v občanském a obchodním zákoníku.

4. Právní úkony v souvislosti se smlouvou o úvěru

V této kapitole se budu zabývat jednostrannými právními úkony, které se ve smyslu výše uvedeného dělení týkají již existujícího závazkového vztahu vzniklého na základě uzavřené

⁵³ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 8 - 10.

⁵⁴ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 374.

⁵⁵ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 10.

smlouvy o úvěru. Jde jednak o právní úkony, které zakládají práva a povinnosti, jednak právní úkony, které vedou k jejich zániku. Ještě předtím se však budu zabývat povahou dokumentů, které smluvní strany podepisují ještě před uzavřením smlouvy o úvěru (příslib o úvěru, letter of intent, term sheet).

4.1. Příslib úvěru

V průběhu jednání o uzavření smlouvy o úvěru dochází k vydávání určitých listin jednou nebo oběma stranami. Tyto listiny bývají označovány jako příslib úvěru, letter of intent nebo term sheet.

Příslib úvěru je listinou, ve které věřitel prohlašuje, že se zájemcem uzavře smlouvu o úvěru poté, co budou ze strany zájemce splněny podmínky uvedené v příslibu úvěru. Obyčejně příslib úvěru neobsahuje závazek věřitele smlouvu uzavřít, i když není vyloučen opak.⁵⁶

Letter of intent je listina, ve které je zachycen výsledek dosavadního jednání mezi stranami nebo záměry stran pro další jednání.⁵⁷

Termsheet je v podstatě zvláštním druhem letter of intent. Účel termsheetu spočívá v tom, že se stanoví základní podmínky budoucí úvěrové transakce a budoucí smluvní strany se pak už soustředí na doladění detailů. Na základě termsheetu se provádí due diligence a vypracuje první návrh úvěrové smlouvy. Termsheet stanoví pouze obecné podmínky budoucí úvěrové

⁵⁶ *Lochmanová, L.* Smlouva o úvěru. Pocta Milošovi Tomsovi k 80. narozeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. str. 232.

⁵⁷ *Čermák, K.* Ještě k tzv. prohlášením záměrů (letters of intent). Bulletin advokacie č. 6-7/1999. str. 33.

smlouvy a zajištění, nezabývá se podrobnostmi, místo taxativních výčtů se používají příkladné.⁵⁸

Tyto dokumenty jsou typické pro oblast angloamerického práva, jejich aplikace však může být problematická z hlediska práva českého.

Je nutné posoudit, zda takovéto dokumenty jsou právním úkonem. Právním úkonem je podle § 34 občanského zákoníku projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují.

Právním úkonem je tedy takový projev vůle, kterému právní předpisy objektivně přiřkládají určité právní účinky. Nezáleží tedy na samotném projevu vůle, zda zamýšlí nějaké právní účinky. Prohlášení, že projev vůle (některý z výše uvedených dokumentů) není závazný, nemá význam pro kvalifikaci, zda se jedná o právní úkon. Význam může mít pro výklad tohoto projevu vůle, ale při jeho výkladu je nutné zohlednit i další okolnosti, např. význam, který tomuto projevu přiřkládá jeho adresát.⁵⁹ Návrh nového občanského zákoníku však vychází z opačného pojetí, tedy že právní jednání vyvolává zejména ty právní následky, které jsou v něm vyjádřeny (§ 493).

Bude tedy záležet na obsahu dokumentu, zda se jedná o právní úkon. O jednostranný právní úkon se může jednat jenom v případě, že by splňoval všechny náležitosti návrhu na uzavření smlouvy. Podle ustanovení § 489 občanského zákoníku vznikají závazky z právních úkonů, zejména ze smluv, jakož i ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností uvedených v zákoně. Podle ustanovení § 491 odst. 1 občanského zákoníku závazky vznikají zejména ze smluv tímto

⁵⁸ Adams, D. Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 13 - 20.

⁵⁹ Čermák, K. Ještě k tzv. prohlášením záměrů (letters of intent). Bulletin advokacie č. 6-7/1999. str. 34.

zákonem výslovně upravených; mohou však vznikat i z jiných smluv v zákoně neupravených a ze smíšených smluv obsahujících prvky různých smluv. Podle ustanovení § 492 občanského zákoníku ustanovení o závazcích, které vznikají ze smluv, se přiměřeně použijí i na závazky, vznikající na základě jiných skutečností upravených v zákoně, není-li jiné úpravy.

Z těchto ustanovení plyne, že závazkový vztah může vzniknout z jakékoliv smlouvy, která je dostatečně určitá a srozumitelná, kdežto jen takový jednostranný právní úkon může založit závazkový vztah, o kterém to stanoví zákon. Jednostranné právní úkony můžeme rozlišit na ty, které zakládají závazkový vztah, ty, které se týkají již existujícího závazkového vztahu (např. výpověď, žádost o poskytnutí peněžních prostředků) a ty, které jsou součástí procesu uzavření smlouvy (návrh, protinávrh, přijetí návrhu). Závazkový vztah zakládající právní úkony jsou slib odškodnění podle obchodního zákoníku a veřejná smlouva a veřejný příslib podle občanského zákoníku. Nejblíže k příslibu poskytnutí úvěru má veřejný příslib, ten je však adresován blíže neomezenému počtu osob, kdežto příslib poskytnutí úvěru, letter of intent nebo term sheet, směřuje ke konkrétní osobě.

Pak ještě zbývá možnost, že výkladem konkrétního dokumentu dospějeme k závěru, že se jedná o smlouvu. Musí se však jednat o projev vůle obou stran, nikoliv jen věřitele. Buď se bude jednat o smlouvu o smlouvě budoucí, jestliže bude obsahovat závazek aspoň jedné ze stran uzavřít ve stanovené době smlouvu o úvěru s alespoň obecně stanoveným předmětem plnění (v případě, že se daný vztah řídí obchodním zákoníkem), nebo se stanovenými podstatnými náležitostmi (jestliže se právní vztah řídí občanským zákoníkem), nebo už o samotnou smlouvu.

V případě, že výkladem nedospějeme k závěru, že se jedná o právní úkon, neznamená to, že tento dokument nemá žádné právní následky. Může se jednat zejména o tyto následky:⁶⁰

- Skutečnosti uvedené v tomto dokumentu mohou způsobit omyl jedné smluvní strany, a tím i neplatnost smlouvy uzavřené na základě tohoto dokumentu. Z hlediska návrhu nového občanského zákoníku může dojít i k porušení povinnosti podle § 1587 odst. 2 návrhu nového občanského zákoníku.
- Dále může mít tento dokument vliv na interpretaci smlouvy na základě něj uzavřené, a to s ohledem na ustanovení § 266 odst. 3 obchodního zákoníku.
- Z obsahu bude možné dovodit obcházení zákona nebo zastření jiného právního úkonu.
- V dokumentu mohou být určité informace označeny za důvěrné, což bude mít význam pro vznik odpovědnosti podle § 271 obchodního zákoníku.
- Dokument může sloužit jako důkaz, že jednání dopřelo do určité fáze nebo že si jedna strana vymínila určité kroky, které vedly k neobvyklým nákladům, a tím prokázat vznik odpovědnosti za ukončení jednání o smlouvě.
- Dále může sloužit jako důkaz o skutečnostech zakládajících odpovědnost podle § 268 obchodního zákoníku.

Dokument může obsahovat i část se závaznými ustanoveními. Takovými bude zejména úprava ochrany obchodního tajemství. Budoucí dlužník poskytuje v rámci jednání o uzavření smlouvy budoucímu věřiteli dokumenty a údaje, které mohou mít hodnotu pro jeho podnik, proto bude chtít zajistit jejich utajení. Dalším závazným ustanovením bude úprava skutečnosti, která strana ponese náklady předmluvního jednání.

⁶⁰ Čermák, K. Ještě k tzv. prohlášením záměrů (letters of intent). Bulletin advokacie č. 6-7/1999. str. 38.

Tyto dokumenty mohou působit i morálně a v případě, že budoucí dlužník splní všechny podmínky v dokumentu uvedené a věřitel s ním odmítne uzavřít úvěrovou smlouvu, může to poškodit dobré jméno věřitele.

4.2. Právní úkony zakládající práva a povinnosti

Samotná smlouva o úvěru ještě nezakládá všechny práva a povinnosti, ke vzniku některých musí přistoupit právní úkon některé ze smluvních stran. S ohledem na dispozitivnost většiny ustanovení upravujících smlouvu o úvěru tomu však může být u těchto práv a povinností i jinak, je-li to dohodnuto (právo nebo povinnost vzniknou přímo ze smlouvy, ke vzniku musí přistoupit i jiná skutečnost, atd.).

4.2.1. Žádost o poskytnutí peněžních prostředků

Ze smlouvy o úvěru vzniká věřiteli povinnost připravit a rezervovat peněžní prostředky pro dlužníka a na jeho žádost mu je poskytnout.⁶¹ Dlužník nemusí o poskytnutí peněžních prostředků požádat, jedná se o dlužníkovu právo čerpat úvěr, nikoli povinnost.⁶²

Dlužník je oprávněn požádat o poskytnutí peněžních prostředků ve lhůtě stanovené ve smlouvě (§ 500 ObchZ), nemůže žádat před ani po uplynutí této lhůty. Lhůta může být omezena koncem nebo počátkem jejího běhu nebo obojím. Smlouva může určit i přesný termín pro uplatnění nároku.⁶³

Jestliže lhůta není ve smlouvě stanovena, může dlužník žádat o poskytnutí peněžních prostředků od uzavření smlouvy až do

⁶¹ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 375.

⁶² Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1217.

⁶³ Tamtéž, str. 1220 - 1221.

zániku závazku věřitele poskytnout peněžní prostředky. K zániku závazku věřitele poskytnout prostředky může dojít z obecných důvodů zániku závazků (např. dohodou) nebo výpovědí poskytnutí peněžních prostředků podle § 500 odst. 2 ObchZ.⁶⁴

Pro žádost není stanovena písemná forma, může však být stanovena smlouvou o úvěru. Jde o jednostranný úkon dlužníka, který je účinný jeho doručením.⁶⁵ Žádost dlužníka nemůže být nahrazena jednostranným projevem vůle věřitele. K žádosti může dojít i konkludentně, „*např. tím, že plnění poskytnuté bankou na základě smlouvy o úvěru přijme nebo tím, že svým (i následným) jednáním dá najevo souhlas s čerpáním úvěru v dané výši.*“⁶⁶

Dlužník může požádat buď o poskytnutí celého úvěru, nebo jen jeho části. Jestliže čerpá jenom část, zůstane mu právo na čerpání zbylé části, nemá však právo na čerpání úvěru v části, kterou již v mezidobí splatil.⁶⁷ Smlouva o úvěru však může stanovit i úvěrový rámec (maximální možnou výši v daném okamžiku čerpaných prostředků) a umožnit nové čerpání již vrácených prostředků.

Jestliže dlužník nevyužije ve lhůtě své právo na čerpání úvěru, závazek věřitele poskytnout peněžní prostředky zaniká. Poskytnutí úvěru může smlouva vázat, vedle žádosti dlužníka, na splnění dalších skutečností, např. řádné zřízení zástavního práva apod.⁶⁸

⁶⁴ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1244.

⁶⁵ Tamtéž, str. 1243.

⁶⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 29 Odo 1595/2005.

⁶⁷ Kopáč, L. Obchodní kontrakty. II. Díl. Jednotlivé typy smluv a smlouvy v mezinárodním obchodu. Praha: Prospektrum. 1994. str. 463.

⁶⁸ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1243 - 1244.

V odborné literatuře byl vyjádřen i názor, že smlouva o úvěru může vyloučit podání žádosti dlužníkem a stanovit, že věřitel poskytne peněžní prostředky ve stanovené době, a to bez žádosti dlužníka.⁶⁹

Je otázkou, zda takové ujednání není v rozporu s ustanovením § 497 ObchZ, protože ve smlouvě by nebyla obsažena jedna z podstatných částí, a to závazek věřitele poskytnout na žádost dlužníka peněžní prostředky. Smlouva vylučující žádost dlužníka by nemusela být považována za smlouvu o úvěru.

Na druhé straně je možné, že žádost dlužníka o poskytnutí peněžních prostředků bude obsažena v samotné smlouvě o úvěru. Pak bude nutné vykládat konkrétní ustanovení smlouvy o úvěru.

V případě, že ve smlouvě bude stanovené, že věřitel poskytne peněžní prostředky určitý den, je otázkou, zda takový projev vůle je možné posoudit jako žádost dlužníka o poskytnutí peněžních prostředků. Proto bude lepší, když se ve smlouvě výslovně stanoví, že dlužník žádá o poskytnutí peněžních prostředků ke konkrétnímu dni. V tomto případě se bude jednat o jednostranný úkon s časovým určením.

Obchodní ani občanský zákoník blíže jednostranné právní úkony neupravují, proto je nutné na ně aplikovat úpravu smluv analogicky (to se v návrhu nového občanského zákoníku v ustanovení § 1523 stanoví výslovně). Občanský zákoník rozlišuje návrh na uzavření smlouvy odvolatelný a neodvolatelný. Podle ustanovení § 43a odst. 2 občanského zákoníku návrh na uzavření smlouvy, i když je neodvolatelný, může návrhovač zrušit, dojde-li projev o zrušení osobě, které je určen, dříve nebo alespoň současně s návrhem.

⁶⁹ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1243.

To v případě, že dlužník přímo ve smlouvě požádá o poskytnutí peněžních prostředků, nepřichází v úvahu, protože podpisem smlouvy dojde tento projev vůle věřiteli a už je nezrušitelný.

Podle ustanovení § 43a odst. 3 občanského zákoníku dokud nebyla smlouva uzavřena, může být návrh odvolán, jestliže odvolání dojde osobě, které je určeno, dříve, než tato osoba odeslala přijetí návrhu. Toto ustanovení se přímo použít nedá, protože k přijetí jednostranného právního úkonu nedochází. Otázkou je, zda toto ustanovení není možné použít analogicky na případ, kdy je účinek právního úkonu vázán na uplynutí času, tzn., že by bylo možné právní úkon odvolat až do okamžiku jeho účinnosti. Proto bude pro věřitele jistější, když se ve smlouvě o úvěru výslovně stanoví, že žádost o poskytnutí peněžních prostředků je neodvolatelná.

Není-li ve smlouvě dohodnuto jinak, je na vůli dlužníka, zda bude čerpat celou výši rezervovaných peněžních prostředků nebo jenom jejich část nebo zda vůbec bude peněžní prostředky čerpat.

Návrh nového občanského zákoníku jen upřesňuje, že v případě, kdy smlouva nestanoví lhůtu k čerpání, zaniká právo žádat poskytnutí prostředků zánikem závazku k jejich poskytnutí. Nicméně takový důsledek je dovozován i ze současné právní úpravy. Návrh nového občanského zákoníku vypustil možnost výpovědi peněžních prostředků (viz dále).

V případě smlouvy o půjčce z logiky věci plyne, že žádost o poskytnutí peněz u ní nepřichází v úvahu, protože smlouva vzniká až jejich poskytnutím.

4.2.2. Žádost o vrácení peněžních prostředků

Jestliže smlouva neupraví dobu splatnosti úvěru (což je ojedinělé), budou poskytnuté prostředky splatné do jednoho měsíce ode dne, kdy byl dlužník o jejich vrácení věřitelem požádán (§ 504 ObchZ).

To znamená, že k tomu, aby začala běžet lhůta k vrácení prostředků, je nutný právní úkon věřitele. Obchodní zákoník opět nestanoví žádnou formu a náležitosti pro takový úkon, proto postačí, aby byly splněny obecné náležitosti právního úkonu. Výzva musí být doručena dlužníkovi.

Lhůta začíná běžet v momentě, kdy věřitelův projev dojde dlužníkovi (§ 45 odst. 1 ObčZ). Tato zvláštní úprava je oproti obecné (§ 340 odst. 2 ObchZ) výhodnější pro dlužníka, protože podle obecné musí dlužník závazek splnit bez zbytečného odkladu poté, kdy byl věřitelem o plnění požádán. Jde o lhůtu stanovenou ve prospěch dlužníka, proto může dlužník plnit i před jejím uplynutím.⁷⁰

Stejně jako u smlouvy o úvěru platí i smlouvy o půjčce pravidlo, že není-li lhůta pro vrácení peněz sjednána ve smlouvě, je půjčka splatná na výzvu. Občanský zákoník však žádné zvláštní ustanovení o lhůtě pro vrácení půjčky neupravuje, proto se uplatní obecná lhůta podle § 563 ObčZ a dlužník je povinen vrátit půjčku následující den po obdržení výzvy.⁷¹

⁷⁰ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1250 - 1251.

⁷¹ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné. Závazkové právo. Smlouva o půjčce. ASPI.

4.3. Právní úkony způsobující zánik práv a povinností

Zánik práv a povinností ze smlouvy o úvěru způsobují jednak právní úkony, které obecně způsobují zánik práv a povinností ze všech závazkových vztahů, jednak právní úkony speciálně upravené pro smlouvu o úvěru.

4.3.1. Výpověď poskytnutí peněžních prostředků

Výpověď smlouvy obecně upravuje § 582 ObčZ. Podle tohoto ustanovení lze smlouvu vypovědět v případě, že je sjednána na dobu neurčitou a jejím předmětem je závazek k nepřetržité nebo opakované činnosti, nebo závazek zdržet se určité činnosti nebo strpět určitou činnost.

Podle některých autorů se u smlouvy o úvěru toto ustanovení nepoužije, a to proto, že předmět smlouvy o úvěru není možné považovat za nepřetržitou či opakovanou činnost. To by bylo možné jen u tzv. revolvingového úvěru a smlouva o jeho poskytnutí by musela být uzavřena na dobu neurčitou.⁷² V první fázi úvěrového vztahu však má věřitel povinnost rezervovat peněžní prostředky a tuto povinnost lze považovat za závazek zdržet se určité činnosti, tzn. nezbavit se peněžních prostředků. Do poskytnutí peněžních prostředků dlužníkovi je tedy možné smlouvu o úvěru vypovědět podle § 582 ObčZ, není-li ve smlouvě sjednána doba, kdy mají být prostředky poskytnuty dlužníkovi.

Podle § 500 ObchZ poskytnutí úvěru může bez důvodu vypovědět věřitel i dlužník v případě, že peněžní prostředky ještě nebyly věřitelem poskytnuty dlužníkovi. Je možné vypovědět i

⁷² Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1221.

část úvěru, a to i v případě, že určitá část již poskytnuta byla.⁷³

Výpovědní lhůta je upravena v odstavci 2 tohoto ustanovení a je diferencovaná podle toho, zda jde o výpověď dlužníka nebo věřitele. Dlužník může poskytnutí úvěru vypovědět s okamžitou účinností (výpověď je potom účinná doručením věřiteli), věřitel ke konci kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla výpověď doručena dlužníkovi.

Jestliže dlužník po tom, co věřitel poskytnutí úvěru vypověděl, ale ještě neuplynula výpovědní lhůta, o poskytnutí peněžních prostředků požádá, věřitel je povinen tyto prostředky poskytnout. Žádost o poskytnutí peněžních prostředků v tomto případě způsobuje neúčinnost výpovědi věřitele. Jestliže dlužník požádá o poskytnutí jen části peněžních prostředků, výpověď je neúčinná jenom v této části a ve zbytku nabývá po uplynutí výpovědní lhůty účinnosti.⁷⁴

Pro výpověď nestanoví obchodní zákoník žádnou zvláštní formu, smlouva však může vyžadovat písemnou formu. Dle odborné literatury je nutnost písemné formy možné dovodit ze znění § 500 odst. 2 ObchZ, a to konkrétně z toho, že výpověď má být doručena dlužníkovi.⁷⁵

Jsem opačného názoru. K tomu, aby měl právní úkon účinky vůči adresátovi, musí mu dojít (§ 45 ObčZ). To platí pro právní úkon jakékoliv formy. Proto je nutné zvážit, jaký je vztah mezi pojmy dojít a doručit, zda jsou to synonyma nebo nikoliv.

⁷³ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 384.

⁷⁴ Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1221.

⁷⁵ Švarc, Z. v Dědič, J. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002. str. 3513.

Základem slova doručit je slovo ruka, z čehož by plynulo, že se musí jednat o fyzické předání hmotného objektu. V případě právního úkonu by to bylo předání listiny s textem. Z tohoto pohledu by se mohlo jevit, že pojem doručení je podmnožinou pojmu dojití, který vyjadřuje dojití písemného právního úkonu, kdežto u ústního právního úkonu by se mohl použít výraz ústní sdělení.

Na druhé straně je však nutné zohlednit, že předání hmotného objektu s textem nemusí být z hlediska platné úpravy ještě písemným úkonem, protože k dodržení písemné formy se vyžaduje podpis osoby, která právní úkon činí (ustanovení § 40 odst. 3 ObčZ).

V dnešní době se výraz doručení nepoužívá jenom pro fyzické předání, ale i pro sdělení formou faxu, SMS, emailu apod. S ohledem na tyto skutečnosti není možné dovodit nutnost písemné formy pouze z použití výrazu doručení.

Ani výpověď poskytnutí úvěru nemusí ještě znamenat zánik úvěrového vztahu mezi věřitelem a dlužníkem, výpovědí zaniká jen závazek poskytnout peněžní prostředky nebo jejich část. Povinnost vrátit již poskytnuté prostředky a platit z nich úroky trvá nadále. Výpovědí nezaniká ani zajištění do výpovědi vzniklých pohledávek.⁷⁶

Ustanovení § 500 ObchZ je dispozitivní, proto je možné výpověď poskytnutí úvěru, zcela nebo pro jednu smluvní stranu, vyloučit, stanovit důvody pro vypovězení nebo upravit odchylně formu výpovědi a výpovědní lhůtu.

⁷⁶ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 383.

Je nutné brát v úvahu i úpravu spotřebitelských smluv v občanském zákoníku. Ten v § 56, jestliže se jedná o spotřebitelskou smlouvu, vylučuje ujednání, která opravňují dodavatele odstoupit od smlouvy bez smluvního či zákonného důvodu, a spotřebitele nikoli, (§ 56 odst. 3 písm. e)) a která opravňují dodavatele, aby bez důvodů hodných zvláštního zřetele vypověděl smlouvu na dobu neurčitou bez přiměřené výpovědní doby (§ 56 odst. 3 písm. f)).⁷⁷

Nemyslím si, že je možné se odchýlit od § 500 ObchZ v tom smyslu, že se rozšíří možnost výpovědi i na dobu po poskytnutí peněžních prostředků. Od smlouvy je možné odstoupit v případech, kdy tak stanoví zákon nebo si to dohodnou strany (§ 48 ObčZ). Ustanovení § 582 ObčZ na rozdíl od toho stanoví případ, kdy může být smlouva vypovězena, ale nestanoví možnost sjednat si jiné případy výpovědi. Obchodní zákoník v § 500 tuto možnost jen rozšiřuje na smlouvu o úvěru, ale to jen pro případ, že peněžní prostředky ještě nebyly poskytnuty.

I kdybychom připustili opačný výklad, takovéto vypovězení smlouvy po poskytnutí prostředků by nemělo smysl. Výpověď způsobuje zánik práv a povinností až po její účinnosti, nemá proto vliv na plnění na základě smlouvy již poskytnuté.⁷⁸ Proto jestliže již byly poskytnuty všechny prostředky, byly poskytnuty na základě smlouvy, a povinnost je vrátit má svůj základ také v této smlouvě, i když následně vypovězené.

Návrh nového občanského zákoníku neupravuje možnost vypovědět poskytnutí peněžních prostředků, proto se uplatní pouze obecná úprava možnosti zániku závazku.

⁷⁷ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 384 - 385.

⁷⁸ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 17 - 18.

U smlouvy o půjčce není z důvodu její reálné povahy upravena možnost vypovědět poskytnutí půjčky.

4.3.2. Odstoupení od smlouvy

4.3.2.1. Obecné možnosti odstoupení

Možnost odstoupení od smlouvy upravuje § 344 ObchZ. Podle tohoto ustanovení je možné od smlouvy odstoupit v případě, kdy tak stanoví smlouva nebo obchodní zákoník.

První možností odstoupení od smlouvy, která je společná pro všechny smlouvy podle obchodního zákoníku, je případ prodlení dlužníka nebo věřitele. Tuto možnost upravují ustanovení § 345 a § 346 ObchZ. Ty rozlišují, zda prodlení způsobuje podstatné nebo jen nepodstatné porušení smluvní povinnosti.

Jestliže jde o podstatné porušení smluvní povinnosti, může druhá strana od smlouvy odstoupit, jestliže to oznámí druhé straně bez zbytečného odkladu poté, co se o prodlení dozvěděla.

U nepodstatného porušení smluvních povinností musí druhá strana poskytnout ještě přiměřenou lhůtu ke splnění povinnosti. Jestliže strana, která je v prodlení, povinnost nesplní ani v dodatečně stanovené lhůtě, může druhá strana od smlouvy odstoupit. Co je podstatným porušením smluvních povinností stanoví § 345 odst. 2 ObchZ.

Nový občanský zákoník počítá s možností odstoupení od smlouvy jen v případě podstatného porušení smlouvy, jestliže se jedná nepodstatné porušení smlouvy, právo na odstoupení nevzniká ani po uplynutí dodatečně stanovené lhůty.

4.3.2.2. Zvláštní možnosti odstoupení od smlouvy o úvěru

Zvláštní možnosti odstoupení od smlouvy o úvěru upravují § 505, § 506 a § 507 ObchZ. Tato ustanovení jsou dispozitivní, proto strany mohou jejich aplikaci vyloučit nebo pozměnit.

Podle § 505 ObchZ může věřitel od smlouvy odstoupit, jestliže zanikne nebo se zhorší za trvání smlouvy zajištění závazku vrátit poskytnuté peněžní prostředky a jestliže dlužník zajištění nedoplní na původní rozsah.

Dlužník tak musí učinit v přiměřené lhůtě. Ve smlouvě nebo ve výzvě věřitele může být stanovena lhůta jiná.⁷⁹ Jestliže však takto určená lhůta bude nepřiměřeně krátká, účinky odstoupení nastanou až po uplynutí přiměřené lhůty (§ 350 ObchZ).⁸⁰

Zajištěním ve smyslu tohoto ustanovení se myslí zajišťovací prostředky upravené obchodním zákoníkem, občanským zákoníkem a zákonem o cenných papírech.⁸¹ Zhoršení zajištění nebo jeho zánik může spočívat v poškození nebo zničení zastavené věci, zhoršení dobytnosti nebo postoupených pohledávek, úmrtí nebo zánik ručitele atd.⁸² Věřitel nemusí uplatnit nárok na doplnění zajištění u dlužníka.⁸³ V případě zhoršení zajištění se nemusí

⁷⁹ Bartová, Z. v Patakyová, M. a kol. Obchodný zákonník. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 803.

⁸⁰ Kovařík, Z. v Kobliha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1252.

⁸¹ Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1226.

⁸² Švarc, Z. v Dědič, J. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002. str. 3517.

⁸³ Vykročová, J. v Suchoža J. a kol. Obchodný zákonník a súvisiace predpisy. Komentár. Bratislava: EUROUNION. 2007. str. 804; Bartová, Z. v Patakyová, M. a kol. Obchodný zákonník. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 803; Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 397.

jednat jen o snížení jeho rozsahu, ale jde o „pouhou zmenšenou naději na plnění zajišťovacího závazku“.⁸⁴

V případě, že se zvýší zajištěná pohledávka věřitele (např. z důvodu zvýšení úroků), dlužník povinnost doplnit zajištění nemá.⁸⁵

Zákon nestanoví způsob doplnění zajištění, proto je na vůli dlužníka jakým způsobem zajištění doplní, tedy i pro jaký způsob zajištění se rozhodne. Doplněné zajištění by mělo odpovídat smlouvě o úvěru, dlužník má však možnost zvolit i jiný způsob zajištění (zejména když smluvené zajištění nebude možné).⁸⁶ V mnoha případech bude doplnění zajištění záviset i na spolupůsobení věřitele (např. uzavření nové zástavní smlouvy). Jestliže věřitel neumožní dlužníkovi zajištění doplnit, bude v prodlení, což mu znemožní odstoupit od smlouvy.

Další možnost odstoupení upravuje § 506 ObchZ. Věřitel může od smlouvy odstoupit v případě, že je dlužník v prodlení s vrácením alespoň tří splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce.

Zákon nevyžaduje, aby splátky, se kterými je dlužník v prodlení, následovaly za sebou.⁸⁷ Je to speciální úprava odstoupení od smlouvy v případě prodlení dlužníka s vrácením peněžních prostředků.

⁸⁴ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 397.

⁸⁵ Švarc, Z. v Dědič, J. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002. str. 3517.

⁸⁶ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 394.

⁸⁷ Vykročová, J. v Suchoža J. a kol. Obchodný zákonník a súvisiace predpisy. Komentár. Bratislava: EUROUNION. 2007. str. 805.

Věřitel má možnost od smlouvy odstoupit i v případě, že k prodlení ještě nedošlo, a to na základě § 348 ObchZ. V tomto případě může jít i o prodlení s plněním jiných povinností.⁸⁸

Dlužník musí být v prodlení v okamžiku učinění odstoupení, dojde-li k odstoupení až po opožděném splnění závazku, je toto odstoupení neplatné.

Ustanovení § 507 ObchZ se vztahuje na smlouvy o úvěru, které jsou sjednány jako účelové. Toto ustanovení obsahuje dvě hypotézy, přičemž po splnění podmínek kterékoli z nich vzniká věřiteli právo od smlouvy odstoupit.

První hypotézou je situace, kdy dlužník využije poskytnuté peněžní prostředky k jinému než sjednanému účelu. Jedná se o sankci za porušení povinnosti dlužníka použít prostředky ke stanovenému účelu.

Druhou je případ, kdy poskytnuté peněžní prostředky není možné použít ke sjednanému účelu. Nejedná se o nemožnost plnění (§ 352 ObchZ), protože věřitel může prostředky poskytnout, ale jde o nemožnost využití prostředků ke sjednanému účelu.⁸⁹ Nezáleží na tom, zda k nemožnosti došlo z objektivních příčin nebo ji zaviniily strany.⁹⁰

Pro smlouvu o půjčce neexistuje zvláštní úprava pro možnost odstoupení, proto se použije obecné ustanovení § 517 odst. 1 ObčZ.

⁸⁸ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 19.

⁸⁹ Švarc, Z. v Dědič, J. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002. str. 3518.

⁹⁰ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1254.

Nový občanský zákoník převzal ze současné právní úpravy pouze důvod pro odstoupení podle § 507 ObchZ. V ostatních případech se uplatní pouze obecná úprava odstoupení od smlouvy, tedy se musí jednat o podstatné porušení smlouvy. Důvod pro odstoupení podle § 506 ObchZ však návrh nového občanského zákoníku upravuje pro smlouvu o zápůjčce (§ 2230). Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku se k této změně nevyjadřuje. Jsem názoru, že tento důvod by měl být upraven pro oba smluvní typy.

4.3.2.3. Následky odstoupení od smlouvy

Odstoupení od smlouvy o úvěru má za následek zánik, popřípadě změnu některých závazků. Neznamená zánik celého závazkového vztahu, zbývající práva a povinnosti zůstávají nedotčena.⁹¹ Proto odstoupením od smlouvy nezaniká ani zajištění závazků, které trvají dále. To je v případech odstoupení podle § 505, § 506 a § 507 stanoveno výslovně.

Nový občanský zákoník obsahuje v § 1852 odst. 2 stejné pravidlo pro všechny závazkové vztahy.

Odstoupením od smlouvy podle § 505, § 506 a § 507 má za následek zánik povinnosti věřitele poskytnout ještě nečerpanou část peněžních prostředků. Současně má za následek, že čerpané prostředky spolu s úroky se stávají splatnými, tedy ztrátu lhůt. To znamená, že závazek vrátit poskytnuté peněžní prostředky a platit z něj úroky nezaniká, dochází jen ke změně jeho splatnosti.⁹²

⁹¹ Plíva, S. Odstoupení od smlouvy o úvěru a zajištění závazku. Právo a podnikání č. 10/1997. str. 14.

⁹² Tamtéž, str. 15 nebo rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ke sp. zn. 4 Cmo 180/97 zveřejněné v časopise Bulletin advokacie č. 6-7, ročník 1998, str. 92.

Povinnost platit úroky z jistiny odstoupením od smlouvy nezaniká, dlužník je povinen platit úroky až do vrácení poskytnutých peněžních prostředků. Vedle toho je povinen platit úroky z prodlení.⁹³

4.4. Doručování právních úkonů

Podle ustanovení § 45 odst. 1 ObčZ působí projev vůle vůči nepřítomné osobě od okamžiku, kdy jí dojde. Podle ustálené judikatury Nejvyššího soudu ČR se tak stane okamžikem, kdy se projev vůle dostane do sféry dispozice adresáta, čím se rozumí, že adresát nabyl konkrétní objektivní možnost seznámit se s obsahem projevu vůle.

Z toho plyne, že adresát si nemusí projev vůle převzít, postačí, že byl umístěn v jeho bytě, schránce nebo bylo do schránky vhozeno oznámení držitele poštovní licence o uložení zásilky apod., za podmínky, že se na této adrese adresát zdržuje. Občanský zákoník blíže nevymezuje způsob dojití projevu vůle, může se tak stát např. prostřednictvím držitele poštovní licence, prostřednictvím jiné osoby, osobně.⁹⁴

Věřitelé si často v smlouvách o úvěru nebo v příslušných obchodních podmínkách sjednávají fikci doručení pro hmotně právní úkony činěné na základě smlouvy o úvěru.

Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí ke sp. zn. 32 Cdo 2536/2007 uvedl, že „právní domněnka je konstrukce, která může být založena pouze zákonem“. Není tedy možné si právní domněnku nebo fikci smluvně ujednat.

⁹³ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ke sp. zn. 5 Cmo 304/94. ASPI.

⁹⁴ K tomu viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 28 Cdo 72/2004, 32 Odo 442/2003, 26 Cdo 864/2004.

V obchodních vztazích je nutné zohlednit i ustanovení § 266 odst. 5 ObchZ, podle kterého, je-li podle třetí části obchodního zákoníku (obchodní závazkové vztahy) rozhodné sídlo, místo podnikání, místo závodu nebo provozovny anebo bydliště strany smlouvy, je rozhodné místo, které je ve smlouvě uvedeno, dokud změna není oznámena druhé straně.

Pro doručování je rozhodné sídlo nebo bydliště, tj. místo, kde se adresát zdržuje a má možnost se seznámit s adresovaným právním úkonem. Proto je otázkou, zda toto ustanovení nezakládá fikci, že v obchodních vztazích má smluvní strana možnost seznámit se právním úkonem vždy v místě uvedeném ve smlouvě nebo posledně oznámeném.

Úprava návrhu nového občanského zákoníku vyžaduje pro účinnost právního úkonu (resp. nově přesněji právního jednání) taky jeho dojití adresátovi (§ 518 odst. 1). V případě písemného projevu vůle vyžaduje, aby byl tento projev vůle doručen. V případě, že adresát zmaří jeho doručení, má se za to, že bylo doručeno (§ 519 odst. 1).

Návrh nového občanského zákoníku řeší i situaci, kdy projev vůle byl odeslán, ale chybí důkaz o doručení. V takovém případě se má za to, že projev vůle byl doručen, měl-li adresát rozumný důvod očekávat projev vůle odesílatele a sám o záležitost neprojevil zájem v přiměřené době, ač to bylo po něm možné spravedlivě požadovat (§ 520 odst. 1). V případě, že zásilka byla odeslána provozovatelem poštovních služeb, se má za to, že zásilka byla doručena třetím dnem po odeslání a v případě odeslání do zahraničí patnáctým dnem (§ 520 odst. 2). Pro účinnost dojití projevu vůle je však vždy nutné, aby byl tento projev vůle odeslán na adresu, kde se adresát skutečně zdržuje.

Myslím si, že tato podrobnější úprava doručování právních úkonů (právních jednání) je potřebná a měla by být ještě rozšířena o povinnost stran smlouvy sdělovat si aktuální adresy pro doručování a odpovědnost stran za porušení této povinnosti spočívající ve fikci doručení na adresu uvedenou ve smlouvě, resp. posledně oznámenou. Samozřejmě není možné postihovat fikcí doručení případy, kdy nedoručení adresát nezaviní (např. je náhle hospitalizován, atd.).

Další možností úpravy *de lege ferenda* je inspirace německým občanským zákoníkem. Ten upravuje možnost doručení hmotně právního úkonu prostřednictvím soudního vykonavatele za aplikace ustanovení procesně právních norem o doručování.⁹⁵

5. Práva a povinnosti účastníků smlouvy o úvěru

5.1. Základní práva a povinnosti plynoucí ze smlouvy o úvěru

Právní vztah vzniklý na základě smlouvy o úvěru má dvě fáze. První fáze začíná uzavřením smlouvy o úvěru a končí poskytnutím peněžních prostředků. V této fázi má věřitel povinnost rezervovat peněžní prostředky pro dlužníka. Ten má právo požádat o poskytnutí peněžních prostředků a věřitel má povinnost mu je poskytnout. Po poskytnutí peněžních prostředků má dlužník povinnost tyto prostředky vrátit a zaplatit z nich úroky.⁹⁶

K těmto základním právům a povinnostem se přidávají další, plynoucí ze zákona nebo ze smlouvy (právo vypovědět smlouvu, právo odstoupit od smlouvy, úplata za sjednání závazku

⁹⁵ Bělohávek, A. Doručování v komunitárním a mezinárodním právu soukromém - především v souvislosti s civilním řízením soudním a před rozhodci. Bulletin advokacie č 6/06. str. 30.

⁹⁶ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1238.

věřitele poskytnout na požádání peněžní prostředky, atd.). Druhá fáze úvěrového vztahu se nemusí realizovat, protože ze zákona neplyne povinnost dlužníka o peněžní prostředky požádat.⁹⁷ Jestliže dlužník nevyužije svého práva, úvěrový vztah zaniká uplynutím lhůty pro podání žádosti nebo výpovědí poskytnutí úvěru (§ 500 odst. 1 ObchZ).

V případě smlouvy o půjčce dochází k realizaci pouze druhé fáze, protože tato smlouva vzniká až poskytnutím peněžních prostředků. Proto v rámci smlouvy o půjčce nemá význam úprava poplatku za sjednání závazku věřitele poskytnout peněžní prostředky a povinnosti poskytnout peněžní prostředky, včetně způsobu poskytnutí v případě účelově vázaného úvěru.

5.1.1. Povinnost rezervovat peněžní prostředky a úplata za jejich rezervaci

Zákon sice výslovně povinnost rezervovat peněžní prostředky věřiteli neukládá, tato povinnost však plyne z toho, že věřitel musí peněžní prostředky poskytnout, kdykoli o to dlužník v souladu se smlouvou požádá. Aby tak mohl učinit, musí mít tyto prostředky připravené.⁹⁸

Za rezervaci peněžních prostředků a sjednání závazku na požádání poskytnout peněžní prostředky může za určitých podmínek náležet úplata. Úplata je odměnou věřitele za rezervování peněžních prostředků pro dlužníka.⁹⁹ Tuto úplatu je třeba odlišovat od úroků, které jsou cenou za skutečné poskytnutí peněžních prostředků, a ne za sjednání závazku je poskytnout.

⁹⁷ Plíva, S. Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI. 2006. str. 213.

⁹⁸ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 374.

⁹⁹ Plíva, S. Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI. 2006. str. 212.

Upravuje ji § 499 ObchZ, který je jako jediné ustanovení upravující smlouvu o úvěru uveden v § 263 ObchZ, jedná se tedy o ustanovení kogentní. Rozpor s tímto ustanovením způsobuje neplatnost ujednání, a to neplatnost relativní, protože neplatnost je stanovena pouze na ochranu dlužníka (§ 267 odst. 1 ObchZ).¹⁰⁰ To znamená, že dlužník se musí neplatností dovolat.

Úplata náleží jenom v případě, že je ve smlouvě sjednána, včetně její výše, a za předpokladu, že věřitelem je osoba, jejímž předmětem podnikání je poskytování úvěru. To může být banka, spořitelní a úvěrní družstvo nebo držitel příslušného živnostenského oprávnění.¹⁰¹

Protože je toto ustanovení kogentní, není možné jeho aplikaci ve smlouvě vyloučit v tom smyslu, že by bylo dohodnuto právo věřitele na úplatu v případě, že poskytování úvěru není předmětem podnikání věřitele.¹⁰²

V návrhu nového občanského zákoníku nedochází ke změně úpravy úplaty, až na výjimku, že nový občanský zákoník výslovně nestanoví, že od tohoto ustanovení se není možné odchýlit, což znamená, že se jedná o dispozitivní ustanovení.

5.1.2. Měna peněžních prostředků

Určení měny peněžních prostředků má význam pro povinnost platit úroky a vrátit poskytnuté peněžní prostředky. Peněžní prostředky mohou být určeny v české nebo cizí měně, pokud to neodporuje devizovým předpisům (§ 498 ObchZ).

¹⁰⁰ Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1220.

¹⁰¹ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 12.

¹⁰² Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1220.

Devizové právo je součástí práva veřejného, má donucovací povahu. Proto není možné dohodou stran jeho aplikaci vyloučit, i když § 498 ObchZ je dispozitivní.¹⁰³ V posledních letech přešly devizové předpisy značnými změnami, které vedly k uvolnění devizových vztahů. Základním předpisem je zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen devizový zákon).

Poskytování úvěru v cizí měně je zásadně uvolněno. Podle § 4 odst. 1 devizového zákona se může tuzemec smluvně zavazovat vůči cizozemci a plnit závazky z těchto vztahů v české nebo v cizí měně, pokud tento nebo zvláštní zákon nestanoví jinak.

Podle druhého odstavce tohoto ustanovení může tuzemec nabývat devizové hodnoty, nabývat majetek v zahraničí a dovážet a vyvážet českou i cizí měnu, pokud tento nebo zvláštní zákon nestanoví jinak.

A konečně podle třetího odstavce může cizozemec v tuzemsku nakupovat peněžní prostředky v cizí měně za českou měnu a naopak, nabývat ostatní devizové hodnoty, nabývat nemovitosti, dovážet a vyvážet českou i cizí měnu, pokud tento nebo zvláštní zákon nestanoví jinak.

Finančním úvěrem se rozumí (§ 1 písm. h) devizového zákona) poskytnutí peněžních prostředků v české nebo v cizí měně, se kterým je spojena povinnost k jejich vrácení v peněžní formě. Pojem finanční úvěr zahrnuje i peněžní půjčku, hypoteční úvěr, spotřebitelský úvěr a finanční leasing. S finančním úvěrem je spojena oznamovací povinnost podle § 5 odst. 1 písm. b) devizového zákona a depozitní povinnost podle § 31a odst. 1 písm. c) devizového zákona.

¹⁰³ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1241.

V době nouzového stavu v devizovém hospodářství, je-li bezprostředně a vážně ohrožena vnitřní měnová rovnováha České republiky, je zakázáno přijímat finanční úvěry od cizozemců (§ 32 odst. 2 písm. b) devizového zákona). Nouzový stav v devizovém hospodářství může vyhlásit vláda při nepříznivém vývoji platební bilance, který bezprostředně a vážně ohrožuje platební schopnost vůči zahraničí nebo vnitřní měnovou rovnováhu České republiky.

Splácení jistiny a placení úroků se děje ve stejné měně, v jaké byly peněžní prostředky poskytnuty, ale strany si mohou ve smlouvě dohodnout splácení jistiny a úroků z ní i v jiné měně (§ 498 ObchZ). Ta může být stanovena i jen pro určitou část jistiny.

Pro smlouvu o půjčce neobsahuje občanský zákoník obdobné ustanovení, ale z logiky věci plyne, že toto pravidlo platí i pro půjčky.

Pro určení kurzu neexistuje žádné podpůrné pravidlo v obchodním zákoníku ani v jiném předpise. Strany by si měly kurz stanovit ve smlouvě, nebo alespoň sjednat postup pro jeho určení, založený na objektivních kriteriích.¹⁰⁴ Úprava kurzu nebo způsobu jeho určení je důležitá i proto, že bude od ní záviset, která strana ponese riziko výkyvů kurzu, a to zejména u dlouhodobých úvěrů.

Návrh nového občanského zákoníku vypustil odkaz na devizové předpisy, který je nadbytečný. Pro zápůjčku podle § 2227 odst. 1 návrhu nového občanského zákoníku platí, že zápůjčka se splácí v měně místa splnění. Nevidím však žádný důvod, proč by

¹⁰⁴ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1241 - 1242.

mělo ohledně měny, ve které se vracejí poskytnuté prostředky, platit odlišné pravidlo pro úvěry a pro zápůjčky. Jako rozumnější se mi zdá pravidlo, které platí a má platit pro úvěry, tzn., že prostředky se mají vrátit ve stejné měně, v jaké byly poskytnuty. V případě, že si smluvní strany upraví vrácení prostředků v jiné měně, budou spíš myslet na způsob přepočtu těchto měn a upraví si jej ve smlouvě.

5.1.3. Poskytnutí peněžních prostředků

Věřitel je povinen poskytnout peněžní prostředky, jestliže dlužník v souladu se smlouvou (např. co do výše a způsobu poskytnutí) požádá o jejich poskytnutí ve lhůtě k tomu smlouvou určené nebo v případě, že lhůta ve smlouvě není stanovena, před tím, než dojde k zániku této povinnosti z jiného důvodu než splněním (např. dohodou, výpovědí).¹⁰⁵

Lhůtu k poskytnutí peněžních prostředků stanoví dlužník v žádosti, v opačném případě musí věřitel poskytnout prostředky bez zbytečného odkladu.¹⁰⁶ V tomto případě bude lhůta pro poskytnutí prostředků záviset od konkrétního případu. Ve smlouvě je však možné upravit odchýlnou lhůtu.

Poskytnutí úvěru může mít různou podobu. Buď jsou peněžní prostředky poskytnuty v hotovosti, což v praxi není obvyklé, nebo převodem na účet dlužníka, nebo zaplacením pohledávek dlužníkových věřitelů. Poslední způsob umožňuje věřiteli lepší kontrolu použití poskytnutých peněžních prostředků v případě, že úvěr je účelově vázán.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1222.

¹⁰⁶ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 385.

¹⁰⁷ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1245.

Jestliže věřitel povinnost poskytnout peněžní prostředky včas nesplní, ocitá se v prodlení s plněním peněžitého dluhu. Toto prodlení je nutné posuzovat podle ustanovení o prodlení dlužníka, protože „věřitel“ je v této fázi úvěrové transakce ještě v postavení dlužníka.¹⁰⁸ To má za následek možnost dlužníka požadovat úroky z prodlení, náhradu vzniklé škody nebo možnost dlužníka odstoupit od smlouvy.

Čerpání peněžních prostředků může být smlouvou vázáno na splnění určitých podmínek, zejména předložení stanovených dokumentů (ve smlouvách psaných v anglickém jazyce se těmito podmínkám říká „Conditions Precedent“).¹⁰⁹ V úvahu přichází dvojí pojetí těchto podmínek. Může se jednat o odkládací podmínku celé smlouvy o úvěru. Smlouva o úvěru se stane účinnou až poté, co dlužník splní příslušné podmínky, např. předloží požadované dokumenty. Takovéto pojetí je nevýhodné pro věřitele, protože se neaplikuje žádné ustanovení smlouvy o úvěru a věřitel z ní nemůže uplatňovat žádné práva.

Podle druhého pojetí je na splnění odkládací podmínky vázáno jenom právo dlužníka čerpat peněžní prostředky. Toto pojetí je pro věřitele výhodnější, protože může nad dlužníkem vykonávat větší kontrolu (to však bude záviset od konkrétní smlouvy a rozsahu práv věřitele v ní sjednaných).

Dále se může ve smlouvě stanovit povinnost dlužníka splnit podmínky do určité doby a v případě, že tak neučiní, toto jednání sankcionovat. Může se stát, že dlužník přestane mít zájem na poskytnutí úvěru a na nesplnění podmínek se bude sám úmyslně podílet. V takovém případě se uplatní ustanovení § 36

¹⁰⁸ Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1222.

¹⁰⁹ Adams, D. Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 45.

odst. 3 občanského zákoníku a poskytnutí úvěru se stane nepodmíněným.

Občanský zákoník nestanoví lhůtu pro splnění odkládací podmínky. Je obvyklé, že tuto lhůtu stanoví smlouva o úvěru, jestliže tak neučiní, musí být splněna do doby, kdy má být čerpán úvěr. Jestliže smlouva nestanoví ani lhůtu pro čerpání úvěru, musí být podmínka splněna nejpozději do doby, kdy dojde k zániku povinnosti poskytnout peněžní prostředky.

Tyto podmínky bývají často formulovány slovy „ve formě a s obsahem uspokojivým pro věřitele“, např. uzavření zástavní smlouvy s obsahem uspokojivým pro věřitele. Věřitel tímto způsobem může oddalovat čerpání úvěru a splnění podmínky je pouze na jeho vůli. Jsem názoru, že takovéto ustanovení je neplatné z důvodu neurčitosti.

Jestliže při uzavření smlouvy o úvěru ještě není možné stanovit přesný obsah podmínky, je lepší použít výraz „přiměřený“, např. poskytnutí přiměřeného zajištění. V takovém případě je objektivně určitelné, jaké zajištění je za těchto konkrétních okolností přiměřené.

Smlouvy o úvěru často obsahují prohlášení dlužníka týkající se skutečností, které jsou důležité pro věřitele při rozhodování o tom, zda peněžní prostředky poskytne. Jedná se zejména o tyto prohlášení:

- prohlášení o právní způsobilosti a způsobilosti k právním úkonům dlužníka,
- prohlášení, že uzavření smlouvy o úvěru nezpůsobí porušení povinnosti dlužníka plynoucí ze zákona nebo jiné smlouvy,
- prohlášení, že pohledávky věřitele mají stejné postavení jako pohledávky jiných nezajištěných věřitelů dlužníka, vyjma některých pohledávek v insolvenčním řízení,

- prohlášení, že dlužník není po lhůtě splatnosti s plněním jiných závazků nebo jiných povinností,
- prohlášení, že na majetku dlužníka nevážnou žádné právní zátěže,
- prohlášení, že vůči dlužníkovi neprobíhá ani nehrozí žádné soudní řízení,
- prohlášení, že dlužník není v úpadku a vůči dlužníkovi neprobíhá ani nehrozí žádné insolvenční řízení.

Nepravdivost prohlášení je podrobně rozpracována v rámci anglického common law. To rozlišuje tři typy prohlášení - representation, warranty a condition. Rozdíl mezi prvním a dalšími dvěma je v tom, že první prohlášení je činěno před uzavřením smlouvy a vede smluvní stranu, jíž je adresováno, k uzavření smlouvy, zatímco další dvě jsou součástí již uzavřené smlouvy (terms of agreement). Tyto další dvě prohlášení se liší tím, že condition je podstatnou součástí smlouvy, zatímco warranty nepodstatnou. Určení, zda se jedná o condition nebo warranty je na úvaze soudu.¹¹⁰ Podle toho, o jaké prohlášení se jedná, se určí i následek jeho nepravdivosti.

Prohlášení representation je v Anglii upraveno zákonem Misrepresentation Act 1967. Ten rozlišuje mezi úmyslným a neúmyslným uvedením nepravdivého prohlášení. Neúmyslné uvedení nepravdivého prohlášení se dále rozlišuje na nedbalé a nezaviněné. U všech případů nepravdivého prohlášení má adresát oprávnění odstoupit od smlouvy. V určitých případech však soud nemusí toto právo přiznat. Dalším důsledkem uvedení nepravdivého prohlášení je právo na náhradu škody v případě úmyslu nebo nedbalosti.¹¹¹

¹¹⁰ Rozsudek Bunge Corporation v Tradax SA [1981] 2 All ER 513. Adams, D. Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 65.

¹¹¹ Adams, D. Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 65.

V případě nepravdivosti condition nebo warranty není důležité zavinění. Nepravdivost condition má za následek vznik práva adresáta od smlouvy odstoupit. Právo na náhradu škody vzniká jak nepravdivostí condition tak nepravdivostí warranty.¹¹²

Jiný význam mají tato prohlášení z hlediska českého práva. V první řadě nepravdivost prohlášení může způsobit neplatnost smlouvy z důvodu omylu.

Podle ustanovení § 49a občanského zákoníku je právní úkon neplatný, jestliže jej jednající osoba učinila v omylu, vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro jeho uskutečnění rozhodující (tzv. podstatný omyl), a osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět.

Podle judikatury Nejvyššího soudu ČR (např. rozhodnutí ke sp. zn. 25 Cdo 1164/2000) je podstatným omylem omyl v důvodu právního úkonu, předmětu právního úkonu, v osobě, které se právní úkon týká, nebo v jiných skutečnostech, které byly pro uskutečnění právního úkonu podle projevené vůle subjektu rozhodující. Proto je důležité, aby věřitel ve smlouvě uvedl, že výše uvedená prohlášení považuje za skutečnost rozhodující pro uzavření smlouvy o úvěru. Další podmínkou neplatnosti smlouvy je, že druhá smluvní strana zaviněně způsobí omyl nebo o omylu musí vědět. Neplatnost z tohoto důvodu je relativní, bude proto na věřiteli, aby se jí dovolal.

Na platnost a pravdivost prohlášení může být vázáná povinnost věřitele poskytnout peněžní prostředky. Jestliže věřitel zjistí nepravdivost prohlášení, naplní se rozvazovací podmínka povinnosti poskytnout peněžní prostředky.

¹¹² Adams, D. Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 67.

Neppravdivost prohlášení může být ve smlouvě upravena i jako důvod odstoupení od smlouvy nebo skutečnost zakládající povinnost dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky.

Neppravdivost prohlášení nemůže sama o sobě způsobit vznik práva na smluvní pokutu nebo náhradu škody, protože zde nedochází k porušení povinnosti. Smlouva však může stanovit povinnost dlužníka oznamovat věřiteli, že došlo ke změně skutečností uvedených v prohlášení. Jestliže tak dlužník neučiní, jedná se již o porušení smluvní povinnosti a je možné pro tento případ sjednat smluvní pokutu nebo požadovat náhradu škody. Některé z prohlášení je možné také přímo převést do stanovení povinnosti. Tak např. prohlášení, že na majetku dlužníka neváznou žádné zátěže, je možné převést do povinnosti dlužníka nezatížit svůj majetek po dobu trvání smlouvy.

Prohlášení je možné učinit pro určitý okamžik (např. uzavření smlouvy o úvěru), stanovit povinnost nebo domněnku opakovaného činění prohlášení (např. v okamžiku čerpání peněžních prostředků) nebo stanovit, že prohlášení jsou účinná po celou dobu trvání smlouvy.

Smlouva o úvěru a smlouva o půjčce se liší v předmětu plnění povinnosti věřitele. Předmětem plnění smlouvy o úvěru jsou peněžní prostředky, předmětem plnění smlouvy o půjčce jsou věci určené podle druhu, zejména peníze. Okruh vztahů upravených smlouvou o půjčce je tedy v tomto ohledu širší.

Na první pohled se může zdát, že pojmy peníze a peněžní prostředky nejsou totožné a že pojem peníze zahrnuje pouze bankovky a mince, tedy hotovost. Peníze a peněžní prostředky jsou pojmy ekonomické, obchodní ani občanský zákoník s nimi nakládá jako s hotovými pojmy, nijak je nedefinují nebo

blíže nevymezují.¹¹³ Proto je nutné nahlédnout do ekonomické teorie, která považuje za peníze jakékoliv aktivum, které ekonomické subjekty využívají k nákupům statků v ekonomice.¹¹⁴ Pojem peníze tedy zahrnuje jak hotovostní, tak bezhotovostní oběživo, proto není důvodu přikládat mu odlišný význam od pojmu peněžní prostředky.

S tím souvisí i otázka, zda u smlouvy o půjčce k přenechání peněz může dojít převodem z účtu na účet. Původní judikatura Nejvyššího soudu ČR se k této otázce stavěla kladně.¹¹⁵ Problematické je však rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 32 Cdo 922/2007, ze kterého plyne, že bezhotovostním převodem k předání peněz dojít nemůže. Toto je však jediné rozhodnutí s takovým závěrem a už i novější judikatura Nejvyššího soudu ČR se k této otázce znovu vyjadřuje kladně.¹¹⁶ Jsem názoru, že správný je výklad v posledně uvedených rozhodnutích, protože zde není žádný důvod, proč by se mělo bránit bezhotovostnímu poskytování peněz. Už v římském právu dovozovala právní věda jiné způsoby předání věci, než přímo z ruky do ruky, např. *traditio brevi manu*, *traditio ficta*.

Další otázkou je, zda může k poskytnutí půjčky dojít předáním peněz třetí osobě, kterou určí dlužník. Zde existuje stejný rozpor v judikatuře Nejvyššího soudu ČR, jak je uvedeno v předchozím odstavci, tedy podle rozhodnutí ke sp. zn. 32 Cdo 922/2007 to možné není, podle rozhodnutí ke sp. zn. 28 Cdo 3790/2008 to možné je.

¹¹³ Marková, H. v *Bakeš, M. a kol.* Finanční právo. 4. aktualizované vydání. Praha: C.H.Beck. 2006. str. 84.

¹¹⁴ *Urban, J.* Základy teorie národního hospodářství. Praha: ASPI Publishing. 2003. str. 214.

¹¹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 29 Odo 350/2003 a 33 Odo 209/2007.

¹¹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 28 Cdo 3790/2008 a 33 Odo 454/2006.

K poskytnutí půjčky může dojít i tak, že k předání peněz dojde na základě jiného důvodu a později se strany dohodnou, že se jedná o půjčku.¹¹⁷ Před uzavřením smlouvy o půjčce však musí dojít k přenechání peněz věřitelem dlužníkovi, nemůže se jednat např. o změnu závazku zaplatit kupní cenu.¹¹⁸

5.1.4. Účelově vázaný úvěr

Pro vznik některých práv a povinností (zejména povinnost poskytnout prostředky a právo odstoupit od smlouvy) má význam určení účelu poskytnutí peněžních prostředků.

Poskytnutí úvěru může být smlouvou o úvěru vázáno ke stanovenému účelu. Tím se nerozumí obecné určení typu úvěru (např. provozní, investiční apod.), ale konkrétní, přesně určený účel.¹¹⁹ To zaručuje návratnost prostředků věřiteli, protože ten může dopředu posoudit budoucnost daného projektu a rozhodnout se, zda na projekt prostředky poskytne nebo neposkytne.

Jestliže je úvěr vázán na stanovený účel, obchodní zákoník poskytuje věřiteli nástroje, které mu zaručí, že prostředky budou použity ke stanovenému účelu.

První, preventivní, prostředek upravuje § 501 odst. 2 ObchZ. Podle něho může věřitel omezit poskytnutí peněžních prostředků pouze na plnění závazků dlužníka převzatých v souvislosti s účelem, ke kterému je jejich použití smlouvou omezeno. To znamená, že věřitel vyplácí závazky dlužníka vůči jeho věřitelům, a to po předložení faktur. Na tuto situaci se bude aplikovat § 332 ObchZ o splnění závazku třetí osobou. Věřitel

¹¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 33 Odo 209/2005.

¹¹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 32 Odo 1262/2005.

¹¹⁹ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1246.

dlužníka bude povinen plnění přijmout, jestliže s tím dlužník souhlasí.¹²⁰

Dalším preventivním opatřením je právo věřitele kontrolovat použití prostředků dlužníkem. Obchodní zákoník takové oprávnění neupravuje, proto bude nutné vymezit práva a povinnosti stran při kontrole podrobně ve smlouvě. Tato kontrola však nemůže omezovat dlužníka v takové míře, že by mohla být považována za ujednání, které je v rozporu s dobrými mravy.¹²¹

Prostředky sankčními jsou smluvní pokuta, odstoupení od smlouvy a odpovědnost za škodu. Smluvní pokutu pro případ použití úvěru v rozporu s jeho účelem si musí strany sjednat ve smlouvě a její výše nemůže odporovat dobrým mravům. Odstoupení od smlouvy v případě, že dlužník použije poskytnuté peněžní prostředky k jinému než sjednanému účelu, umožňuje § 507 ObchZ. Na odpovědnost za škodu se použijí obecná ustanovení § 373 - § 386 ObchZ o odpovědnosti za škodu. V případě, že dlužníkem je nepodnikatel, použijí se na jeho odpovědnost v souladu s ustanovením § 261 odst. 4 ObchZ ustanovení občanského zákoníku.

Smlouva o úvěru však takovéto účelové určení úvěru obsahovat nemusí, potom mohou být peněžní prostředky použity libovolně podle uvážení dlužníka, mohou být i jako úvěr poskytnuty dlužníkem jiné osobě nebo darovány.¹²² Smlouva o úvěru může obsahovat i takové ujednání, které sice neváže úvěr ke konkrétnímu účelu, ale omezuje jeho použití pouze osobou dlužníka.¹²³

¹²⁰ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 386.

¹²¹ Tamtéž, str. 387

¹²² Lochmanová, L. Smlouva o úvěru. Pocta Milošovi Tomsovi k 80. narozeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. str. 232.

¹²³ Marek, K. Smlouva o úvěru. Bulletin advokacie č. 11-12/2005. str. 30.

Stanoví-li smlouva, že úvěr lze použít pouze k určitému účelu, jsem toho názoru, že dlužník má i povinnost přijaté prostředky k takovému účelu použít a nenechat je nevyužité na účtu (případně si je ponechat v hotovosti), na který je věřitel převede v případě, že nevyužije svého práva podle ustanovení § 501 odst. 2 ObchZ omezit poskytnutí peněžních prostředků pouze na plnění závazku dlužníka.

Věřitel při rozhodování o tom, zda poskytne úvěr, zvažuje návratnost prostředků i s ohledem na zamýšlený účel jejich použití. Tím, že si dlužník poskytnuté peněžní prostředky ponechá, je sice jakási jistota pro věřitele, že je v budoucnosti vymůže zpět, ale ještě nezajišťuje, že se tyto prostředky dostatečně rozmnoží a dlužník bude schopen splácet i příslušenství úvěru.

Koneckonců můžeme ponechání poskytnutých prostředků dlužníkem považovat za účel jejich použití a tento účel bude v rozporu s účelem stanoveným ve smlouvě.

Jestliže smlouva o úvěru nestanoví žádnou lhůtu pro použití těchto prostředků ke stanovenému účelu, musí tak dlužník učinit v souladu s ustanovením § 340 odst. 2 ObchZ bez zbytečného odkladu po žádosti věřitele.

V anglickém common law má účelová vázanost úvěru ještě jeden význam. V případě, že dlužník čerpá všechny účelově vázané peněžní prostředky a nastane situace, kdy je dál nemůže použít ke sjednanému účelu, stávají se nevyužité peněžní prostředky tzv. odvozeným svěřenstvím (v angličtině resulting trust), které má odlišné právní postavení než zbývající majetek dlužníka. V případě prohlášení úpadku dlužníka odvozené

svěřenství nespadá do konkursní podstaty a věřitel má nárok na jeho vrácení v celé výši.¹²⁴

5.1.5. Úroky

Povinnost dlužníka platit úroky je podstatnou částí smlouvy o úvěru. Bez sjednání povinnosti platit úroky nemůže jít o smlouvu o úvěru.¹²⁵ Úroky jsou cenou za poskytnutí peněžních prostředků a je nutné je odlišit od úplaty za sjednání závazku věřitele poskytnout na požádání peněžní prostředky, která je cenou za jejich rezervaci.¹²⁶

Naopak u smlouvy o půjčce není placení úroků podstatnou náležitostí, avšak je možné tuto povinnost sjednat.¹²⁷ Smlouva o půjčce tedy znovu reguluje širší okruh vztahů, než smlouva o úvěru, protože se vztahuje i na bezúročné poskytnutí peněz.

5.1.5.1. Výše úroků

Výše úroků bývá nejčastěji upravena přímo ve smlouvě. Podle § 502 odst. 1 věta první ObchZ, nesmí být takto stanovené úroky vyšší, než přípustné podle zákona nebo na základě zákona. Výše úroků také nesmí být v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 ObčZ).

Omezení výše úroků přímo ze zákona v současné době plyne jen nepřímo z § 218 trestního zákoníku, tedy jsou nepřípustné úroky ve výši, která by zakládala trestný čin lichvy. Takovou výší je 70 % za rok a více.¹²⁸ Na základě zákona mohla být výše

¹²⁴ Adams, D. Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 45.

¹²⁵ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 8 - 10.

¹²⁶ Plíva, S. Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI. 2006. str. 212

¹²⁷ Tamtéž, str. 211.

¹²⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 5 Tdo 1282/2004.

úroků omezena Českou národní bankou opatřením podle § 23 zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance. Česká národní banka však takovéto opatření nikdy nepřijala. V současné době již takovou pravomoc nemá.

V rozhodnutích ke sp. zn. 21 Cdo 1484/2004 a ke sp. zn. 33 Odo 234/2005 Nejvyšší soud ČR uvedl, že v rozporu s dobrými mravy a zásadami poctivého obchodního styku nebude výše úroků v rozporu, jestliže výrazně nepřevyšuje úrokové sazby za úvěry poskytované bankami. To však záleží od konkrétního případu, kdy, zejména z důvodu rizikovosti poskytnutí daného úvěru, může být výše úroků i několikanásobně vyšší. Toto rozhodnutí se sice vztahovalo ke smlouvě o půjčce, ale jeho závěry je, podle mého názoru, možné vztáhnout i na úvěry poskytované na základě smlouvy o úvěru.

V případě, že si strany výši úroků nedomluví, je dlužník povinen platit úroky v nejvyšší přípustné výši stanovené zákonem nebo na základě zákona a nejsou-li takto stanoveny tak obvyklé úroky požadované za úvěry, které poskytují banky v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy.

Místem sídla dlužníka se rozumí u právnické osoby její sídlo, u fyzické osoby podnikatele místo podnikání a u nepodnikatele bydliště.¹²⁹ Při posuzování obvyklé sazby je nutné přihlídnout i k typu úvěru, protože úrokové sazby jednotlivých typů se liší.

Nejvyšší soud ČR dospěl k závěru, že místem sídla dlužníka se nemyslí konkrétní obec, ale celé území České republiky a výše úroku se vypočte podle průměrných úrokových sazeb bank

¹²⁹ Plíva, S. Některé problémy právní úpravy smlouvy o úvěru. Právo a podnikání č. 3/1995. str. 4.

působících na území České republiky.¹³⁰ Nejvyšší soud ČR vycházel v tomto rozhodnutí ze skutečností, že ne v každé obci se nachází banka, proto by v některých případech nebylo možné určit výši úroků, a že v případě zahraničních dlužníků by bylo nutné určit výši úroků podle sazeb zahraničních bank, což není účelem tohoto ustanovení.

Argumenty Nejvyššího soudu ČR jsou pochopitelné, nicméně takovýto výklad úplně vybočuje ze znění příslušného ustanovení. De lege ferenda by bylo vhodné stanovit jiné kritérium pro určení výše úroků, např. jako průměrné úrokové sazby bank působících na území České republiky.

Návrh nového občanského zákoníku v § 2236 tuto úpravu převzal, jenom ji terminologicky upřesnil tak, že se má jednat o úrokové sazby v místě dlužníka a nikoliv v místě sídla dlužníka. Dále navrhovaná právní úprava vypouští tu část z první věty § 502 odst. 1 ObchZ, podle které se v případě absence ujednání o výši úroků úročí úvěr úroky ve výši stanovené zákonem nebo na základě zákona. Je to zvláštní úprava k § 1660 návrhu nového občanského zákoníku, do kterého je převzata současná úprava § 502 odst. 1 ObchZ.

Úprava smlouvy o půjčce neobsahuje žádné zvláštní pravidlo pro určení výše úroků, proto sjednání úroků bez určení jejich výše by mohlo vést k neplatnosti ujednání o úrocích z důvodu jeho neurčitosti. Avšak za účelem zamezení tak tvrdého následku, jako je neplatnost ujednání, by bylo vhodné analogicky použít úpravu smlouvy o úvěru.

Jestliže sjednaná výše úroků převyšuje maximální možnou hranici podle zákona nebo určenou na základě zákona, nezpůsobuje to neplatnost celého ujednání o výši úroků.

¹³⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 29 Odo 1214/2005.

V takovém případě náleží věřiteli úroky ve výši nejvýše přípustné (§ 502 odst. 1 ObchZ).

V případě smlouvy o úvěru tedy neplatnost ujednání o úrocích nezpůsobuje neplatnost celé smlouvy a výše úroků se stanoví podle § 502 ObchZ.¹³¹ Neplatnost ujednání o úrocích samo o sobě nezpůsobuje ani neplatnost celé smlouvy o půjčce, nebrání-li tomuto závěru okolnosti, za nichž ke smlouvě došlo.¹³² V případě smlouvy o půjčce je dle mého názoru nutné rozlišovat, zda se jedná o neplatnost ujednání o úrocích jako celku, nebo jen o neplatnost ujednání o výši úroků. V prvním případě bude smlouva o půjčce bezúročná, v druhém případě bude za účelem zachování platnosti ujednání o úrocích nutné použít analogicky § 502 ObchZ.

Výše úroků může být stanovena konkrétní částkou nebo může být pohyblivá, závislá na skutečnostech uvedených ve smlouvě. Takovéto skutečnosti, na kterých závisí výše úroků, musí být stanoveny na základě objektivních kritérií, které nejsou zcela na libovůli věřitele. Jinak by se jednalo o změnu smlouvy.¹³³

Smlouva o úvěru může výši úroků upravit i tak, že bude odvislá od hospodářských výsledků dlužníka. Tady však bude nutné ve smlouvě přesně vymezit, které ekonomické ukazatele budou pro tento případ rozhodující.¹³⁴

I v případě, že výše úroků je stanovena pohyblivě, může být omezena jejich maximální a minimální výše. Pro horní hranici úrokové sazby se používá anglický pojem „cap“, pro dolní hranici pojem „floor“. Jestliže je ve smlouvě stanovena horní

¹³¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 29 Cdo 4498/2007.

¹³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 21 Cdo 1484/2004.

¹³³ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 29 Odo 1000/2004

¹³⁴ Adams, D. Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 52.

i dolní hranice úrokové sazby, je toto ujednání nazýváno jako „collar“.¹³⁵

Úroky se platí jen z prostředků skutečně čerpaných, a ne z celého sjednaného úvěrového limitu, jestliže nebyl celý vyčerpán.¹³⁶

Pro případ, že si strany sjednají výši úroků, ale neurčí, za jaké období takovýto úrok přísluší, stanoví obchodní zákoník výkladové pravidlo, podle kterého je tímto obdobím jeden rok (§ 502 odst. 2 ObchZ). Je možné, že v tomto případě se uplatní bankovní obchodní zvyklosti, podle kterých se rok počítá jako 360 dnů.¹³⁷ Aplikaci obchodních zvyklostí umožňují ustanovení § 1 odst. 2 ObchZ a § 264 ObchZ. Posledně citované ustanovení umožňuje použití obchodních zvyklostí v závazkových vztazích, pokud nejsou v rozporu se smlouvou nebo zákonem. Jestliže si strany ve smlouvě ujednají, že se bude přihlížet ke konkrétním zvyklostem, uplatní se tyto zvyklosti i před dispozitivními ustanoveními zákona.

Neobsahuje-li smlouva o půjčce vymezení, za jaké období náleží sjednané úroky, je dle mého názoru nutné použít analogicky úpravu smlouvy o úvěru, protože jiný výklad by vedl k neplatnosti ujednání o úrocích z důvodu neurčitosti.

5.1.5.2. Doba, za kterou náleží úroky

Není-li dohodnuto jinak, úroky náleží od doby poskytnutí peněžních prostředků.

¹³⁵ Adams, D. Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 53.

¹³⁶ Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997. str. 389.

¹³⁷ Marek, K. Smlouva o úvěru. Bulletin advokacie č. 11-12/2005. str. 31.

Jestliže smlouva obsahuje ujednání, podle kterého úroky náleží až po uplynutí určité doby po poskytnutí peněžních prostředků, může být takové ujednání považováno za obcházející ustanovení § 497 ObchZ, a proto neplatné, nebo je takovou smlouvu možné považovat za kombinaci smlouvy o úvěru a smlouvy o tzv. bezúročném úvěru.¹³⁸

Úroky náleží až do doby skutečného vrácení jistiny. Nezáleží tedy na tom, kdy nastala povinnost dlužníka vrátit poskytnuté prostředky, ale kdy je skutečně vrátil, tzn., že úroky náleží za dobu faktického čerpání jistiny.¹³⁹ Při prodlení s vrácením poskytnutých prostředků je dlužník povinen platit nadále úroky a věřitel může vedle toho žádat i úroky z prodlení.¹⁴⁰

Strany si mohou ve smlouvě odlišně dohodnout i dobu, do které náleží úroky, a to buď zkrácením, nebo prodloužením této doby. V případě jejího zkrácení nastává stejná situace jako v případě, že si sjednají počáteční dobu, od které náleží úroky, později, než je okamžik poskytnutí prostředků.¹⁴¹

Stejně tak u smlouvy o půjčce náleží úroky od čerpání peněz do okamžiku jejich vrácení. Na rozdíl od úvěru může být půjčka úročena jen po určitý časový úsek v období, kdy jsou peníze poskytnuty.

6.2.5.3. Splatnost úroků

Úroky jsou splatné spolu se splatností jistiny. Jestliže jsou peněžní prostředky poskytnuty na dobu delší než jeden rok, jsou úroky splatné vždy koncem kalendářního roku. Splatností jistiny se stávají splatnými i úroky, které do té doby ještě

¹³⁸ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 15.

¹³⁹ Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1223 – 1224.

¹⁴⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 33 Odo 657/2005.

¹⁴¹ Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 15.

nebyly splatné, tzn. úroky od konce předchozího kalendářního roku do splatnosti jistiny (§ 503 odst. 1 ObchZ).

Věřitel a dlužník si mohou ve smlouvě dohodnout, že úroky se nebudou platit ke konci roku, ale připočítají se k jistině a následně se úroky budou platit z takovéto celkové části.¹⁴² Podle mého názoru může být takovéto ujednání neplatné z důvodu obcházení zákona, protože svým účelem obchází ze zákona plynoucí nemožnost uplatňování příslušenství z příslušenství, ale judikatura Nejvyššího soudu ČR takový postup schvaluje.¹⁴³

Poskytnuté peněžní prostředky bývají často splatné ve splátkách, v tom případě jsou se splatností každé splátky splatné i úroky z ní náležející (§ 503 odst. 2 ObchZ).

Občanský zákoník splatnost úroků z půjčky neupravuje, ty budou jako příslušenství splatné společně s jistinou nebo příslušnou splátkou.

Úprava úroků v návrhu nového občanského zákoníku se nachází na dvou místech, jednak úroky upravují obecně pro všechny závazky ustanovení § 1660 - § 1664 návrhu nového občanského zákoníku a jednak speciálně pro úvěrovou smlouvu § 2236 návrhu nového občanského zákoníku.

Tato úprava, až na výjimky, přebírá úpravu obchodního zákoníku. Došlo k vypuštění ustanovení ohledně splatnosti úroků v případě splatnosti jistiny ve splátkách. Jsem však názoru, že toto pravidlo lze dovodit i z ustanovení § 1663 odst. 1 návrhu nového občanského zákoníku, podle kterého jsou úroky splatné spolu s jistinou. Výkladem od většího k menšímu

¹⁴² Švarc, Z. v *Dědič, J. a kol.* Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002. str. 3515.

¹⁴³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 29 Odo 689/2006.

lze dovodit, že spolu s částí jistiny jsou splatné i úroky z této části jistiny.

Návrh nového občanského zákoníku omezuje výši úroků v případě, že věřitel otálí bez rozumného důvodu s uplatněním práva. V případě, že úroky dosáhnou výše jistiny, věřiteli nevzniká nárok na další úroky. Na další úroky mu vzniká nárok až po tom, co uplatní svoje právo u soudu, a to od tohoto dne (§ 1663 odst. 2). Další významnou změnou je možnost požadovat úroky z úroků, je-li to dohodnuto (§ 1664 nového občanského zákoníku).

5.1.6. Vrácení poskytnutých prostředků

Dlužník je povinen poskytnuté peněžní prostředky vrátit. Jde o jednu ze základních povinností plynoucích ze smlouvy o úvěru, kterou není možné dohodou stran vyloučit.

Peněžní prostředky se splácejí buď jednorázově, nebo ve splátkách. Splátky mohou být měsíční, čtvrtletní nebo i nepravidelné. Všechny splátky mohou být ve stejné výši nebo naopak se bude výše jednotlivých splátek lišit.¹⁴⁴ Způsob splácení bude upravovat smlouva, jestliže však tuto problematiku neupraví, prostředky budou splatné jednorázově.

Dobu vrácení může také přednostně upravit smlouva, a to jako určitý den nebo lhůtu. V případě, že ze smlouvy není jasné, od kdy daná lhůta běží, počítá se od poskytnutí prostředků.¹⁴⁵

Jestliže smlouva neupraví dobu splatnosti úvěru, budou poskytnuté prostředky splatné do jednoho měsíce ode dne, kdy

¹⁴⁴ Kovařík, Z. v Koblíha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006. str. 1250.

¹⁴⁵ Kopáč, L. Obchodní kontrakty. II. Díl. Jednotlivé typy smluv a smlouvy v mezinárodním obchodu. Praha: Prospektrum. 1994. str. 465.

byl dlužník o jejich vrácení věřitelem požádán (§ 504 ObchZ, viz výše).

Způsob vrácení prostředků se bude řídit smlouvou. Smlouva může určit, že věřitel, v případě, že půjde o banku, provede inkaso z běžného účtu dlužníka apod. Jestliže smlouva takovou úpravu neobsahuje, použijí se obecná ustanovení o splnění závazku. V případě, že dlužník má u banky i běžný účet, nezbavuje se povinnosti vrátit peněžní prostředky vložení dlužné částky na tento běžný účet, a to i v případě, že banka má podle smlouvy o úvěru právo odepsat si dlužnou částku úvěru z prostředků na běžném účtu dlužníka.¹⁴⁶

Věřitel se může s dlužníkem dohodnout, že jako prostředek k splácení úvěru přijme pohledávku dlužníka vůči třetí osobě. Úvěr je v tomto případě splacen až v momentě, kdy třetí osoba poskytne plnění věřiteli.¹⁴⁷

Jestliže dlužník při provedení platby neurčí, jestli splácí jistinu nebo úroky, uplatní se ustanovení § 330 odst. 2 ObchZ, podle kterého se tato částka započte nejdříve na úroky a až potom na jistinu.¹⁴⁸ Určení závazku, který je danou platbou plněn, je však právním úkonem konkludentním, a proto i z výše příslušné platby je možné dovodit určení závazku. Provede-li tedy dlužník platbu ve výši odpovídající splátce úvěru a tato částka neodpovídá dlužnému příslušenství, určuje tím dlužník, že plní na jistinu.¹⁴⁹

Dlužník může splatit jistinu před dobou její splatnosti. V takovém případě platí dlužník úroky jen do doby vrácení peněžních prostředků (§ 503 odst. 3 ObchZ).

¹⁴⁶ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ke sp. zn. 5 Cmo 14/97. ASPI.

¹⁴⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 32 Odo 799/2003.

¹⁴⁸ Vykročová, J. v *Suchoža J. a kol.* Obchodný zákonník a súvisiace predpisy. Komentár. Bratislava: EUROUNION. 2007. str. 801.

¹⁴⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 20 Cdo 1291/2003.

Lhůta pro vrácení půjčky podle občanského zákoníku je z povahy závazku lhůtou ve prospěch dlužníka, proto je možné i předčasné splacení půjčky.¹⁵⁰

Ve smlouvě však může být předčasné splacení úvěru vyloučeno nebo sankcionováno povinností zaplatit úroky i od doby splacení jistiny do sjednané doby splatnosti.¹⁵¹ Může však nastat situace, že na základě konkrétních okolností případu bude nutno takové ujednání považovat za odporující dobrým mravům.¹⁵² Je však nutné zohlednit, že předčasným splacením úvěru musí věřitel hledat nové umístění pro vrácené prostředky, které už pro něho nebude tak výhodné, a tím mu vznikne určitá ztráta. Předčasné splacení nelze vyloučit u spotřebitelského úvěru.

5.2. Další práva a povinnosti ze smlouvy o úvěru

Smlouva o úvěru se obvykle neomezí na stanovení podstatných částí, ale obsahuje celou řadu dalších práv a povinností. Rozsah a předmět těchto práv a povinností bude záviset od typu úvěru a výše poskytnutých peněžních prostředků. Řada těchto práv a povinností bude zasahovat i do ekonomických institutů.

Příkladem shora uvedeného jsou povinnosti týkající se finančního zdraví dlužníka. Věřitel často vyžaduje, aby dlužník udržoval určitou hodnotu svého obchodního jmění, která je vyjádřena poměrem stanovených částí jmění dlužníka (v anglicky psaných smlouvách se pro tento poměr používá pojem „ratio“), např. poměr hodnoty obchodního majetku poníženého o

¹⁵⁰ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné. Závazkové právo. Smlouva o půjčce. ASPI.

¹⁵¹ Plíva, S. Některé problémy právní úpravy smlouvy o úvěru. Právo a podnikání č. 3/1995. str. 4.

¹⁵² Plíva, S. v Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006. str. 1221.

práva k nehmotným statkům k závazkům. Není však možné poměřovat jakékoliv složky obchodního jmění dlužníka, je nutné stanovit účel, o čem má tento poměr vypovídat, a k tomu určit vhodné části obchodního jmění. Pro posuzování plnění těchto povinností bude věřitel využívat zejména účetní doklady. K tomu by měla smlouva o úvěru přesně vymezit, jaké doklady, kdy a kde je dlužník povinen věřiteli předkládat.¹⁵³

Dále může být ve smlouvě o úvěru stanovena povinnost získat všechna potřebná povolení k plnění povinností podle smlouvy o úvěru nebo k provozování činnosti, jež je spojena s účelem úvěru (smyslem je, že dlužník touto činností nabude zisk, ze kterého bude splácet poskytnuté prostředky a úroky).

Další povinnosti dlužníka ze smlouvy o úvěru často směřují k zajištění rozsahu majetku dlužníka. Může se jednat o majetek, který je poskytnut jako zajištění pohledávek ze smlouvy o úvěru, ale i jiný majetek, např. majetek sloužící k naplňování účelu, na který je úvěr poskytnut. Takovou povinností je např. povinnost pojistit majetek, zákaz pro dlužníka převádět svůj dlouhodobý majetek, zákaz zřizovat právní zátěže na majetku nebo omezení poskytování peněžních prostředků dlužníkem a rozdělování zisku.¹⁵⁴

Takováto omezení nakládání s majetkem však mají pouze relativní povahu a způsobují účinky pouze mezi smluvními stranami. Porušení těchto závazků nezpůsobuje neplatnost smlouvy mezi dlužníkem a třetí osobou, může pouze být důvodem pro vznik nároku na náhradu škody, nebo jestliže je to ve smlouvě o úvěru sjednáno, důvodem pro vznik nároku na smluvní

¹⁵³ Adams, D. Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 89.

¹⁵⁴ Adams D., Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 98.

pokutu, nebo pro neposkytnutí úvěru odstoupení od smlouvy, nebo splatnosti poskytnutých peněžních prostředků.

V oblasti angloamerického práva bývá do smluv zařazováno ustanovení, podle kterého v případě, že dlužník poruší svou povinnost nezřídit zástavní právo k určitému majetku, má se zato, že ve stejném okamžiku zřídil zástavní právo k stejnému majetku i ve prospěch věřitele.¹⁵⁵

O platnosti takového ustanovení existují pochybnosti i v angloamerické oblasti, z hlediska českého práva je takové ustanovení nepochybně neplatné, protože podle ustanovení § 156 odst. 2 občanského zákoníku musí smlouva o zřízení zástavního práva obsahovat mimo jiné označení zástavy. Dále nebudou u většiny zástav splněny požadavky na formu zástavní smlouvy - u zástavy nemovitostí úředně ověřené podpisy, u zástavy movitých věcí, které nejsou odevzdány věřiteli, forma notářského zápisu atd.

Jestliže věřitel bude mít zájem zřídit zástavní právo jenom v případě, že věřitel poruší svoji povinnost nezřizovat zástavní právo, má dvě možnosti - uzavřít smlouvu o budoucí zástavní smlouvě nebo zástavní smlouvu s odkládací podmínkou.

Smlouva o smlouvě budoucí pak bude představovat pouze závazek dlužníka uzavřít zástavní smlouvu v případě, že poruší svou povinnost, tzn., že zástavní právo nevznikne v okamžiku, kdy dlužník zřídí zástavní právo ve prospěch třetí osoby. Podobná situace bude i u zástavní smlouvy s odkládací podmínkou. Splněním odkládací podmínky - porušení povinnosti nezastavit příslušný majetek - se sice stane účinná zástavní smlouva, samotné zástavní právo, vyjma zastavení pohledávky, tím ještě

¹⁵⁵ Adams D., Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000, str. 100.

nevznikne, to vznikne až odevzdáním věci, zápisem do katastru nemovitostí, zápisem do rejstříku zástav atd. Podle ustanovení § 165 odst. 2 občanského zákoníku platí, že ze zástavy se uspokojují zajištěné pohledávky v pořadí určeném podle doby vzniku zástavních práv.

Další okruh práv a povinností ve smlouvě o úvěru směřuje k zajištění informovanosti věřitele. Jedná se o povinnost dlužníka informovat věřitele o:

- změnách skutečností uvedených v prohlášeních dlužníka,
- finanční a hospodářské situaci dlužníka,
- změnách společenské struktury dlužníka,
- průběhu pojištění majetku dlužníka,

a poskytnout další informace, které věřitel důvodně požaduje.

Častým obsahem smlouvy o úvěru, zejména u úvěrů poskytovaných bankami, je povinnost platit různé poplatky. Tyto poplatky je možné rozdělit do tří základních skupin:

1. poplatky představující úplatu za služby poskytnuté věřitelem, např.:

- poplatky za zahájení úvěrového vztahu (poplatek za sjednání úvěru, poplatek za posouzení žádosti);
- poplatek za rezervaci prostředků;
- poplatky za správu a vedení úvěrového účtu;

2. poplatky představující paušální náhradu nákladů věřitele za určité úkony, např.:

- poplatek za zaslání upomínky;
- poplatek za vypracování znaleckého posudku;

3. poplatky představující sankci vůči dlužníkovi, např.:

- poplatek za nevyčerpání celé částky úvěru;
- poplatek za mimořádnou splátku.

V soukromém právu se uplatňuje zásada autonomie vůle subjektů, proto je na smluvních stranách, aby si sjednaly obsah smlouvy.

Takové ujednání však musí být dostatečně určité a srozumitelné, nesmí odporovat zákonu nebo jej obcházet a nesmí se přičít dobrým mravům. Rozporností zákonem nepředvídaných peněžitých závazků s dobrými mravy se Nejvyšší soud ČR zabýval v rozhodnutí ke sp. zn. 23 Cdo 2184/2007. Takový peněžitý závazek může být v rozporu s dobrými mravy ze dvou důvodů.

Prvním důvodem je, že tomuto závazku jedné smluvní strany neodpovídá žádný závazek druhé smluvní strany (např. poplatek za „správu finančních prostředků v souvislosti s úrokovým zvýhodněním“ - tady jde spíše o kamufláž, kde je nižší úrok doháněn poplatky). Proto jen za závazek, který vyplývá ze smlouvy o úvěru nebo ze zákona, může být ze strany věřitele požadován poplatek.

Dalším důvodem pro rozpor s dobrými mravy je situace, kdy poplatek směřuje k pokrytí nákladů spojených s podnikáním smluvní strany. Podle názoru Nejvyššího soudu ČR si každá smluvní strana takovéto náklady musí nést sama a není zde důvod, aby je přenášela na druhou smluvní stranu. Proto musí věřitel svoje náklady zohlednit v úrokové sazbě.

5.3. Zajištění povinností ze smlouvy o úvěru

Zásada zajištěnosti je jednou ze základních zásad úvěrování. Obchodní zákoník stranám smlouvy o úvěru neukládá povinnost zajišťovat závazky z této smlouvy vznikající. Existence zajištění je tedy, až na výjimky (např. hypoteční úvěry), na vůli věřitele a je ovlivněna, mimo jiné, i situací na trhu peněžních prostředků.

Širším pojmem než zajištění je záruka. Záruky zajišťují realizaci subjektivních práv a povinností. V širším smyslu je zárukou sama existence práva, v užším smyslu se jedná o

vymezení subjektivních práv a povinností, úpravu odpovědnosti za jejich porušení a možnost obrátit se na soud v případě jejich porušení. Zajištění je takovou zárukou, kdy jsou pohledávky z hlavního právního vztahu zajištěny vedlejším právním vztahem.¹⁵⁶

Ze záruk má v případě smlouvy o úvěru význam úprava podmínek čerpání úvěru, možnost odstoupení od smlouvy, úprava odkládacích a rozvazovacích podmínek apod.

Účelem zajištění je splnění závazku dlužníka. Zajištění působí jednak preventivně tím, že nutí dlužníka plnit své povinnosti, a jednak následně tím, že umožní věřiteli uspokojit svou pohledávku náhradním způsobem.

Jako zajištění mohou být užity zejména instituty upravené občanským a obchodním zákoníkem. Jedná se o tyto instituty:

- a) zástavní právo (k movitým věcem, nemovitostem, pohledávkám, k obchodnímu podílu, k cenným papírům atd.),
- b) ručení,
- c) zajištění postoupením pohledávky a převodem práva,
- d) bankovní záruka,
- e) smluvní pokuta,
- f) finanční zajištění,
- g) uznání závazku,
- h) dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů,
- i) jistota.

Dále může jako zajištění sloužit vystavení směnky, a to buď s pevnou částkou, nebo blankosměnky s uzavřením dohody o jejím vyplnění. Jako zajištění mohou na základě nepojmenované smlouvy sloužit i instituty neupravené platným právem.

¹⁵⁶ Dvořák, J. v Knappová, M. Švestka, J. Dvořák J. a kol. Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: Závazkové právo. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI. 2006. str. 129.

Typickým příkladem je tzv. patronátní smlouva. Touto smlouvou se zavazuje mateřská společnost dlužníka postupovat určitým způsobem vůči své dceři, zejména hlasovat, resp. nehlasovat určitým způsobem na valné hromadě, omezit určité majetkové dispozice atd. Důsledkem porušení těchto povinností je zejména odpovědnost za škodu a v případě, že je tak dohodnuto, smluvní pokuta, možnost odepřít poskytnutí úvěru, možnost odstoupit od smlouvy o úvěru apod. Dále v této smlouvě matka dlužníka podrídí (ve smyslu zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), v platném znění) své pohledávky vůči dlužníkovi pohledávkám věřitele ze smlouvy o úvěru.

V případě smlouvy o úvěru je možné zajistit různé závazky. Zajištění se bude týkat hlavně závazku dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky a zaplatit úroky. Vedle toho však mohou být zajištěny i jiné povinnosti, jako povinnost věřitele poskytnout peněžní prostředky, povinnosti související s těmito základními povinnostmi, jako je např. informační povinnost apod. Jaké povinnosti budou zajištěny, záleží od okolností konkrétní úvěrové transakce.

Podle judikatury Nejvyššího soudu ČR¹⁵⁷ lze zajištěné pohledávky dostatečně určitě vymezit jako všechny závazky dlužníka vzniklé na základě smlouvy o úvěru. Toto rozhodnutí se vztahuje na zajištění formou ručení. Pro účely smluvní pokuty vyslovil Nejvyšší soud ČR názor opačný.¹⁵⁸

K tomu, aby zajištění skutečně plnilo svoji funkci, musí zohledňovat všechny možné varianty vývoje úvěrového vztahu mezi věřitelem a dlužníkem. Proto by se měla řešit i situace,

¹⁵⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 32 Odo 629/2006.

¹⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 2 Odon 90/97 zveřejněné v časopise Právo a podnikání, č. 7-8/1998, příloha.

kdy se smlouva o úvěru z nějakého důvodu stane neplatnou či neúčinnou, protože např. zástavní právo se na vydání bezdůvodného obohacení nevztahuje, pokud v zástavní smlouvě není dohodnuto něco jiného.¹⁵⁹

Pohledávky ze smlouvy o úvěru mohou být zajištěny i vícero zajišťovacími instituty. Podle Nejvyššího soudu ČR není s ohledem na poměry v České republice přezajištění úvěru v rozporu s dobrými mravy.¹⁶⁰ V rozporu s dobrými mravy ale může být realizace zajištění ve větší míře, než odpovídá zajištěným pohledávkám.

Návrh nového občanského zákoníku (§ 1857 - § 1898) rozlišuje mezi utvrzením (smluvní pokuta a uznání dluhu) a zajištěním (ručení, bankovní záruka, zajišťovací převod práva, dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů) dluhu. Zajištění dluhu vede při jeho realizaci přímo k uspokojení pohledávek věřitele, zatímco jeho utvrzení ještě věřiteli nezajišťuje, že zde bude nějaký majetek dlužníka nebo třetí osoby, ze kterého se bude moct uspokojit.

6. Spotřebitelský úvěr

6.1. Právní úprava spotřebitelského úvěru

Zvláštní podmínky platí pro smlouvy, v nichž se sjednává spotřebitelský úvěr. Spotřebitelský úvěr je nově upraven zákonem č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a změně některých zákonů, v platném znění (dále jen „zákon o spotřebitelském úvěru“ nebo „ZSÚ“). Zákon o spotřebitelském úvěru je transpozicí směrnice Evropského parlamentu a Rady

¹⁵⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 21 Cdo 2898/2005.

¹⁶⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 29 Odo 896/2002.

2008/48/ES, o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS.

Zákon o spotřebitelském úvěru nabývá účinnosti dnem 1. 1. 2011 a nahrazuje současnou úpravu, tj. zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb., v platném znění. Nová právní úprava se vztahuje na smlouvy uzavřené po účinnosti zákona o spotřebitelském úvěru, s výjimkou některých ustanovení, která se budou vztahovat i na smlouvy na dobu neurčitou uzavřené před účinností zákona. V této práci se dále zabývám pouze novou úpravou spotřebitelského úvěru, přičemž upozorním na některé důležité změny oproti právní úpravě původní.

6.2. Vymezení spotřebitelského úvěru

Zákon o spotřebitelském úvěru vymezuje v § 1 spotřebitelský úvěr jako odloženou platbu, půjčku, úvěr nebo jinou obdobnou finanční službu poskytovanou nebo přislíbenou spotřebiteli věřitelem, nebo zprostředkovatelem. Podle § 3 písm. a) zákona o spotřebitelském úvěru se spotřebitelem rozumí fyzická osoba, která nejedná v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání, a podle písm. b) tohoto ustanovení věřitelem osoba nabízející nebo poskytující spotřebitelský úvěr v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání. Podle § 3 písm. c) zákona o spotřebitelském úvěru je zprostředkovatelem osoba, která není věřitelem a která v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání za odměnu nabízí spotřebiteli možnost uzavřít smlouvu, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr s věřitelem, nebo mu pomáhá tuto smlouvu uzavřít nebo ji jménem věřitele uzavírá.

Definice spotřebitelského úvěru je, dle mého názoru, nepřesná, a to v části, podle které finanční službu poskytuje nebo slibuje zprostředkovatel. Z definice zprostředkovatele však plyne, že ten může jednat pouze jménem věřitele, a nikoliv vlastním jménem. Oproti původní úpravě rozšiřuje zákon o spotřebitelském úvěru definici i na jiné obdobné finanční služby.

Spotřebitelský úvěr je vymezen i negativně, podle § 2 ZSÚ se tento zákon nevztahuje na odloženou platbu, půjčku, úvěr nebo jinou obdobnou finanční službu:

- a) poskytnutou pro účely bydlení, v níž je pohledávka zajištěna zástavním právem k nemovitosti a jejímž účelem je
 - 1.nabytí vlastnického práva k nemovitosti, vypořádání vlastnických vztahů k nemovitosti nebo výstavba nemovitosti,
 - 2.úhrada za převod členských práv a povinností v bytovém družstvu nebo nabytí účasti v jiné právnické osobě za účelem získání práva užívání bytu či rodinného domu,
 - 3.změna stavby nebo její připojení k veřejným sítím,
 - 4.úhrada nákladů spojených se získáním půjčky, úvěru nebo jiné obdobné finanční služby s účelem uvedeným v bodě 1 až 3, nebo
 - 5.splacení úvěru, půjčky nebo jiné obdobné finanční služby poskytnuté k účelům uvedeným v bodech 1 až 4, popřípadě 5,
- b) sjednanou v podobě nájmu věci nebo leasingu, u nichž není sjednáno právo nebo povinnost koupě předmětu smlouvy po uplynutí určité doby,
- c) poskytnutou bez úroku nebo jakékoli úplaty,
- d) sjednanou v podobě průběžného poskytování služby nebo dodávání zboží stejného druhu, za které spotřebitel může platit v průběhu jejich poskytování formou splátek,
- e) s celkovou výší nižší než 5 000 Kč nebo vyšší než 1 880 000 Kč; částka 5 000 Kč se považuje za dosaženou též tehdy, je-li mezi tímž věřitelem a spotřebitelem uzavřeno v období 12 měsíců více smluv se stejným nebo obdobným účelem, přičemž za smlouvu, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, se považuje smlouva,

- kterou se dosáhne nebo přesáhne celková výše úvěru 5 000 Kč a všechny následující smlouvy uzavřené v uvedeném období,
- f) kterou zaměstnavatel poskytuje svým zaměstnancům jako vedlejší činnost s roční procentní sazbou nákladů nižší, než je roční procentní sazba nákladů spotřebitelských úvěrů obvykle nabízená na trhu, a která není obecně nabízena veřejnosti,
 - g) sjednanou s obchodníkem s cennými papíry nebo bankou, jejímž účelem je provedení operace s investičním nástrojem, přičemž obchodník s cennými papíry nebo banka jsou do této operace zapojeni,
 - h) v podobě bezplatného odložení platby stávajícího dluhu,
 - i) poskytovanou omezenému okruhu osob ve veřejném zájmu na základě jiného právního předpisu bezúročně nebo s úrokovými sazbami nižšími, než jsou sazby na trhu obvyklé,
 - j) při jejímž poskytnutí je věřiteli přenechána movitá věc a věřiteli nevzniká právo na vrácení peněz, nebo
 - k) která je obsažena ve smíru uzavřeném před soudem nebo jiným příslušným orgánem.

Nová právní úprava tak rozšiřuje svou aplikaci na spotřebitelské úvěry přesahující 800.000,- Kč (§ 1 odst. 2 písm. e) původního zákona o spotřebitelském úvěru) a nepřesahující 1.880.000,- Kč a na spotřebitelské úvěry, jejichž splatnost nepřesahuje 3 měsíce nebo jsou splatné nejvýše ve 4 splátkách ve lhůtě nepřesahující 12 měsíců (§ 1 odst. 2 písm. f) původního zákona o spotřebitelském úvěru). Tato úprava je však oproti původní zúžena o vztahy uvedené v předchozím odstavci ad f) - k).

Jen v omezeném rozsahu se zákon o spotřebitelském úvěru vztahuje na spotřebitelský úvěr ve formě možnosti přečerpání splatný do 1 měsíce, spotřebitelský úvěr ve formě možnosti přečerpání splatný na požádání nebo do 3 měsíců, dohodu, kterou se za účelem odvrácení řízení o nárocích věřitele odkládá v důsledku prodlení spotřebitele platba nebo mění způsob splácení, přičemž smluvní ujednání jsou ve svém souhrnu

pro spotřebitele alespoň stejně výhodná jako v původní smlouvě a spotřebitelský úvěr ve formě překročení.

Slovenský zákon č. 129/2010 Z.z., o spotřebitelských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v platném znění (dále jen „slovenský zákon o spotřebitelském úvěru“) se vztahuje v omezeném rozsahu i na smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce uzavírané jinými věřiteli. Jiným věřitelem je podle § 2 písm. c) fyzická nebo právnická osoba, která nabízí nebo poskytuje úvěry nebo půjčky, které nejsou spotřebitelským úvěrem, v rámci své podnikatelské činnosti, s výjimkou banky, pobočky zahraniční banky a finanční instituce podle zvláštního předpisu. Na tyto vztahy se použijí ustanovení o poskytování informací, posouzení schopnosti věřitele splácet úvěr, ukončení smlouvy na dobu neurčitou, předčasného splacení úvěru, výpočtu roční procentuální sazby nákladů a zápise do registru věřitelů (ve kterém se vede podregistr jiných věřitelů).

6.3. Informační povinnosti a povinnost prověřovat schopnost spotřebitele splácet úvěr

Zákon o spotřebitelském úvěru zavádí oproti původní úpravě širokou informační povinnost věřitele. Ta se vztahuje na nabízení spotřebitelského úvěru reklamou (§ 4 ZSÚ), předmluvní jednání (§ 5 ZSÚ), samotnou smlouvu (§ 6 ZSÚ), na období po uzavření smlouvy (§ 7 ZSÚ) a na překročení (§ 16 ZSÚ).

Nesplnění informační povinnosti podle § 6 odst. 1 ZSÚ nemá za následek neplatnost smlouvy (§ 6 odst. 1 věta druhá ZSÚ). Pokud spotřebitel tuto skutečnost uplatní u věřitele, pokládá se spotřebitelský úvěr od počátku za úročený ve výši diskontní

sazby platné v době uzavření této smlouvy uveřejněné Českou národní bankou a ujednání o jiných platbách na spotřebitelský úvěr jsou neplatná. Nesplnění informačních povinností má dále za následek vznik veřejnoprávní odpovědnosti (§ 20 ZSÚ).

Věřitel je nově povinen posuzovat schopnost spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr (§ 9 odst. 1 ZSÚ). Tomu odpovídá povinnost spotřebitele poskytnout věřiteli na jeho žádost úplné, přesné a pravdivé údaje nezbytné pro posouzení schopnosti spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr (§ 9 odst. 3 ZSÚ). Povinnost věřitele je sankcionována pouze prostředky práva veřejného, povinnost spotřebitele není zákonem o spotřebitelském úvěru sankcionována vůbec.

Slovenský zákon o spotřebitelském úvěru sankcionuje nedostatek odborné péče věřitele při posouzení schopnosti spotřebitele splácet úvěr zánikem práva věřitele vyžadovat od věřitele jednorázové splacení úvěru.

6.4. Ukončení smlouvy o spotřebitelském úvěru

Ustanovení § 11 ZSÚ zakládá právo spotřebitele bez uvedení důvodu od smlouvy odstoupit do 14 dnů od jejího uzavření. Jestliže smlouva neobsahuje informace podle § 6 odst. 1 ZSÚ, počne běžet tato lhůta až od poskytnutí chybějících informací. Odstoupení od smlouvy musí být učiněno písemně a musí být v souladu s informací o možnosti odstoupení od smlouvy uvedenou ve smlouvě. K zachování 14 - denní lhůty postačí odeslání odstoupení, není nutné, aby bylo odstoupení v této lhůtě věřiteli doručeno.

Odstoupení může být učiněno jak před, tak i po čerpání peněžních prostředků. V případě využití práva na odstoupení je spotřebitel povinen vrátit věřiteli dlužnou jistinu bez

zbytečného odkladu, nejpozději do třiceti dnů ode dne odeslání odstoupení. Spotřebitel je v tomto případě povinen zaplatit úroky ode dne poskytnutí peněžních prostředků do okamžiku jejich vrácení. Věřitel nemá právo požadovat další plnění, s výjimkou náhrady nevratných poplatků zaplacených věřitelem orgánům veřejné správy nebo jiným osobám pověřeným výkonem veřejné správy.

Odstoupením od smlouvy, kterou se sjednává spotřebitelský úvěr, způsobuje zánik smlouvy, jejímž předmětem je poskytnutí doplňkové služby k spotřebitelskému úvěru, kterou spotřebitel uzavřel s věřitelem nebo třetí osobou. Doplňkovou službu zákon o spotřebitelském úvěru nějak nevynezuje, z § 3 písm. e) ZSÚ plyne, že se jedná zejména o pojištění. O odstoupení od smlouvy musí třetí osobu vyrozumět věřitel. Nesplnění této povinnosti však nemá dle mého názoru vliv na zánik smlouvy o doplňkové službě, může pouze založit odpovědnost za škodu věřitele vůči třetí osobě.

Právo spotřebitele na odstoupení podle zákona o spotřebitelském úvěru vylučuje právo na odstoupení podle § 54c a § 57 občanského zákoníku.

Zákon o spotřebitelském úvěru dále zavádí v § 12 právo spotřebitele vypovědět spotřebitelský úvěr sjednaný na dobu neurčitou, a to kdykoliv. Ze zákona není zřejmé, co se myslí sjednáním úvěru na dobu neurčitou. V případě, že spotřebitelský úvěr je poskytován na základě smlouvy o úvěru, přicházejí v úvahu dvě lhůty, a to lhůta pro poskytnutí peněžních prostředků a lhůta pro jejich vrácení. Vzhledem k tomu, že zákon o spotřebitelském úvěru se vztahuje i na smlouvy o půjčce, měl dle mého názoru zákonodárce na mysli lhůtu pro vrácení peněžních prostředků. Spotřebitelský úvěr bude tedy sjednán na dobu neurčitou v případě, že ve smlouvě

nebude sjednána lhůta pro vrácení peněžních prostředků. Výpověď je účinná okamžitě, ve smlouvě může být sjednána i delší lhůta, nejvýše však jeden měsíc. Výpověď nesmí být věřitelem zpoplatněna.

Věřitel je oprávněn písemně vypovědět spotřebitelský úvěr sjednaný na dobu neurčitou jenom v případě, že je toto jeho právo sjednáno ve smlouvě. Výpovědní lhůta nesmí být kratší než dva měsíce.

Věřitel má dále podle § 13 ZSÚ, je-li to sjednáno ve smlouvě, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr na dobu neurčitou, právo z objektivních důvodů ukončit spotřebiteli právo čerpat úvěr. Spotřebitele musí věřitel o ukončení práva čerpat úvěr a o jeho důvodech informovat předem, není-li to možné, pak bez zbytečného odkladu po ukončení práva. Je otázkou, zda ukončení práva spotřebitele čerpat úvěr je právním úkonem věřitele, když jeho účinky nastávají nezávisle od doručení projevu vůle věřitele spotřebiteli, věřitel je pouze povinen o využití jeho práva informovat spotřebitele, a to buď předem, nebo za určitých okolností po využití tohoto práva.

6.5. Smlouva o vázaném spotřebitelském úvěru

Další zvláštní podmínky platí pro smlouvy o vázaném spotřebitelském úvěru podle § 14 ZSÚ. Smlouvou o vázaném spotřebitelském úvěru, se rozumí smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr a která je závislá na smlouvě o koupi zboží nebo poskytnutí služby. Ustanovení § 14 odst. 2 zakládá nevyvratitelnou domněnku, že smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, je závislá na smlouvě o koupi zboží nebo služby, pokud je smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, určena výhradně k financování koupě určitého zboží nebo poskytnutí určité služby a

- a) prodávající nebo poskytovatel služby je zároveň věřitelem,
- b) věřitel využije služeb prodávajícího nebo poskytovatele služeb v souvislosti s uzavřením nebo přípravou smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr nebo
- c) konkrétní zboží nebo služba jsou výslovně uvedeny ve smlouvě, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr.

V případech, na které se tato domněnka nevztahuje, bude dle mého názoru smlouva o spotřebitelském úvěru závislá na smlouvě o koupi zboží nebo poskytnutí služby, za analogického užití § 275 odst. 1, 2 a 3 ObchZ, jestliže jsou uzavřeny při jednom jednání nebo zahrnuty do jedné listiny a zřejmě to vyplývá při jejich uzavření z povahy nebo stranám známého účelu těchto smluv.

Jestliže spotřebitel odstoupil od smlouvy o koupi zboží nebo poskytnutí služby, kde cena zboží nebo služby je plně nebo částečně hrazena spotřebitelským úvěrem, zaniká též smlouva o vázaném úvěru. O této skutečnosti je spotřebitel povinen věřitele informovat. Nesplněním této povinnosti, podle mého názoru, nemá vliv na zánik smlouvy, kterou se sjednává spotřebitelský úvěr, která zaniká ex lege odstoupením od smlouvy o koupi zboží nebo poskytnutí služby. Její nesplnění může mít za následek vznik odpovědnosti za škodu spotřebitele vůči věřiteli.

Zánik smlouvy o vázaném spotřebitelském úvěru nesmí být spojován s uplatněním jakýchkoliv sankcí ze strany věřitele nebo třetí osoby. Jestliže byla smlouva o koupi zboží uzavřena mimo prostory obvyklé k podnikání nebo při použití prostředků komunikace na dálku a spotřebitel zboží vrátil prodávajícímu, není spotřebitel povinen vrátit věřiteli poskytnuté peněžní prostředky dříve, než mu bude prodávajícím vrácena kupní cena.

Podle § 15 odst. 5 slovenského zákona o spotřebitelském úvěru jestliže dojde k zániku smlouvy o spotřebitelském úvěru a spotřebitel vrátí zboží prodávajícímu, věřitel a prodávající se vypořádají mezi sebou bez účasti spotřebitele. Slovenská úprava se tedy vztahuje na všechny spotřebitelské úvěry. Vrácením zboží prodávajícímu dle mého názoru zaniká povinnost spotřebitele vrátit peněžní prostředky na základě smlouvy o spotřebitelském úvěru a vzniká právo věřitele požadovat zaplacení po prodávajícím, na rozdíl od české úpravy, kdy dochází pouze k odložení splatnosti povinnosti spotřebitele vrátit prostředky. V případě, že se jedná o nevyžádané zboží, nemusí dle slovenské úpravy dojít ani k vrácení zboží.

Pokud spotřebiteli soudem přiznané nebo prodávajícím či poskytovatelem služby uznané právo na peněžité plnění nebylo ze strany prodávajícího nebo poskytovatele služby dobrovolně uspokojeno, ručí za uspokojení tohoto práva věřitel (§ 14 odst. 4 zákona o spotřebitelském úvěru). Podle § 15 odst. 4 slovenského zákona o spotřebitelském úvěru může spotřebitel uplatnit vůči věřiteli peněžité pohledávky, které má vůči prodávajícímu nebo poskytovateli služeb, již po neúspěšném uplatnění reklamace. Na rozdíl od české úpravy se však může jednat pouze o práva, které vznikají na základě nedodání nebo neposkytnutí nebo částečného dodání nebo poskytnutí zboží či služeb nebo jejich nesouladu se smlouvou. Nicméně česká úprava neodporuje směrnici o spotřebitelském úvěru, protože podle čl. 15 odst. 2 směrnice je na členských státech, aby určily rozsah a podmínky pro uplatnění nároků vůči věřiteli.

6.6. Splácení spotřebitelského úvěru

Spotřebitel je podle § 15 odst. 1 ZSÚ oprávněn kdykoliv po dobu trvání smlouvy úvěr předčasně splatit. Spotřebitel má v tomto případě právo na poměrné snížení celkových nákladů na

spotřebitelský úvěr. Podle § 16 odst. 1 slovenského zákona o spotřebitelském úvěru je spotřebitel povinen zaplatit úroky a náklady jen za období od poskytnutí prostředků do jejich vrácení. Podle čl. 16 odst. 1 směrnice o spotřebitelském úvěru má spotřebitel nárok na snížení celkových nákladů úvěru, jež sestávají z úroku a nákladů za zbývající dobu platnosti smlouvy. Českou právní úprava je tedy nutné vykládat tak, že v případě předčasného splacení spotřebitelského úvěru je spotřebitel povinen zaplatit úroky a další náklady jen do doby splacení úvěru.

Věřitel má pro případ předčasného splacení spotřebitelského úvěru právo na náhradu nutných a objektivně odůvodněných nákladů, které mu vznikly v přímé souvislosti s předčasným splacením úvěru. Výše této náhrady však nesmí přesáhnout zákonem o spotřebitelském úvěru stanovenou částku a v určitých případech nemůže věřitel požadovat náhradu vůbec. Náhrada nákladů nesmí přesáhnout částku úroku, kterou by spotřebitel zaplatil za dobu od předčasného splacení do skončení spotřebitelského úvěru. Nový zákon tedy oproti původní úpravě zohledňuje i náklady věřitele, které mu předčasným splácením úvěru vznikají.

Ustanovení § 18 ZSÚ přebírá původní úpravu a ukládá věřiteli počínat si tak, aby v případě splácení spotřebitelského úvěru prostřednictvím směnky nebo šeku nebo zajištění úvěru těmito prostředky byla zachována všechna práva spotřebitele, která vyplývají ze smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr. Ustanovení § 17 odst. 3 slovenského zákona o spotřebitelském úvěru možnost splácení nebo zajištění spotřebitelského úvěru smenkou nebo šekem vylučuje.

6.7. Regulace subjektů poskytujících spotřebitelský úvěr

Zákon o spotřebitelském úvěru novelizuje i zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), v platném znění. Poskytování spotřebitelského úvěru bude nově, s výjimkou činnosti bank a spořitelních a úvěrných družstev, živností vázanou - „Poskytování nebo zprostředkování spotřebitelského úvěru“. Slovenský zákon o spotřebitelském úvěru zavádí registr věřitelů. Bez zápisu do tohoto registru není možné poskytovat spotřebitelské úvěry.

7. Hypoteční úvěr

7.1. Pojem hypotečního úvěru

Hypoteční úvěr je upraven zákonem o dluhopisech. Definice hypotečního úvěru je obsažena v § 28 odst. 3 zákona o dluhopisech, který je zařazen mezi ustanovení o hypotečních zástavních listech, které jsou zvláštním druhem dluhopisu. Hypotečním úvěrem je podle tohoto ustanovení úvěr, jehož splacení včetně příslušenství je zajištěno zástavním právem k nemovitosti, i rozestavěné, když pohledávka z úvěru nepřevyšuje dvojnásobek zástavní hodnoty zastavené nemovitosti. Úvěr se považuje za hypoteční úvěr dnem vzniku právních účinků zástavního práva. Zastavená nemovitost se musí nacházet na území České republiky, členského státu Evropské unie nebo jiného státu, tvořícího evropský hospodářský prostor.

Pojmovými znaky hypotečního úvěru tedy jsou:

- úvěr je zajištěn zástavním právem k nemovitosti, i rozestavěné,
- zástavní právo zajišťuje pohledávku na vrácení úvěru včetně příslušenství,

- zastavená nemovitost se musí nacházet na území České republiky, členského státu Evropské unie nebo jiného státu, tvořícího evropský hospodářský prostor,
- pohledávka z úvěru nepřevyšuje dvojnásobek zástavní hodnoty zastavené nemovitosti.

Hypoteční úvěr je tedy vymezen způsobem zajištění, zajišťovanou pohledávkou, předmětem zajištění a vztahem mezi výší zajišťované pohledávky a hodnotou zástavy. Zákon o dluhopisech dále vymezuje okamžik, od kterého se na úvěr pohlíží jako na úvěr hypoteční.

Úvěr je v zákoně č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů definován v jeho § 1 odst. 2 písm. b) jako dočasné poskytnutí peněžních prostředků v jakékoliv formě. Zákon o dluhopisech nevymezuje hypoteční úvěr podle právního důvodu jeho vzniku. Proto je podle mého názoru za hypoteční úvěr možné považovat i vztah vzniklý na základě smlouvy o půjčce, který splňuje výše uvedené podmínky.

V případě, že je pohledávka z hypotečního úvěru nebo její část zahrnuta do krytí závazků z hypotečních zástavních listů v oběhu (viz níže), nesmí na zastavené nemovitosti váznout zástavní právo třetí osoby, které by bylo ve stejném nebo v přednostním pořadí před zástavním právem zajišťujícím tuto pohledávku.

To neplatí pro zástavní právo, kterým je zajištěn úvěr poskytnutý stavební spořitelnou, jakož i úvěr poskytnutý Státním fondem rozvoje bydlení na výstavbu družstevních bytů, a dále úvěr poskytnutý na výstavbu bytů postavených s finanční, úvěrovou a jinou pomocí podle zvláštních právních předpisů o finanční, úvěrové a jiné pomoci družstevní bytové výstavbě za předpokladu, že věřitel pohledávky z úvěru s

přednostním pořadím svého zástavního práva dal věřiteli hypotečního úvěru ke zřízení zástavního práva v dalším pořadí předchozí písemný souhlas. Bez tohoto souhlasu nelze pohledávku do krytí zahrnout.

Převod zastavené nemovitosti nesmí být omezen dříve vzniklým omezením převodu nemovitosti. Nemovitost se nepovažuje za zatíženou dříve vzniklým zástavním právem nebo omezením převodu nemovitosti, jestliže takto zajištěná pohledávka třetí osoby zanikne v důsledku použití hypotečního úvěru k jejímu splacení.

Úvěr se považuje za hypoteční úvěr dnem vzniku právních účinků zástavního práva. U nemovitostí evidovaných v katastru nemovitostí vzniká zástavní právo vkladem do katastru nemovitostí (§ 157 odst. 1 občanského zákoníku). Právní účinky vkladu vznikají na základě pravomocného rozhodnutí o jeho povolení ke dni, kdy návrh na vklad byl doručen příslušnému orgánu republiky (§ 2 odst. 3 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, v platném znění). Zástavní právo k nemovitostem, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, vzniká zápisem do Rejstříku zástav vedeného Notářskou komorou České republiky (§ 158 odst. 1 občanského zákoníku).

Zástavní právo musí zajišťovat pohledávku na vrácení úvěru včetně příslušenství. To, že zástavní právo zajišťuje i příslušenství pohledávky na vrácení úvěru, nemusí být v zástavní smlouvě výslovně uvedeno, zástavní právo zajišťuje příslušenství zajištěné pohledávky ze zákona (§ 155 odst. 1 občanského zákoníku).

Pohledávka z úvěru nesmí převyšovat dvojnásobek zástavní hodnoty zastavené nemovitosti. Zastavené nemovitosti se

oceňují cenou obvyklou podle zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), v platném znění. Při oceňování nemovitosti se přihlédne k těmto okolnostem:

- trvalé a dlouhodobě udržitelné vlastnosti nemovitosti,
- výnos dosažitelný třetí osobou při řádném hospodaření s nemovitostí,
- práva a závady s nemovitostí spojené,
- místní podmínky trhu s nemovitostmi včetně jeho vlivů a předpokládaného vývoje.

Pro případ, že poskytovatelem hypotečního úvěru je banka, která hodlá emitovat hypoteční zástavní listy, provede stanovení zástavní hodnoty nemovitosti podle výše uvedených pravidel. Pravidla pro stanovení zástavní hodnoty nemovitosti musí upravit banka ve svém vnitřním předpisu.

Výše uvedená právní úprava nahradila úpravu zákona č. 530/1990 Sb., o dluhopisech. Podle původní úpravy byl hypotečním úvěrem úvěr, který je poskytnut na investice do nemovitosti na území České republiky nebo na její výstavbu či pořízení a jehož splacení je zajištěno zástavním právem k této, i rozestavěné, nebo jiné nemovitosti na území České republiky.

Základní odlišností původní úpravy byla účelovost hypotečního úvěru. Účelem hypotečního úvěru byla investice do nemovitosti na území České republiky nebo na její výstavbu či pořízení. V praxi vznikaly problémy s výkladem pojmu investice do nemovitosti, např. zda lze pod tento pojem podřadit náklady na vybavení bytu (např. kuchyňská linka), profinancování jiného úvěru na nemovitost nebo nespecifikované položky ve fakturách.¹⁶¹ Přijetím nové právní úpravy tento problém odpadl

¹⁶¹ Dušek, P., Kos. B. Právo hypotečního úvěrování. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 6.

a nyní je možné použít hypoteční úvěr i na nabytí členského podílu v bytovém družstvu nebo na jakýkoliv jiný účel (tzv. Americká hypotéka).

7.2. Význam právní úpravy hypotečního úvěru

Hypoteční úvěr je zvláštní charakteristikou právního vztahu, který vzniká na základě smlouvy o úvěru nebo smlouvy o půjčce. Tato charakteristika vzniká za splnění výše uvedených podmínek v průběhu trvání tohoto vztahu. Z existence této charakteristiky právního vztahu nevznikají smluvním stranám nová práva a povinnosti, i když je může ovlivnit. Tato charakteristika úvěrového vztahu umožňuje vznik nových právních vztahů.

V první řadě je to možnost banky vydávat hypoteční zástavní listy. Jedná se podle § 28 odst. 1 zákona o dluhopisech o dluhopisy, jejichž jmenovitá hodnota a poměrný výnos jsou plně kryty pohledávkami z hypotečních úvěrů nebo částí těchto pohledávek (řádné krytí) a popřípadě též náhradním způsobem podle zákona o dluhopisech (náhradní krytí).

Hypoteční zástavní listy může vydávat pouze banka se sídlem na území České republiky, i když poskytovatelem hypotečního úvěru může být jakákoliv osoba.

Podstatným prvkem u hypotečních zástavních listů je nutnost krytí pohledávek z těchto dluhopisů. Neexistuje zde vztah mezi konkrétními hypotečními zástavními listy a konkrétním hypotečním úvěrem, ale pohledávky se posuzují jako celek. Součet pohledávek banky z hypotečních úvěrů nebo jejich částí, sloužících k řádnému krytí, a celkového náhradního krytí nesmí poklesnout pod celkovou výši závazků ze všech touto bankou vydaných hypotečních zástavních listů v oběhu.

Krytí se rozlišuje na řádné krytí a náhradní krytí. Řádným krytím jsou pohledávky z hypotečního úvěru nebo část těchto pohledávek. Náhradním krytím se rozumí:

- hotovost,
- vklady u České národní banky,
- vklady u centrální banky členského státu Evropské unie nebo jiného státu tvořícího evropský hospodářský prostor nebo Evropské centrální banky,
- státní dluhopisy nebo cenné papíry vydané Českou národní bankou podle zvláštního právního předpisu,
- státní dluhopisy nebo cenné papíry vydané členskými státy Evropské unie nebo jinými státy tvořícími Evropský hospodářský prostor, jejich centrálními bankami nebo Evropskou centrální bankou,
- dluhopisy vydané finančními institucemi založenými mezinárodní smlouvou, jejíž smluvní stranou je Česká republika, nebo finančními institucemi, s nimiž Česká republika uzavřela mezinárodní smlouvu.

Pohledávky z hypotečních úvěrů nebo jejich částí, použité jako řádné krytí pohledávek z hypotečních zástavních listů, nesmí po dobu, kdy takovému krytí slouží, převýšit 70 % zástavní hodnoty zastavených nemovitostí zajišťujících tyto pohledávky. V případě, že na zastavené nemovitosti vázne zástavní právo s lepším pořadím než zástavní právo věřitele z hypotečního úvěru, které zákon o dluhopisech připouští (např. zástavní právo stavební spořitelny), odečte se od hodnoty podle předchozí věty pohledávka z úvěru zajištěného přednostním zástavním právem.

Náhradní krytí závazků z hypotečních zástavních listů je možné jen do výše 10 % jmenovité hodnoty těchto závazků.

Hypoteční zástavní listy jsou bezpečným prostředkem investování peněžních prostředků, proto nepřinášejí majiteli vysoký výnos. To snižuje náklady banky na získávání peněžních prostředků a tím snižuje úrokovou sazbu hypotečního úvěru.

Na druhé straně však tyto operace vyžadují na bance podrobné plánování výše poskytnutých úvěrů a množství emitovaných hypotečních zástavních listů, aby byla dodržena podmínka krytí.

Banky proto ve smlouvách o úvěru vylučují možnost předčasného splacení úvěru, resp. vážou tuto možnost na skončení určitého období (např. pět let). Po toto období je úvěr úročen pevnou úrokovou sazbou, po jeho uplynutí dlužník buď přijme nové podmínky banky, nebo je povinen celý úvěr splatit. Situace, kdy je dlužník povinen předčasně splatit celý úvěr, by mohla být považována za tíseň. Nicméně i kdyby byly nové podmínky banky nápadně nevýhodné, ustanovení § 49 občanského zákoníku se v obchodně závazkových vztazích nepoužije.

Dále má existence hypotečního úvěru význam pro uspokojení pohledávky pro případ výkonu rozhodnutí. Podle § 337c odst. 1 písm. b) občanského soudního řádu náleží v případě výkonu rozhodnutí prodejem nemovitosti pohledávky z hypotečního úvěru nebo části těchto pohledávek do druhé skupiny. Jedná se však pouze o pohledávky z hypotečních úvěrů, které slouží ke krytí jmenovité hodnoty hypotečních zástavních listů. To samé platí i pro případ nedobrovolné dražby podle zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, v platném znění.

Hypoteční úvěr je finančním úvěrem ve smyslu § 1 písm. h) zákona č. 219/1995 Sb., devizový zákon, v platném znění.

Dlužník čerpající hypoteční úvěr může získat podporu k jeho splácení ze státního rozpočtu nebo ze Státního fondu rozvoje bydlení za podmínek nařízení vlády č. 249/2002 Sb., o podmínkách poskytování příspěvků k hypotečnímu úvěru osobám mladším 36 let, v platném znění a nařízení vlády č. 80/2001 Sb., rozsahu a podmínkách použití finančních prostředků Státního fondu rozvoje bydlení ke krytí části úroků z hypotečních úvěrů poskytnutých fyzickým osobám, v platném znění.

7.3. Praktické problémy při uzavírání smlouvy o hypotečním úvěru

Hypoteční úvěr musí být zajištěn zástavním právem k nemovitosti. Čerpání úvěru bývá ve smlouvě o hypotečním úvěru podmíněno vznikem zástavního práva. Ze zákona o dluhopisech tato povinnost nevyplývá, úvěr se může stát hypotečním úvěrem i v průběhu trvání úvěrového vztahu, nicméně banky toto převážně vyžadují. V případě koupě nemovitosti tak může vzniknout problém, kdy kupující může zastavit nemovitost až poté, co se stane vlastníkem, ale prostředky na zaplacení kupní ceny, které hodlá získat právě z hypotečního úvěru, potřebuje dřív na zaplacení kupní ceny.

Nejběžnějším řešením tohoto problému je uzavření smlouvy o smlouvě budoucí kupní spolu se smlouvou o úschově. Prodávající se ve smlouvě o smlouvě budoucí zaváže zřídit na požádání zástavní právo ve prospěch banky. Po zřízení zástavního práva banka vyplatí peněžní prostředky do úschovy. Schovatel vydá prohlášení prodávajícímu, že peněžní prostředky byly zaplacený do úschovy, kupující a prodávající uzavřou kupní smlouvu a po vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí vyplatí schovatel kupní cenu prodávajícímu.

Tento postup však musí reflektovat smlouva o úvěru a vázat poskytnutí úvěru nikoliv na uzavření kupní smlouvy, ale smlouvy o smlouvě budoucí. Jeho nevýhodou je, že prodávající zřizuje zástavní právo ve chvíli, kdy nemá jistotu, že kupující bude mít dostatek prostředků na zaplacení kupní ceny. Proto by měl prodávající vyžadovat od kupujícího nebo nejlíp od banky prohlášení, že jsou splněny všechny další podmínky pro čerpání úvěru, vyjma vzniku zástavního práva.¹⁶²

Další možností je výplata kupní ceny formou dokumentárního akreditivu po předložení dokladu o zřízení zástavního práva a převodu vlastnického práva. Jedná se však o nákladný způsob řešení výplaty kupní ceny.¹⁶³

Prodávající a kupující mohou uzavřít přímo kupní smlouvu a splatnost kupní ceny sjednat po uplynutí určité lhůty od uzavření kupní smlouvy. Smluvní strany následně navrhnou vklad vlastnického práva a zástavního práva do katastru nemovitostí a po vkladu zaplatí banka kupní cenu přímo prodávajícímu. V kupní smlouvě se sjedná rozvazovací podmínka nebo možnost prodávajícího od smlouvy odstoupit, a to buď pro případ, že zástavní právo nebude zapsáno, nebo že nedojde k zaplacení kupní ceny ve sjednané lhůtě.

Zánik kupní smlouvy z důvodu nezapsání zástavního práva je pro prodávajícího lehce prokazatelný, katastrálnímu úřadu je tato skutečnost známá z jeho činnosti. Nicméně nechrání prodávajícího v případě, že zástavní právo bude zřízeno a zapsáno, ale banka kupní cenu nevyplatí (např. nebude splněna jiná podmínka čerpání úvěru anebo prostě poruší svou povinnost poskytnout peněžní prostředky). Prodávající se následně nemůže

¹⁶² Dušek, P., Kos. B. Právo hypotečního úvěrování. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 173.

¹⁶³ Dušek, P., Kos. B. Právo hypotečního úvěrování. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 173.

domáhat po bance poskytnutí peněžních prostředků nebo po kupujícím splnění podmínek čerpání úvěru. Jediná možnost bude domáhat se po kupujícím zaplacení kupní ceny nebo od smlouvy odstoupit, resp. prokázat splnění rozvazovací podmínky.

Prokázání zániku smlouvy z důvodu nezaplacení kupní ceny bude obtížnější a prodávající bude nucen vést soudní řízení o určení zániku smluvního vztahu. I v případě znovuzápisu prodávajícího jako vlastníka nemovitosti nebude mít toto vliv na existenci zástavního práva ve prospěch banky.

Rozvazovací podmínka nebo možnost odstoupení od kupní smlouvy z obou výše uvedených důvodů má ještě jednu nevýhodu, a to je možnost kupujícího disponovat s nabytou nemovitostí. Řešení otázky, jaké účinky má odstoupení od kupní smlouvy, když nemovitost, jejíž převod byl předmětem této smlouvy, byla převedena před odstoupením na další osobu, doznalo v judikatuře Nejvyššího soudu ČR a Ústavního soudu ČR složitý vývoj.

Původně tady byla judikatura většiny senátů Nejvyššího soudu ČR spočívající na zásadě ochrany vlastnického práva, tzn. neúčinnosti dalších převodů vlastnického práva a ochrany původního vlastníka, a judikatura senátu č. 22 Nejvyššího soudu ČR spočívající na zásadě ochrany dobré víry dalšího nabyvatele, tzn., že původnímu vlastníkovi nemovitosti se neobnoví po odstoupení od kupní smlouvy vlastnické právo v případě, že před odstoupením od kupní smlouvy nemovitost nabyla další osoba v dobré víře.

Kvůli rozdílnosti judikatury senátů se tato otázka dostala před plénum Nejvyššího soudu ČR, který se ve stanovisku ke sp. zn. Cpjn 201/2005 přiklonil k zásadě ochrany vlastnického práva. V tomto stanovisku však bylo vyjádřeno odlišné

stanovisko některých soudců. Tato právní otázka se následně dostala před Ústavní soud ČR a ten v rozhodnutí ke sp. zn. Pl. ÚS 78/06 zaujal opačný názor a přiklonil se k zásadě ochrany dobré víry dalšího nabyvatele. Stanovisko Ústavního soudu ČR bylo následně potvrzeno i Nejvyšším soudem ČR v rozhodnutí velkého senátu ke sp. zn. 31 Cdo 3177/2005 a vychází z něj už i nová judikatura jednotlivých senátů.

8. Zvláštní podmínky poskytování úvěru kapitálovou společností

Další zvláštní úpravou podmínek pro smlouvu o úvěru je ustanovení § 196 odst. 1 a 2 ObchZ. Ustanovení § 196a ObchZ se vztahuje na akciové společnosti a ve spojení s ustanovením § 135 odst. 2 ObchZ i na společnosti s ručením omezeným.

Podle prvního odstavce § 196a ObchZ může společnost uzavřít smlouvu o úvěru nebo půjčce s členem představenstva, dozorčí rady, prokuristou nebo jinou osobou, která je oprávněna jménem společnosti takovou smlouvu uzavřít, nebo osobami jim blízkým, anebo smlouvu, jejímž obsahem je zajištění závazku těchto osob, nebo na ně bezplatně převést majetek společnosti, jen s předchozím souhlasem valné hromady a jen za podmínek obvyklých v obchodním styku.

Druhý odstavec tohoto ustanovení stanoví, že pokud jsou osoby uvedené v odstavci 1 oprávněny jednat i jménem jiné osoby, použije se ustanovení odstavce 1 obdobně i na plnění tam uvedené ve prospěch této jiné osoby. Souhlasu valné hromady není zapotřebí, jde-li o poskytnutí půjčky nebo úvěru ovládající osobou ovládané osobě anebo zajištění závazků ovládané osoby ovládající osobou.

8.1. Okruh regulovaných právních úkonů

Právní úprava předmětných ustanovení se vztahuje na tyto právní úkony:

- smlouva o úvěru,
- smlouva o půjčce,
- smlouva, jejímž obsahem je zajištění závazků,
- právní úkon, jehož předmětem je bezplatný převod majetku společnosti.

Výčet těchto smluv je taxativní.¹⁶⁴ S ohledem na pátý odstavec § 196a ObchZ se tato úprava vztahuje i na převzetí ručení. Přijetí tohoto ustanovení bylo vyvolané polemikou v odborné literatuře, zda může v režimu obchodního zákoníku vzniknout ručení na základě jednostranného právního úkonu. Tato otázka není předmětem mé práce, proto se jí dále nezabývám.

Smlouvou o zajištění závazků se rozumí nejen zajišťovací instituty výslovně upravené v občanském a obchodním zákoníku, ale *„jakékoliv smlouvy, jejichž účelem je zvýšení jistoty věřitele, že jeho pohledávka za dlužníkem bude uspokojena“*.¹⁶⁵

V případě, že společnost vystaví směnku k zajištění závazku zákonem stanovené osoby v rozporu s ustanovením § 196a odst. 1 ObchZ, není tato směnka neplatná, neplatná je pouze dohoda mezi společnostmi a osobou, jejíž závazek směnka zajišťuje, jejímž předmětem je zajištění pohledávky a společnost může uplatnit kauzální námitku proti směnce.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 32 Odo 560/2003.

¹⁶⁵ Dědič, J. v Dědič, J. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002. str. 2440

¹⁶⁶ Rozhodnutí Nejvyšší soud ČR ke sp. zn. 29 Odo 430/2002.

8.2. Okruh regulovaných smluvních stran

Smluvními stranami smlouvy o úvěru, na kterou spadá ustanovení § 196a ObchZ, budou na jedné straně společnost (společnost s ručením omezeným nebo akciová společnost) a na druhé straně:

- člen představenstva, resp. jednatel,
- člen dozorčí rady,
- prokurista,
- jiná osoba, která je oprávněna jménem společnosti takovou smlouvu uzavřít nebo
- osoby blízké těmto osobám.

Ustanovení § 196a odst. 2 ObchZ rozšiřuje úpravu prvního odstavce i na plnění uvedená v prvním odstavci ve prospěch osob, jménem kterých jsou oprávněny jednat osoby uvedené v prvním odstavci. Dále stanoví výjimku z nutnosti předchozího souhlasu valné hromady pro poskytnutí úvěru nebo půjčky ovládající osobou ovládané osobě a pro zajištění závazků ovládané osoby ovládající osobou.

Tyto osoby musí mít výše uvedené postavení vůči společnosti v době, kdy je smlouva uzavřena.¹⁶⁷ Není podstatné, zda společnost vystupuje na straně dlužníka nebo na straně věřitele.

Osobou blízkou je podle ustanovení § 116 ObčZ příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby navzájem sobě blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. V souladu s judikaturou lze za osobu blízkou považovat i právnickou osobu.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Dědič, J. v *Dědič, J. a kol.* Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002. str. 2440.

¹⁶⁸ Rozhodnutí Nejvyšší soud ČR ke sp. zn. 29 Odo 1061/2004.

V případě smluv o zajištění závazků je společnost stranou smlouvy o zajištění závazků výše uvedených osob, ale nemusí být stranou smluv, jejichž předmětem je zajišťovaný závazek.¹⁶⁹

8.3. Zvláštní podmínky pro regulované právní úkony

V případě, že smlouvu o úvěru uzavírají výše uvedené osoby, musí být příslušný úkon odsouhlasen valnou hromadou společnosti a učiněn za podmínek obvyklých v obchodním styku.

Souhlas valné hromady musí být předchozí, valná hromada rozhoduje prostou většinou přítomných akcionářů, resp. společníků (§ 186 odst. 1 ObchZ a § 127 odst. 3 ObchZ).

Na otázku, kdy je příslušný právní úkon učiněn za podmínek obvyklých v obchodním styku, mohou existovat dva náhledy. Podle prvního je tato podmínka splněna v případě, že činění takových úkonů, např. uzavírání smluv o úvěru, je předmětem činnosti společnosti. Podle druhého náhledu by mohla úkon učinit i společnost, jejíž předmět činnosti neodpovídá tomuto úkonu, postačí, když je úkon učiněn za podmínek, za jakých tyto úkony činí osoby, jejichž předmětem činnosti je činění těchto úkonů.

Nejvyšší soud v ČR se v rozhodnutí sp. zn. 32 Odo 613/2005 zabýval otázkou „rámce běžného obchodního styku“ ve smyslu ustanovení § 196a odst. 4 ObchZ. Nejvyšší soud ČR dovodil, že pro splnění podmínky nabytí nebo zcizení majetku v rámci běžného obchodního styku musí být tvrzeno a prokázáno, že příslušné nabytí nebo zcizení majetku odpovídá předmětu činnosti společnosti. Podle mého názoru nelze tento závěr

¹⁶⁹ Rozhodnutí Nejvyšší soud ČR ke sp. zn. 32 Odo 560/2003.

Nejvyššího soudu ČR paušálně aplikovat na ustanovení § 196a odst. 1 ObchZ, zejména ne na smlouvu o úvěru.

Jak jsem již zmínil, společnost může pro účely tohoto ustanovení vystupovat jako dlužník i jako věřitel. Příklad, kdy vystupuje společnost jako dlužník ze smlouvy o úvěru, je v obchodním styku obvyklý i pro společnosti, které poskytování úvěrů nemají v předmětu činnosti, protože úvěr je jedním z hlavních zdrojů pro získávání prostředků pro činnost společnosti.

To se dá říct i v opačném případě, kdy společnost vystupuje jako věřitel, protože investování nadbytečných prostředků společnosti, např. formou poskytování úvěrů, je v obchodním styku běžné. Proto jsem názoru, že samotný závěr, podle kterého je příslušný právní úkon v rozporu s ustanovením § 196a odst. 1 ObchZ jen proto, že neodpovídá předmětu činnosti společnosti, je nesprávný. Samozřejmě při aplikaci tohoto ustanovení je nutné zohlednit další skutečnosti, jako je např. výše poskytnutého nebo přijatého úvěru, výše splátek, doba splatnosti úvěru, výše úroků, rozsah zajištění.

Kdy je smlouva uzavřena za podmínek obvyklých v obchodním styku, bude záviset od toho, zda je poskytování úvěrů společností předmětem její činnosti nebo nikoliv a v případě, že ne, na tom, zda společnost poskytuje úvěry aspoň sporadicky.

U společnosti mající předmět činnosti poskytování úvěrů je situace zřejmá. Obvyklým bude poskytnutí úvěru za stejných podmínek, za jakých poskytuje úvěry jiným osobám. To samé bude platit, i když společnost poskytuje úvěry jenom sporadicky.

V případě, že společnost neposkytuje úvěry vůbec, bude nutné zvážit v konkrétní situaci, zda poskytnutí úvěru přinese společnosti výnosy, které se dají získat investováním volných finančních prostředků. To znamená zvážit, zda je poskytnutí úvěru nejvhodnější prostředek v dané situaci k investování prostředků a zda poskytnutý úvěr bude přinášet výnosy, jaké by přinášel v případě jeho poskytnutí jiné osobě. Další otázkou na zvážení bude, zda si konkrétní neobvyklá situace společnosti nevyžaduje poskytnutí úvěru za podmínek, které by normálně obvyklé v obchodním styku nebyly.¹⁷⁰ Obvyklým úrokem bude úrok za úvěry poskytované bankami.¹⁷¹

V případě převzetí zajištění je v obchodním styku obvyklé, že toto převzetí je úplatné. To samé platí i pro smlouvu o půjčce.¹⁷²

Požadavek podmínek obvyklých v obchodním styku plyne ze zákona, a ani valná hromada společnosti nemůže rozhodnout o opaku, tzn. schválit smlouvu, která by byla v rozporu s těmito podmínkami. Taková smlouva a takové rozhodnutí valné hromady by byly neplatné.¹⁷³

8.4. Sankce

Sankcí za porušení ustanovení § 196a odst. 1 ObchZ je absolutní neplatnost právního úkonu. Na rozdíl od ustanovení § 196a odst. 3 ObchZ vyžaduje první odstavec souhlas valné

¹⁷⁰ Štenglová, I. K některým problémům ustanovení § 196a obchodního zákoníku. Daňový expert č. 12/2006. str. 18.

¹⁷¹ Dědič, J. v Dědič, J. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002. str. 2440.

¹⁷² Dědič, J. v Dědič, J. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002. str. 2440.

¹⁷³ Pelikánová, I. Komentář k § 196a zák. č. 513/1991 Sb. ASPI.

hromady předchozí, což znamená, že následný souhlas nemůže zhojit tuto vadu úkonu.¹⁷⁴

Neplatnost pro rozpor s ustanovením § 196a odst. 1 ObchZ může být také částečná, např. je-li výše úroků v rozporu s podmínkami obvyklými v obchodním styku a ujednání o úroku lze oddělit od ostatních ujednání smlouvy. V takovém případě se určí výše úroků podle ustanovení § 502 odst. 1 ObchZ.¹⁷⁵

Společnost neodpovídá za škodu způsobenou druhé smluvní straně z důvodu neplatnosti dané smlouvy. Za tuto škodu odpovídají osoby, které za společnost danou smlouvu uzavíraly.¹⁷⁶

Další podmínky pro poskytování úvěrů stanovuje pro banky zákon č. 21/1992 Sb., o bankách a pro investiční společnosti a investiční fondy zákon č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování.

¹⁷⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ke sp. zn. 29 Odo 1137/2003.

¹⁷⁵ Dědič, J. v Dědič, J. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002. str. 2440.

¹⁷⁶ Tamtéž, str. 2441.

Závěr

Obecná úprava smlouvy o úvěru v obchodním zákoníku ponechává smluvním stranám značnou volnost. Strany se nemohou odchýlit pouze od dvou ustanovení, a to § 497 a § 499 ObchZ. Proto je nutné věnovat pozornost úpravě práv a povinností ve smlouvě. Je třeba posoudit, kdy je ještě možné se od dispozitivních ustanovení odchýlit, a kdy to už nejde, zejména s ohledem na dobré mravy. Stejně je nutné posoudit všechny možné situace, které mohou mezi stranami nastat, a upravit je tak, aby neznemožnily vrácení poskytnutých prostředků.

Při uzavírání úvěrových smluv je třeba brát v úvahu i úpravu mimo obchodní zákoník. Zejména pak úpravu spotřebitelských smluv v občanském zákoníku a úpravu spotřebitelského úvěru. Úprava v zákoně o spotřebitelském úvěru bude mít přednost před úpravou spotřebitelských smluv. Dále je pak nutné reflektovat omezení devizového práva, které vyžaduje např. písemnou formu smlouvy o úvěru v případě splácení finančního úvěru v jiné měně, než v jaké byl poskytnut nebo přijat. Zvláštní podmínky pro smlouvy o úvěru kogentně stanoví i zákon o dluhopisech a § 196a ObchZ.

Smlouva o úvěru nevyžaduje, kromě některých případů, písemnou formu. Je vhodné zvážit, zda pro posílení právní jistoty není vhodné pro úvěry přesahující určitou částku požadovat sjednání smlouvy písemně.

Pro budoucnost by bylo vhodné upravit dobu, do kdy má věřitel nárok na úroky z jistiny, protože obchodní zákoník stanoví jen dobu, od kdy mu toto právo náleží.

Současně vyvstává otázka, zda je pro budoucnost nutná úprava dvou smluvních typů - smlouvy o půjčce a smlouvy o úvěru -

nebo nepostačí-li jeden smluvní typ pro poskytování peněz obecně. A jestliže postačí jeden, má mít podobu reálnou, nebo konsenzuální?

Analýzou právních vztahů, na které dopadá úprava smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce, dospívám k závěru, že množiny těchto vztahů se úplně neshodují (např. smlouva o půjčce se vztahuje i na nepeněžité a neúročené půjčky, smlouva o úvěru se vztahuje i na vztahy před poskytnutím peněžních prostředků). Společný pro tyto smluvní typy je však jejich účel a okruh smluvních stran.

Existence dvou smluvních typů může vést (a jak to z této, v práci uvedené, judikatury plyne, i vede) k odlišnému výkladu ustanovení upravujících jinak společné rysy obou smluvních typů. To může vést k právní nejistotě, kdy pouze obsah smlouvy rozhodne, zda se bude aplikovat určitý výklad, nebo výklad úplně opačný.

Z historického hlediska se smlouva o úvěru, jako další smluvní typ, vedle půjčky vyvíjela pro poskytování peněz zvláštními subjekty, zejména bankami, a přizpůsobila se zvláštním podmínkám těchto obchodů. Tato tendence je patrná např. v právu polském, kde dochází k prolínání soukromoprávní a veřejnoprávní úpravy. Bylo tomu tak, i když z trochu odlišné perspektivy, i v rámci českého práva. Smlouva o úvěru se objevuje v hospodářském zákoníku jako smluvní typ pro poskytování úvěrů Státní bankou československou nebo jinými peněžními ústavy. Proto za stavu, kdy na straně věřitele úvěrové smlouvy může vystupovat jakýkoliv subjekt, není úprava dvou smluvních typů opodstatněná.

Tento závěr odůvodňuje i další tendence v rámci evropského práva. Evropské právo neodvozuje zvláštní regulaci od povahy

subjektu poskytujícího úvěr, ale od subjektu, který je příjemcem úvěru, zejména se to týká spotřebitelů a malých podnikatelů. Evropské právo však nevytváří zvláštní smluvní typ, na jehož straně vystupují jako dlužníci tyto subjekty, pouze stanoví odchylná práva a povinnosti ve vztazích s těmito subjekty.

Poukazují i na úpravu zvláštních podmínek pro spotřebitelské a hypoteční úvěry, resp. úvěry poskytované kapitálovou společností. Tato úprava se vztahuje jak na smlouvy o úvěru, tak na smlouvy o půjčce.

Perspektivnější je tedy úprava jednoho smluvního typu s tím, že zvláštní právní úprava stanoví odchylky od úpravy obecné v případě, že smluvní stranou je určitý subjekt.

Tento smluvní typ by měl být, dle mého názoru, reálný, s možností sjednání závazku poskytnout peněžní prostředky v případě peněžitého plnění a úpravou dalších práv a povinností spojených s tímto závazkem.

Dále bude *de lege ferenda* vhodné zachovat vůli stran úročit poskytnuté peníze i v případě, že ujednání o výši úroků je z nějakého důvodu neplatné. Považuji za vhodnou úpravu návrhu nového občanského zákoníku, který obsahuje společnou úpravu úroků pro všechny závazkové vztahy.

Resumé

This thesis deals with loan agreement and its objective is to analyse valid legal regulation of the loan agreement and to find out if it is necessary to regulate two similar contractual types under which monetary funds are temporarily granted. This issue more important with regard to proposed civil code which is based on uniform regulation of contract law.

In first part of my thesis I deal with definition of loan agreement and loan. Second part of the thesis consist description of historical development of regulation of loan agreement and foreign regulation of loan agreement. Third part of the thesis disclosis valid regulation of the loan agreement, its essential elements, contractual parties, form of the agreement, commercial terms and comparison of two similar contractual types, one regulated by Commercial Code (smlouva o úvěru - loan agreement), second regulated by Civil Code (smlouva o půjčce).

Fourth and fifth part of the thesis deals with legal acts and right and duties connected with loan agreement. Special types of the loan agreement (consumer loan, hypothecary loan and loans between registered capital based companies and particular persons) are considered in part six, seven and eight of the thesis.

The conclusion of my thesis is that there is no necessity of regulation of two similar contractual types. Among others I reflect trend of european legislation, which tends to particular regulation of rights and duties in relations with certain subjects (consumers, small enterprises) irrespective of the contractual type.

Seznam klíčových slov

smlouva o úvěru (loan agreement)

úvěr (loan)

peněžní prostředky (funds)

Seznam použité literatury

- Plíva, S.* Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI. 2006.
- Bejček, J. Eliáš, K. Raban, P. a kol.* Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 4. vydání. Praha: C. H. Beck. 2007.
- Knappová, M. Švestka, J. Dvořák J. a kol.* Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: Závazkové právo. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI. 2006.
- Kopáč, L.* Obchodní kontrakty. II. Díl. Jednotlivé typy smluv a smlouvy v mezinárodním obchodu. Praha: Prospektrum. 1994.
- Dušek, P., Kos. B.* Právo hypotečního úvěrování. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001.
- Plíva S., Elek Š., Liška P., Marek K.* Bankovní obchody. Praha: ASPI Publishing. 2009.
- Adams D.,* Corporate Finance: Banking and Capital Markets, Bristol: Jordan Publishing Limited, 2000.
- Rebro, K., Blaho P.* Rímske právo. Bratislava: IURA EDITION. 2003.
- Malý, K. a kol.* Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde. 2003.
- Bakeš, M. a kol.* Finanční právo. 4. aktualizované vydání. Praha: C.H.Beck. 2006.
- Urban, J.* Základy teorie národního hospodářství. Praha: ASPI Publishing. 2003.
- Komentáře:
- Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol.* Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006.
- Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol.* Obchodní zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck. 2004.
- Dědič, J. a kol.* Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon. 2002.
- Patakyová, M. a kol.* Obchodný zákonník. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck. 2006.

Suchoža J. a kol. Obchodný zákonník a súvisiace predpisy. Komentár. Bratislava: EUROUNION. 2007.

Kobliha, I. Kalfus, J. Krofta, J. Kovařík, Z. Kozel, R. Pokorná, J. Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde Praha. 2006.

Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. 4. díl. Praha: Linde Praha. 1997.

Chalupa, R., Štenglová, I. Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník - Komentář. 2. Vydání. Praha: C.H.Beck/SEVT. 1994.

Články:

Plíva, S. Některé problémy právní úpravy smlouvy o úvěru. Právo a podnikání č. 3/1995. str. 2.

Plíva, S. Odstoupení od smlouvy o úvěru a zajištění závazku. Právo a podnikání č. 10/1997. str. 14.

Plíva, S. Právní problematika úvěrové smlouvy. AUCI č. 2/1998. str. 7.

Lochmanová, L. Smlouva o úvěru. Pocta Milošovi Tomsovi k 80. narozeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. str. 225.

Marek, K. Smlouva o úvěru. Bulletin advokacie č. 11-12/2005. str. 29.

Štenglová, I. K některým problémům ustanovení § 196a obchodního zákoníku. Daňový expert č. 12/2006. str. 18.

Čermák, K. Ještě k tzv. prohlášením záměrů (letters of intent). Bulletin advokacie č. 6-7/1999. str. 31.

Bělohlávek, A. Doručování v komunitárním a mezinárodním právu soukromém - především v souvislosti s civilním řízením soudním a před rozhodci. Bulletin advokacie č 6/06. str. 24.

Pelikán, T. Jednostranná změna smluvních podmínek ve světle návrhu nové evropské směrnice o právech spotřebitelů. Bulletin advokacie č. 7-8/2009. str. 50.

ASPI:

Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné. Závazkové právo. Smlouva o půjčce. ASPI.

Pelikánová, I. Komentář k § 196a zák. č. 513/1991 Sb. ASPI.
Judikatura nezveřejněná na internetových stránkách
www.nsoud.cz.

Internet:

Němec, P. Islámské bankovníctví.

URL: <<http://www.bankovnipoplatky.com>>. [11. 5. 2010].

Internetové stránky Veřejné služby pro zveřejňování práva
Francouzské republiky URL: <<http://www.legifrance.gouv.fr>>
[20. dubna 2010].

Internetové stránky Právního informačního systému Rakouské
republiky URL: <<http://www.ris.bka.gv.at>> [20. dubna 2010].

Internetové stránky Ministerstva spravedlnosti Maltské
republiky URL: <<http://docs.justice.gov.mt> > [20. dubna 2010].

Internetové stránky Centra překladů a terminologie Lotyšské
republiky URL: <<http://www.ttc.lv>> [20. dubna 2010].

Internetové stránky Spolkového ministerstva spravedlnosti
Spolkové republiky Německo URL: <<http://www.gesetze-im-internet.de>> [20. dubna 2010].

Internetové stránky Univerzity v Trentu
URL: <http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_dictum/codciv/Codciv.htm> [20. dubna 2010].

Internetové stránky URL: <<http://www.russian-civil-code.com/>>
[20. dubna 2010].

Internetové stránky Parlamentu Republiky Litva
URL: <<http://www3.lrs.lt>> [20. dubna 2010].

Internetový systém právních předpisů Parlamentu Polské
republiky URL: <<http://isap.sejm.gov.pl>> [20. dubna 2010].

Internetové stránky ministerstva spravedlnosti Estonské
Republiky URL: <<http://www.legaltext.ee>> [20. dubna 2010].

Internetové stránky publikačního odboru vlády provincie Québec
URL: <<http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca>> [20. dubna
2010].